

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI
O‘RTA MAXSUS KASB-HUNAR TA‘LIMI MARKAZI**

FERUZA OTAXONOVA

**ZAMONAVIY
LIBOSLARNI
MODELLASHTIRISH**

Kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma

Qayta nashri

G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent — 2013

*Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi ilmiy-metodik
birlashmalari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Kengash
tomonidan nashrga tavsiya etilgan*

T a q r i z c h i l a r :

U.M.Xo'jayeva — K.Behzod nomidagi Milliy Rassomlik va
dizayn instituti katta o'qituvchisi

G. Alimova — Respublika Rassomlik kolleji o'qituvchisi

Otaxonova Feruza.

Zamonaviy liboslarni modellashtirish: kasb-hunar kollejlari uchun o'quv
qo'l. / F.Otaxonova; O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus
kasb-hunar ta'limi markazi. —T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa
ijodiy uyi, 2013. — 156 b.

«Zamonaviy liboslarni modellashtirish» o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida
«Badiiy liboslarni loyihalash» mutaxassisligi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalar uchun
mo'ljallangan o'quv qo'llanmadir.

Qo'llanmada o'quvchilar zamonaviy kiyimni modellash faniga oid, zamonaviy kiyim
modasidagi oqim, uslub va yo'nalishlarga ta'riflar, kostumda kompozitsiya usul va vositalarining
qo'llanilishiga namunalar, kiyimning vazifasiga, yosh-jins alomatlariga, tayyorlangan materialiga
ko'ra sinflanishi, zamonaviy kiyimda bichim turlari, konstruksiyalash asoslari, murakkab
shakl va bichimli kiyimlarni hosil qilish qoida va usullari haqida bilim oladilar.

UO'K 687(075)
KBK 37.24-2ya722

ISBN 978-9943-03-136-4

© F.Otaxonova
© Orig.maket «G'afur G'ulom nomidagi
nashriyot-matbaa ijodiy uyi», 2013
© «Sano-standart» nashriyoti, 2013.

SO‘ZBOSHI

Dizayn va jamiyat o‘rtasidagi muloqot tinimsiz va doimiydir. Chunki, aynan, jamiyat dizaynning turli mahsulotlari iste’molchisidir, aynan, umumjamoaatchilik ma’lum ko‘rinish, ma’lum sifat va ma’lum narxlar darajasidagi dizayn mahsulotlarining buyurtmachisidir. Dizayn mahsulotining badiiy loyihalash jarayoni to‘g‘ri tashkillashtirilgan bo‘lsa, bu mahsulot – interyer buyumi, arxitektura binosi, kiyim, poyabzal, boshqa keng iste’mol buyumlari har tomonlama — texnologik, iqtisodiy, estetik, ekologik jihatdan mukammal bo‘ladi.

«Zamonaviy liboslarni modellashtirish» o‘quv qo‘llanmasida zamonaviy kiyim modasidagi ibora, atama, uslublarga ta’riflar keltirilgan. Shuningdek, kostum, liboslar modasidagi yo‘nalish va uslublarga ta’rif hozirgi zamon, ya’ni shu bugungi kiyim modasi nuqtayi nazaridan berilib, kompozitsiya, xususan, kostum kompozitsiyasi va garmonik kompozitsiya tashkil etuvchilari haqida ham so‘z yuritilgan.

Ushbu ma’lumot va bilimlar zamonaviy kiyimlarni modellashtirish, libos dizaynini yaratishda ma’lum tushuncha va estetik did bilan yondashish uchun xizmat qiladi. Chunki, aynan, libos yaratish sohasidagi rassom – modelyerlar, kostum dizaynerlari o‘zlari taklif etayotgan modellari bilan kiyinish madaniyatini, kiyimdagi modani shakllantirishadi.

Qo‘llanmada kiyim tuzilishi, kiyim tuzilmasining chizmasini hosil qilish yoki boshqacha qilib aytganda, kiyimni konstruksiyalash haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Odam gavdasidan o‘lchov olish qoidalari, kiyim tuzilmasini tashkil etuvchi konstruktiv qo‘shimchalarga ta’riflar va ularning qiymatlari berilgan.

Ayollar, erkaklar, bolalar yelkada va belda turuvchi ba’zi kiyimlarining konstruksiyalari asoslarini hisoblash va tuzish uchun dastlabki shartlar va ma’lumotlar to‘liq keltirilgan.

Konstruksiyalar asoslarini hisoblash va tuzish usullari jadvallar ko‘rinishida berilgan. Jadvallarning qulayligi — kiyim konstruksiyasini tashkil etuvchi har bir kesmaning tartib raqami, kesmaning siljish

yoʻnalishi, kesma uzunligini hisoblash formulalari tushunarli va aniq koʻrinishda berilganligidadir. Undan tashqari, misol tariqasida tipaviy gavda oʻlchamlari uchun hisoblash qiymatlari keltirilgan. Yana qulaylik tomoni shundaki, turli konstruksiya asoslarini hisoblash jadvallari bir shaklda. Bu esa ularni kompyuterda programma-lashtirish imkonini beradi.

Qoʻllanmada keltirilgan konstruksiya yaratish usulini individual buyurtmachi gavdasi uchun ham, kichik tikuv korxonasida tipaviy gavdalar uchun kiyimlarni ommaviy ishlab chiqarishda ham qoʻllash mumkin.

«Zamonaviy liboslarni modellashtirish» oʻquv qoʻllanmasining soʻngida boʻlajak kiyim dizaynerlari, libos dizayni sohasida endi ish yuritayotgan, ijod qilayotgan yosh mutaxassislar, umuman, kiyim yaratishga qiziquvchilar uchun model texnik eskizini chizish usullaridan boshlab, murakkab koʻrinish va shaklli modellarni tahlil qilish tartiblari, shu tahlilga asoslanib, murakkab koʻrinish va shaklli modellarning tuzilmalarini hosil qilish usullari va qoidalar keltirilgan. Texnik model-lashtirish asoslari rasmlarda va ilovalarda izchil koʻrsatilgan.

Oʻylaymizki, qoʻllanmada berilgan maʼlumotlar kiyim dizaynini yaratishda amaliy jihatdan yordam berib, shu soha boʻyicha taʼlim olayotgan va unga qiziqayotganlar, shu sohada ijod qilayotgan va izlanayotganlar hamda ish yuritayotgan, tadbirkorlik qilayotganlar uchun yordam boʻladi, ularning professional bilimlarini kengaytiradi.

1-BOB

MODA HAQIDAGI ASOSIY TUSHUNCHALAR

Modaning tili ba'zan, albatta, tarjima qilinishni talab etadi. Bu talab moda bir paytlari sevgan yoki yaqindagina hayotga kiritib, mashhur qilgan narsa va hodisalarga-da bir xilda kerak bo'ladi. Eskilari ko'pincha unutilgan, yangilari esa hali ko'pchilikka tushunarsiz bo'lgani uchun uning atamaları hamisha izohga, tushuntirishlarga muhtoj bo'ladi.

Moda tilining lug'ati keng, hamisha jonli o'zgarishdadir. Ammo uning tarkibida o'zak va tub ma'noli atamalar, keng tarqalgan nomlar, tushunchalar ham ko'p.

Zamonaviy kiyim dizayni, uni modellash sohasida ijod qilayotgan, ish yuritayotgan har bir inson «kiyim», «kostum», «moda», «uslub» va boshqa so'zlarga ko'p marotaba to'qnash keladi. Bu ko'p ma'noli so'zlarning asosiy mazmuni ustida to'xtalib o'taylik.

Moda (frans. — me'yor, usul ma'nosida) — bu inson faoliyatining ixtiyoriy sohasida: san'at, kiyinish, xulq-atvor hamda boshqa sohalardagi ma'lum shakllarning tinmay o'zgarishidir.

Kostum — vazifasiga, mo'ljaliga binoan ma'lum darajada yig'ilgan kiyimlardir.

Uslub — qandaydir vaqt oraliq'ida umumiy vosita va usullar bilan badiiy ifodalanishga aytiladi.

Kolleksiya (lot. — yig'ilish, yig'ma, terma) — uslubi, konstruksiyasi, shakli, materiallarning o'xshashligi asosida yig'ilgan yoki ma'lum bir badiiy obrazni ifoda etishga xizmat qiladigan kiyim modellari termasi.

Ansambl (frans. — to'liq, tekis, uyg'un) — turli qismlardan yoki bo'laklardan, kishilardan yig'ilgan bir butun ma'nosini bildiradi. Kiyimda esa ansambl o'rniga ba'zan kostum so'zi ishlatiladi.

Biroq, modada kostum ko'pincha to'liq sarponi: boshdan-oyoq, shlapadan tortib poyabzalgacha, hatto ust kiyimgacha ma'noni sig'dirsa, ba'zan faqat yubkali kostumni (masalan: jaket bilan yubka yoki jaket, nimcha va yubka), shimli kostumni (masalan: erkaklarda pidjak bilan shim yoki pidjak, nimcha va shim; ayollarda jaket bilan shim yoki jaket, bluzka va shim) yoki bo'lmasa faqat jaket, pidjakni anglatishi mumkin.

Ansambl soʻzi libosning nima maqsadda va qayerda kiyilishiga qarab koʻproq farqlangani uchun termin ham qoʻshimcha maʼnoli soʻz qoʻshib ishlatiladi. Masalan, bayram yoki tantana ansambli shu vaziyatga mos keluvchi badiiy obraz yaratishga xizmat qiladigan kiyimlar va buyumlar termasini: poyabzal, taqinchoq va boshqa toʻldiruvchilarni oʻz ichiga oladi. Bu holatda tantana darajasini nozik ilgʻash va ansambl hashamini unga moslash talab etiladi.

Masalan, teatrda borish bilan Yangi yil bayrami yoki bironta yubileyga qatnashish boshqa-boshqa narsa. Agar birinchi vaziyatga marjon, gul yoki sharf taqib olish singari bir-ikki narsa oddiy kiyimni tantanali qilsa, ikkinchi vaziyatda esa, butun libos dastasining — poyabzal, paypoq, koʻylak matosi, toʻgʻnagʻich, soat — barining koʻtarinki nazokatligi va bir-biriga uygʻunligi taqozo etiladi. Bundan tashqari, yoshi ulugʻ xonim uchun tanlangan dasta (ansambl) bilan yosh qizning tantanavor libosi butunlay farq qiluvchi tushunchalardir. Yoshlar uchun ansambl bir-biridan keskin farq qiluvchi boʻlaklar-ning uygʻunlashtirilgan termasidan iborat boʻlishi mumkinki, yoshi ulugʻ xonimlarning kiyimlarida bu holatning uygʻunligi tan olinmaydi yoki avangard kiyim toifasiga oʻtib, undagina tan olinishi mumkin.

«*Haute Couture*» (frans. «ot-kutyur» — yuqori darajadagi tikish yoki yuqori sanʼat darajasidagi tikish maʼnosida) — hozirgi vaqtda «yuqori moda» maʼnosida ishlatilib, eng yuqori sinf darajasidagi kiyimlarni yaratish tushuniladi. Bunday sinfga yoki turkumga kiruvchi kiyimlar yagona nusxada bajariladi, bular asosan qoʻlda tikiladi. Nafaqat kiyim tikilish jarayoni, balki mato yoki material, bezak turlari ham qoʻlda bajariladi va yagona, takrorlanmas boʻladi.

«*Pret-a-porter*» (frans. «pret-a-porte» — tayyor koʻylak industriyasi, tayyor koʻylak ishlab chiqarish sanoati maʼnosida) — kiyim korxona va fabrikalarda tayyorlana boshlanishi natijasida XX asrda paydo boʻlgan tayyor kiyimlar ishlab chiqaruvchi sanoatga tegishli boʻlgan kiyimlar sinfi. Bu turkumga mansub kiyimlar nusxalari soni, sifati va narxlari doirasida yana bir necha sinflarga boʻlinadi.

1.1. Zamonaviy kiyim modasidagi uslublar

Yuqorida aytganimizdek, uslub — qandaydir vaqt oraligʻidagi badiiy ifodalanishda umumiy vosita va usullardan foydalanishdir. Zamonaviy kiyim modasida, libos dizaynida ham oʻziga xos yoʻnalish, oqim va uslublar mavjud.

Klassik uslub (mumtoz uslub, mumtoz kostum, mumtoz moda) — shunday kiyimlar borki, inson didi, talablari, qiziqishlari, odatlarining

o'zgarishiga qaramay, ular ma'lum ma'noda o'zgarishsiz qolaveradi. Mumtoz modaga taalluqli va hatto ba'zan mumtoz moda deb ataluvchi ingliz kostumi ana shunday kiyimlardandir. Umumjamoatchilik uni hamisha ajoyib, zo'r, o'rnak bo'ladigan deb hisoblayveradi. Fransuz modelyeri Gabriel Shanel taklif etgan ayollar kostumi va «kichkina qora ko'ylak» ham shunday kiyim qatoriga kiradi.

Mumtoz kiyim pishqlik, estetik tarafdin to'kis, o'ktam va mukammal bo'lgani uchun kiyim modasida uzoq yashaydi.

Ingliz kostumi — umumlashgan bir tushuncha sifatida rang va shakli jihatidan ishchanlik va jiddiylik timsolini anglatuvchi kiyim turidir. U fransuzlarning versal modasidagi erkaklarning o'ta hashamdor va noqulay kiyimiga qarama-qarshi o'laroq XVIII asrda paydo bo'lgan. Fransuzlar u paytda shoyi kaftan va kyulot deb ataluvchi kalta sharvar kiyishgan. Inglizlar esa yuqorida aytilgandek, kundalik kiyim sifatida ot minib yuruvchilarning kiyimidan olingan chidamli va qulay kiyim taklif etdilar. Bu kiyim ustidan redingot (uzun syurtuk) kiyiladigan movut frak (orqasida uzun etagi bo'lgan jilet), tor shim (pantolon) va tepasiga qaytarma qo'sh qo'nj tikilgan etikdan iborat edi. Erkaklarning bu yangicha libosi ayollar kiyinishiga ham ta'sir etdi: ayollar XIX asrning 80-yillaridayoq o'zlari ingliz kostumi deb atagan mazkur kostumni kiya boshladilar. Uning tarkibiga to'g'ri bichimli yubka (burmali yoki burmasiz), astarli jaket kirardi. Jaketning bo'ynida tik yoqasi, ko'krak qismida esa qaytarma yoqasi bo'lgan. Erkak va ayollarning bu kiyimiga ishlatilgan mato — to'kis, sezilar-sezilmas yo'li yoki kataklari bo'lgan, rangi sipo — movut, keyinchalik kostumbop mato yoki kostumbop movut deb nom oldi. Bu libosni, odatda, maxsus tikuvchilar tikishardi. Tez orada u ommaviylashib ketganligi uchun tayyor kiyim tikuvchi ustaxonalar paydo bo'ldi.

Romantik uslub — o'tgan asrlar bezaklarining barcha turini (xilini) o'z ichiga olgan: to'rlar, nozik kashtalar, gullar, burmalar, pirpiraklar, qo'sh etaklar, bantlar. Bu uslubdagi kiyimlar uchun murakkab bichim; chiroyli, kiyim hashamdorligini oshiruvchi, ammo amaliylik jihatidan oz bo'lgan detallar; nafis yoki murakkab ranglar; matolarning g'ayrioddiy fakturalari xosdir. An'anaga ko'ra oqshom liboslari romantik uslubda tikiladi.

Yasan-tusan, tantanavor libos — bayramona, ko'tarinki ruhdagi kiyim. Ba'zan bayramona ruhli libosga qo'shimcha shaklda bezak qilingan kashtalik yoqa, sharf, gul, marjon taqish bilan ham erishiladi. Bu usul jiddiy ish kiyimini ham tantanavor yasan-tusan libosga aylantirish imkonini beradi. Maxsus bayramona libosda

barcha mayda-chuyda, ikir-chikir detallar g'oyat e'tibor bilan tanlanadi. Bichimida kutilmagan uslub qo'llanishi va bunda odatlarga atay aks yechimlar topilishi mumkin, ya'ni dekolte (yoqa o'mizining chuqur o'yilishi), etakdagi yormalarning o'ta ochiq yoki modaga qarab, o'ta yopiq va hokazolar. Taqinchoqlar, poyabzal, paypoq, sumkalar — hammasi sinchiklab tanlanadi. Bu mayda-chuydalarning bari uyg'un, bir-biriga mos tushgan, bir g'oyaga bo'ysungan to'plam, ansambl yaratishga xizmat etishi kerak.

Folklor uslubi yoki etno-uslub — zamonaviy kiyimda milliy yoki an'anaviy libos elementlarining ishlatilishi. Boshqacha qilib aytganda, milliy libos asosida zamonaviy kiyimni uslublashtirish. Bunda libos ansambli butunlay yoki uning bir qismi uslublashtirilishi mumkin. Ba'zan esa modellarga an'anaviy libosning rosmana haqiqiy elementlari kiritilishi mumkin.

Sport uslubi — bu uslub professional va havaskor sportchilarning gigiyenik va qulaylik jihatidan mukammal va chiroyli kiyimining modaga ta'siri va ommalashuvi oqibatida tug'ilgan. Sodda konstruksiyalar, nisbatan arzon materiallar (sintetik materiallar va sun'iy charm bundan mustasno emas) qulaylik, universallik, yorqin ranglar, turli yozuvlarning bezak sifatida qo'llanishi sport uslubining tashkil etuvchilaridir. Bu yerda sport kiyimi va sport uslubidagi kiyimni farqlash darkor. Agar sport kiyimi professional va havaskor sportchilarning ma'lum sport turi bilan shug'ullanishlari uchun mo'ljallangan maxsus kiyim bo'lsa, sport uslubidagi kiyimlar esa mo'ljallanganligi va badiiy yechimiga qarab yo kundalik kiyim, yo uy ichi kiyimi, yoki dam olish kiyimi va hatto bashang kiyim ham bo'lishi mumkin.

Disko — yoshlar libosidagi kichik bir uslubiy oqimcha. Disko uslubidagi ko'ylak va kostumlarning ishlatilish maqsadi juda tor, ya'ni faqat diskotekaga borish va raqs tushish. Aksariyat bu liboslar yarqiroq, «baqiroq» va olachalpoq bo'ladi. Trikotajdan ham foydalaniladi. Ularning shakli, bichimi shu davrdagi modaning talabiga mos o'zgaruvchan. Disko-ko'ylak (yoki diskotek-ko'ylak) bu raqs va o'yinning tantanavor libosidir.

Uniseks (frans.) yoki oneseks (nem.) — bu so'zlarning tarjimasini bir jinsli yoki jinsdan tashqari ma'nosini bildiradi. Oddiy qilib aytilsa, bu shunday uslubdagi kiyimki, uni erkaklar ham, ayollar ham kiyaveradi. Jinsi kiyimlari buning uchun yorqin misoldir. Ham erkak, ham ayolning libosiga kiruvchi bunday kiyimlar keyingi paytda ancha ommalashgan: sviter, poluver, kurtka va hokazolar.

Retro uslub — zamonaviy modaning o'tgan zamonlar modasidan amalga oshiradigan mayda-chuyda «o'g'irliklari» shunday deb ataladi. Masalan, XX asrning 80-yillarida moda 20–50-yillardagi liboslarning

ayrim g'oyalarini o'zlashtirishni odat qilgan. Albatta, bunda detal-larning ko'rinishi ancha-muncha o'zgartiriladi, zamonaviylashtiriladi. Har holda, bu ishni uslub emas, uslublashtirish, desa ham bo'ladi.

Pijama uslubi. Qachonlardir kamzul va shimdan iborat bo'lgan kiyim, ya'ni pijama asosan erkaklarning kechasi kiyib yotishi uchun ishlatilar edi. Keyin u ayollar libosiga ham qo'shildi. Ammo pijama o'ziga xos uslubdagi ust kiyimi yaratilishiga turtki bo'ldi. Aslida, ular ayollar libosidagi eng odatiy shim, bluzka (kofta), jaket va hokazolar bo'lib, faqat hajmi ancha keng, qomat qiyofasi berilmagan (qomatlashtirilmagan) va ehtimol, xuddi shu tufayli juda qulay kiyimga aylangan. Keng, qo'yma cho'ntaklari bo'lib, yirik, yapasqi katta tugmalari serob kiyimdir.

Matroscha (dengizcha) uslubdagi kiyim (goll. «matros» — kema-dagi eng quyi lavozimdagi ishchi yoki askar) — kiyimlar ichida mutlaqo o'ziga xos go'zallikka ega kiyimlardan biri. Vaqti-vaqti bilan yo'qolib, ikkinchi o'ringa o'tib qolsa-da, yangi zamon talabining shakl va proporsiyalarini o'zlashtirib, yana modaga kirib kelaveradi. Asosiy xususiyatlari, taxlamali yoki qisman taxlamali yubka, matroscha keng yoqali bluzka (kofta) yoki yo'l-yo'l mayka bilan kiyiluvchi jaket. Tasmalar va dengizcha nishonlar bezak sifatida ishlatiladi. Oq, ko'k ranglar albatta bo'lishi lozim.

Safari (arabcha so'zdan kelib chiqqan, «safar» ma'nosida) — Yevropada bu Afrikaning ichkarisiga yurish, savannaga yoki jung-lilarga ovga borish mazmunida ishlatiladi. Ov ishtirokchilari safar uchun qulay, mo'ljallangan ishlariga moslashtirilgan kiyimlar kiyganlar. Fazilatlaridan eng muhimi esa, bichig'idagi hamma narsa qulaylikka, yurganda va harakat qilganda badanning hech bir a'zosiga to'sqinlik keltirmaslikka bo'ysunganligidir. Safar chog'ida kerak bo'ladigan qopqali va qopqasiz cho'ntag-u cho'ntakchalar, ilgaklar; kiyimni istagan paytda sharoitga moslab shaklini o'zgartirish mumkinligi (boshqacha qilib aytganda, transformatsiyalanishi); o'q soladigan joylari bor keng kamarlar; dubulg'ani eslatuvchi, chivinga qarshi chachvonli bosh kiyim; zaharli ilonlar bilan uchrashuv ehti-molini nazarda tutgan qo'nji baland botinka yoki etik. Nihoyat, libosning o'zi qalin va pishiq paxta matodan tikilib, unga sintetika aralashtirilmaydi. Jungli va savannada ko'zga tashlanmaydigan mosh-rang (xaki) yoki qum rangida bo'ladi. Uni bir paytning o'zida ishbop, sayrbop yoki sportbop deyish ham mumkin.

Op-art (ingl. «optikal art» — optik san'at) — ranglar kontrasti, kesishuvchi egri chiziqlar yordamida hosil bo'luvchi illuziyalar ishtirokida rangtasvir, grafika asarlari yoki liboslar yaratish yo'nalishi. Kiyimda bunday illuziyalar juda ko'p ishlatiladi.

Pop-art (ingl. «popular art» — populyar, ommaviy san'at) — XX asrning 50-yillari ikkinchi yarmida AQSH va Buyuk Britaniyada paydo bo'lgan badiiy oqim; kompozitsiyalar real buyumlar, fotorasm, reproduksiya hamda illustratsiyalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Avangard (frans. «oldinda yuruvchi» ma'nosida) — yangicha ko'rinishdagi, oldingilarini inkor etuvchi, ommabop buyumlarga qarama-qarshisini tanlovchi oqim.

Belyo uslubi — retro uslubining ko'rinishlaridan biri. Och rangdagi shoyi va paxta matosidan kishilik uchun tikilgan ko'ylak, bluzka va sarafanlar. Ular tagdo'zi, guldo'zi kashta yoki oddiy to'rdo'z, ko'z-ko'z gul, ingichka gul chok bilan hashamlanadi. Ayollar ich ko'yagini shunday bezaganlari uchun uslubning nomi ham shundan tarqagan.

Graffiti — 60-yillardagi pop-artning o'ziga xos davomi. Yozgi maykalar, jinsi kostumlari kashta, «shahar folklori» mavzularidagi bosma rasmlar, bolalar chizgan rasmga o'xshatmalar, turli matnlar va yozuvlar bilan bezaladi.

Jinsi modasi va jinsi uslubidagi kiyim. Kurtkalar (astarli, astarsiz, paxtali, mo'ynali), shim, ko'ylak, yubka, bosh kiyim, sumka va hatto poyabzal va paltolarning ham jinsi matosidan tikilishi. Sport kiyimiga o'xshashlik; cho'ntak, «molniya» qulf-tasma, bezama chok, metall tugma, pistonlarning borligi; tejamkor bichim — bularning bari jinsi uslubining o'ziga xos xususiyatidir. Ba'zan duxoba, charm va boshqa matolardan jinsi matosidan tikilgan kiyimga o'xshatmalar chiqa boshlaydi. Bunday kiyimlarni ham jinsi uslubiga kiritish mumkin.

Hozirgi kunda jinsi uslubidagi ba'zi kiyimlarni o'ziga xos mumtoz kiyimlar qatoriga kiritish mumkin.

Diffuz uslubi (lot. «bir-biriga o'tish») — XX asrning 70-yillari mahsuli. Avvaldan bilib turib, o'ylab, libosdagi qismlarni turli uslublardan tanlab, terib yig'ish. Romantik uslubdagi ko'ylak ustidan ishchanlik pidjagi; folklor uslubidagi bluzkaga sport shimini kiyish va hokazo. Har xil uslublardan kostum yig'ilganda, libosning mo'ljallangan maqsadi, talablari mustahkam ushlanishi zarur.

Kantri-luk yoki *kantri uslub* («vatanni sog'inish, xalqqa nazar» ma'nosida) — qishloq uslubidagi kiyim. Unda xalq uslublari ustunlik qiladi. Ko'pincha bu libos dam olishda, uyda, bo'sh vaqtda kiyiladi.

Konstruktiv uslub — bu uslubda kiyimning tuzilishi, shakli (konstruksiyasi) maxsus dekorativ bezaklar va usullar bilan bo'rttirib ko'rsatiladi. XX asrning 50—60-yillarida fransuz dizaynerlari Andre Kurrej bilan Pyer Kardenlar konstruktiv uslubda qiziqarli libos to'plamlarini yaratgan edilar.

Sayrbop uslub (yoki promostil) — faqat dam olishda emas, ko‘chaga yoki shahar tashqarisiga aylangani chiqqanda kiyishga mo‘ljallangan kiyimlarni birlashtirgan mikrouslub. Mikrouslubni alohida ajratib ko‘rsatilayotgani, bu terma kiyimlarda xuddi «safari»ga o‘xshab alohida uslubiy yechimlar topilganidan emas. Sayrbop kiyim hozirgi kundagi modaning liboslaridan kelib chiqib, xohlaganini tanlanishi demakdir. Faslga qarab, moda taklif etayotgan narsalarga qarab shimning kengligi, yubkaning uzunligi, yelka kengligi, detallarning shakllari tanlanadi. Promouslubni (*frans.* promenadyer — «sayr etmoq, aylanmoq») taklif etilarkan, moda ko‘cha uchun norasmiy kiyimning qanday bo‘lishi kerakligini maslahat beradi, xolos. Bular ochiq sport libosi bo‘lmasa-da, harakatlarga to‘sqinlik qilmaydigan, kerak bo‘lsa, ishbop, kerak bo‘lsa, erkin yurishni ta‘minlashi lozim. Shamol va yomg‘irdan issiq saqlaydigan keng kurtka; qalin to‘qima paypoq bilan kiyiladigan shim yoki yubka; o‘rtacha yoki past poshnali qulay poyabzal, shlapa va plashlar; galstuksiz kiyiladigan keng va mayda gulli paxmoq ko‘ylak; kostum yoki jilet; ayollarga keng, issiq va me‘yorida uzun yubkalar, vaziyatga qarab turli sharflar; to‘qima, yumshoq bosh kiyimlar — ana shu liboslarning bari sayrbop bo‘lishi mumkin. Eng asosiysi, kostumdagi qavat-qavatlilik; «qavat»larning sonini esa ob-havo belgilaydi.

Ishbop kiyim uslubi — dam olish, bog‘ ishlari bilan shug‘ullanish va qisman mehnat faoliyati uchun mo‘ljallangan liboslarda ishchilarning maxsus kiyimlarining shakli va xususiyatlari saqlanadi. Misol uchun, modaga sex ishchilarining kiyimidan olingan kombinezon uyda va ko‘chada ham o‘zining qulay cho‘ntak va pistonlarini saqlab qoladi.

«*Militari*» — harbiylar formasidagi elementlarni boshqa kiyimga ko‘chirish yoki zamonaviy kiyimni harbiy forma asosida uslublashtirish.

Biz yuqorida keltirgan zamonaviy modadagi uslub va yo‘nalishlar amalda nihoyatda ko‘p va serqirra. Vaqt taqozosiga ko‘ra, uslublarning bir-biriga qo‘shilishi; tabiat va jamiyatdagi turli hodisalarning ro‘y berishi; yangi texnologiyalar va materiallarning ixtiro etilishi yangi moda va yangicha uslublarning paydo bo‘lishiga olib keladi.

1.2. Kostumda kompozitsiya vositalari

Go‘zallik, chiroylilikning yo‘ldoshi — garmoniyadir.

Garmoniya — estetik mezon, unga erishish uchun kompozitsiya qoidalariga rioya qilish kerak.

Kostum **kompozitsiyasi** – tenglik, o‘xshashlik va kontrast; simmetriya va asimmetriya; proporsiyalar, ritm, kompozitsiyaviy markaz; rang kabi vositalar jamuljamidir. Kostumni tashkil etuvchi mazkur elementlar ma’lum g‘oya, badiiy obrazni aks ettiruvchi yaxlitlikni tashkil qiladi.

Kompozitsiya qurishning asosiy prinsipi uning barcha elementlari munosabatlarining o‘zaro kelishuvidir. Bu munosabatlar uch xil prinsip asosida bo‘lishi mumkin: kontrast, o‘xshashlik (nyuans) va tenglik (ayniyat).

Kontrast – keskin qarama-qarshilik, ya’ni kostumdagi shakllar, shakl chiziqlarining plastikasi, ranglar, material fakturalari, naqsh chiziqlarining yo‘nalishlari, hajmlar va hatto bir kiyimdagi uslubiy yechim o‘zaro qarama-qarshilikka qo‘yiladi. Masalan, bitta kostumda bir-biridan ancha farq qiluvchi uslublarning aralashtirilishi (aytaylik, mumtoz bichimli jaket bilan folklor uslubidagi kashtali yubka yoki romantik uslubdagi bluzka bilan sport uslubidagi shim); kontrast ranglarning (oq va qora; sariq va moviy va h.k); har xil mato gullarining (xol-xol bilan yo‘l-yo‘l; katak bilan mayda gulli matolar), bir-biriga zid material fakturalarining (yaltiroq bilan yaltiroqmas; og‘ir, qalin bilan shaffof, nozik materiallar) qo‘llanilishi obrazga dinamiklik, harakat hissini baxsh etadi. Ammo qarama-qarshi elementlarning ishlatilishi hammavaqt oqlangan bo‘lishi, yaxlit obrazni, kompozitsiyani buzmasligi kerak.

Kostum kompozitsiyasidagi *tenglik* (bu, albatta, nisbiy tenglik) – kostumda bir elementning turli ko‘rinishlarda takrorlanishidir.

O‘xshashlik (nyuans) – shakl elementlarining bir-biriga yaqinlashuvi yoki o‘ziga xos kontrast munosabatlari va tenglik (ayniyat) munosabatlari oralig‘idagi munosabatdir.

Obrazning barcha elementlari bosh elementga – kompozitsiyaviy markazga bo‘ysunishi juda muhim.

Kompozitsiyaviy markazning boshqa qismlardan ustunligini ta’kidlab beradigan xususiyatlarini bo‘rttirib ko‘rsatish qonuniyatlari asosida kompozitsiyaviy markazni ko‘rsatishga erishiladi. Quyida shu qonuniyatlarni ko‘rib chiqamiz.

Miqdor qonuni. Bir turdagi bezakning katta-kichikligi, hajmi, massasi yoki miqdori kattaroq bo‘lgani kostumning (aniqroq qilib aytganda, kostum kompozitsiyasining) boshqa qismlaridan ustunroq bo‘lib turadi.

Markazda bo‘lish qonuni. Bo‘rttirib ko‘rsatiladigan qismning nisbatan markaziy joyda bo‘lishi boshqa hamma jihatlarini teng bo‘lgan holda shu qismni asosiy kompozitsiyaviy markaz qilib ko‘rsatadi.

Sifat qonuni. Xususiyati yoki bir guruh xususiyatlari jihatidan ko‘proq bo‘lgan qism ustun bo‘lib turadi. Rasmiy xarakterda bo‘lgan turli bezaklarning har xil aktivligidan va sifatidan foydalanish asosiy qismni bir butundan ajratib ko‘rsatish usullaridan biri bo‘ladi.

Ma’no omili qonuni. Bir butunning ma’noli bezakli qismi (emblema, gullar, harflar va boshqalar) rasmiy xarakterdagi bezakli qismlardan ustun turadi.

Proporsiyalar – bu kiyim alohida qismlaridagi mos o‘lchamlarning bir-biriga hamda odam gavdasidagi mos o‘lchamlarga bo‘lgan nisbatidir.

Masalan, kiyimning tashqi ko‘rinishi uning uzunligi o‘zgarishi bilan nisbatan anchagina o‘zgaradi. Oyoqlarni butkul berkitib turuvchi uzun ko‘ylak gavdani balandroq va navqironroq ko‘rsatadi. Kiyim kaltalashgan sari buyumning hajmi, shakli va uzunliklarining garmonik munosabatlarini izlashga to‘g‘ri keladi. Bunda odam gavdasining bo‘yi, oyoqlar ochiq qismining uzunligi e’tiborga olinishi kerak.

Buyum uzunligining arzimagan o‘zgarishi poyabzal poshnasi balandligining o‘zgarishi bilan birgalikda, kiyimning qolgan shakli o‘zgarmagan taqdirda ham, umuman, boshqacha taassurot qoldiradi.

Ritm – u shakl elementlarining navbatma-navbat, qonuniy almashtirilib turishi. Kostum kompozitsiyasidagi ritm kostumni tashkil etgan shaklning qismlarini bir-biriga bog‘lovchi vosita hisoblanadi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. «Moda», «uslub», «ansambl», «kostum» tushunchalariga ta’rif bering.
2. Zamonaviy modadagi «Houte Couture» («ot-kutyur») va «pret-a-portyer» («pret-a-porte») terminlari nimani anglatadi?
3. Zamonaviy modadagi mumtoz uslubga ta’rif bering.
4. Zamonaviy modadagi sport uslubiga ta’rif bering.
5. Zamonaviy modadagi romantik uslubga ta’rif bering.
6. Zamonaviy modadagi folklor uslubi (etno-uslub)ga ta’rif bering.
7. Zamonaviy modadagi safari uslubiga ta’rif bering.
8. Zamonaviy modadagi retro uslubiga ta’rif bering.
9. Zamonaviy modadagi «militari» uslubiga ta’rif bering.
10. Zamonaviy modadagi diffuz uslubiga ta’rif bering.
11. Zamonaviy kiyim modasidagi yana qanday uslublarni bilasiz?
12. Zamonaviy kiyim modasida yangi uslub va oqimlar paydo bo‘lishiga nimalar sabab bo‘lishi mumkin?
13. Kompozitsiya tushunchasiga ta’rif bering.
14. Ritm nima degani?
15. Kompozitsiyaviy markaz nima degani? Kostumda kompozitsiyaviy markazni qanday qonunlarga asoslanib bo‘rttirish mumkin?
16. Kostumda kompozitsiya vositalari qanday qo‘llaniladi? Misollar keltiring.

2-BOB

KIYIM HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT

2.1. Kiyimning funksiyalari va sinflanishi

Odamlarning kundalik hayotida kiyim oziq-ovqat va turarjoy kabi muhim o'rinda turadi.

Odam tanasini butunlay yoki qisman o'rab turuvchi buyumlar yig'indisini **kiyim** deb ataymiz.

Kiyimlarning turli funksiyalari yoki vazifalari bor. Kiyim odam tanasini muhofaza qilishi zarur. Bundan tashqari, kiyimning axborot berish vazifasi ham, ya'ni informativ vazifasi ham bor. Kiyim hammavaqt odamning qanday ijtimoiy tabaqaga mansubligini va qaysi kasbga taalluqligini bildiruvchi belgi rolini o'ynab kelgan. Odam qanday kiyinishiga qarab, uning kasbi haqida tasavvurga ega bo'lish mumkin bo'lgan. Masalan, Yevropada qozi mantiyasi zobit mundiriga o'xshamagan. O'rta Osiyo xalqlarida ham kiyimning rangi va bezagi hamda uning uzun-kaltaligi ayol kishining turmushga chiqqan yoki chiqmaganligidan, qaysi tabaqaga mansubligini va qaysi viloyatdan ekanligidan axborot berib kelgan.

Kiyimga nafaqat iste'mol buyumidek, balki amaliy san'at asaridek qarash kerak. Bunga dunyoning turli muzeylarida yig'ilgan tarixiy va an'anaviy kiyimlarning go'zal namunalarini misol qilib keltirsa bo'ladi.

Zamonaviy kiyimni quyidagicha sinflash mumkin:

- 1) yosh va jins alomatlariga ko'ra;
- 2) kostum sistemasida ishlatilishiga binoan;
- 3) inson faoliyatining turli sohalarida ishlatilishiga, ya'ni vazifasiga qarab;
- 4) mavsum bo'yicha;
- 5) materialiga qarab.

1. Yosh va jins alomatlariga ko'ra kiyim kattalarnikiga (erkak va ayollar kiyimiga) va bolalarnikiga (o'g'il va qiz bolalarnikiga) bo'linadi.

2. Kostum sistemasida ishlatilishiga qarab, ichki kiyim, ko'ylak va ust kiyimga bo'linadi. Ichki kiyim bevosita odam badaniga kiyiladi. Ko'ylak bu ich kiyim ustidan kiyiladigan kiyimdir. Bu kiyim qatlami bir qavat ko'ylakning o'zidan yoki ikki-uch qavatli kostumdan (bluzka bilan yubka; bluzka, yengil jaket, nimcha, shim va

hokazolardan) iborat bo'lishi mumkin. Ustki kiyimga mavsumga qarab kiyiladigan turli ko'rinishdagi palto, kurtka, plashlar kiradi.

3. Kiyim inson faoliyatining turli sohalaridagi vazifasiga qarab:

a) maishiy kiyim;

b) sport kiyimi;

d) ish kiyimi (aniqrog'i, ishlab chiqarishda kiyiladigan kiyim);

e) forma kiyimi;

f) sahna kiyimlariga bo'linadi.

Maishiy kiyim turli mashg'ulotlar uchun mo'ljallangan kundalik hamda bashang (turli bayram, to'y-hashamlar, tantanali yig'ilishlar, teatr va kinoga borish uchun) kiyimni; uy kiyimini o'z ichiga oladi.

Sport kiyimi professional va havaskor sportchilar uchun mo'ljallangan bo'lib, ma'lum sport turi talab qiluvchi xususiyatlariga maksimal javob berishi kerak. Ularda — qulaylik, ergonomik, gigiyenik, estetik kabi xususiyatlar mujassam bo'ladi.

Ishlab chiqarish kiyimi o'z navbatida maxsus va ish kiyimiga bo'linadi.

Maxsus kiyim ishlab chiqarish sharoitiga bog'liq bo'lib, ishchini zararli ta'sirlardan himoya qiladi hamda xavfli yoki g'ayrioddiy sharoitda ma'lum ishlarning bajarilishini ta'minlaydi. Sohasiga qarab har bir maxsus kiyimlar maxsus materiallardan, Davlat standartiga qat'iyon rioya qilib tikiladi. Masalan: kimyo sanoati xodimlari, metall erituvchi ishchilar, o't o'chiruvchilar yoki g'avvoslarning o'ziga xos maxsus kiyimlari.

Ish kiyimi ishlovchini ham xavfsizlik, ham qulaylik jihatidan himoyalaydi.

Bunday kiyimga tikuvchi, to'quvchi, tibbiyot xodimi, supermarket sotuvchisi hamda sartaroshlarning ish kiyimini misol qilib ko'rsatish mumkin. Bunday kiyim ma'lum darajada odam tanasi uchun xavfsizlikni ta'minlashdan tashqari, kundalik kiyimni kirlanishdan, yirtilishdan asraydi. Undan tashqari, bunday kiyim ramziy ahamiyatga ega.

Forma kiyimi harbiylar, turli mahkamalarga mansub xizmatchilar, jamoat tashkilotlari va sport jamoalari hamda maktab formasiga bo'linadi.

Sahna kiyimlari teatr-estrada, karnaval, sirk, teatrlashtirilgan bayramlarda, umuman olganda, sahnada tomosha qilish uchun mo'ljallangan har xil kiyimlarni o'z ichiga oladi.

4. Mavsumga qarab kiyim qishki, yozgi, kuzgi-bahorgi kiyimlarga ajratiladi.

5. Vazifasi (nimaga mo'ljallanganiga) va kiyiladigan mavsumiga qarab, kiyim turli materiallardan tikiladi. Ishlatilgan ashyosiga qarab, kiyim jun, ipak, paxta, zig'ir, yarim jun, aralash tolali materiallardan, shuningdek, sun'iy va sintetik materiallardan tayyorlangan kiyimga bo'linadi.

2.2. Kiyimning tashqi ko'rinishi va uning bichimi

Ibtidoiy davrda paydo bo'lgan kiyimning tashqi ko'rinishi insoniyat taraqqiyoti bilan turli o'zgarishlarga duch kelgan. Kiyim ba'zan gavdani butkul berkitib yumshoq taxlamalar bilan qoplab turgan, ba'zan gavdaga yopishib turgan. Ba'zan esa, kiyim odam tanasining ba'zi qismlarini kattalashtirib yoki kichraytirib, uzaytirib yoki qisqartirib ko'rsatgan.

Kiyim tashqi ko'rinishi **shakl** va **siluet** bilan xarakterlanadi. Kiyim shakli yumshoq (dumaloqlangan) yoki qattiq (qirrali) bo'lishi mumkin. U katta yoki kichik hajmli bo'ladi. Shaklning hajmi kiyimning odam tanasiga qay darajada yopishganligiga bog'liq. Katta hajmli kiyimlar tananing juda kam qismlari (yoki nuqtalari)ga tegib turadi. Kichik hajmdagi kiyimlar, aksincha, tanaga yopishib turadi.

Zamonaviy kiyim shakllarining aksariyati odam tanasining tabiiy proporsiyalariga mos keladi. Kiyim shaklining o'zi ham qismlarga bo'linadi: kiyimning gavda qismi; yeng va yoqa qismlari. Kiyimning gavda qismi yana bo'laklarga (lif va yubka; lif va shimga — ya'ni ko'krak qismi va etak qismiga) bo'linishi mumkin.

Kiyim shaklini chegaralovchi chiziqlar **siluet chiziqlari** deb ataladi. Bu buyumning yelka, ko'krak, bel, etak, yon chiziqlaridir. Siluet chiziqlari kiyimning siluetini hosil qiladi. Kiyim hajmdor shaklining tekislikdagi tasviri ham siluet deb ataladi.

Kiyim siluettari gavdaga yopishib turish darajasiga ko'ra: bimalol turadigan (yoki keng turadigan), sal yopishib turadigan, juda yopishib turadigan bo'lishi mumkin (1-rasm). Bunda kiyimning ko'krak, bel, bo'ksa qismlarida yopishib turishi yoki bimalol turishi darajasiga aytiladi. Bel chizig'ining holatiga ko'ra: bel chizig'i tabiiy joyida, bel chizig'i tabiiy chiziqdan yuqorida, bel chizig'i tabiiy chizig'idan pastga tushirilgan siluetlar bo'lishi mumkin.

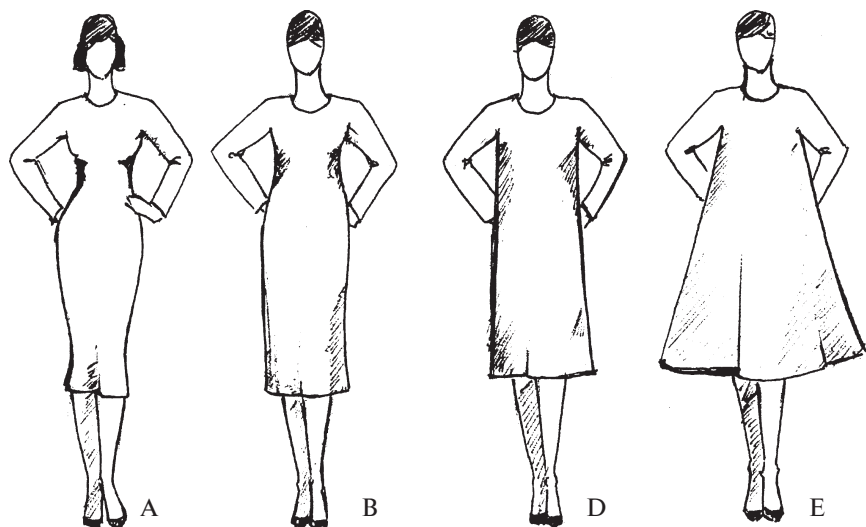
Kiyim silueti yoki uzunligi etak chizig'ining holatiga ko'ra: tizzadan yuqorida turadigan kalta («mini»); kiyim uzunligi tizzagacha; etak chizig'i boldirlar yarmigacha turadigan («midi») va etak chizig'i to'piqqacha yetadigan («maksi») uzunlikda bo'lishi mumkin.

Kiyim sirti **konstruktiv chiziqlar** yordamida alohida qismlarga bo'linadi. Kiyim sirti quyidagi asosiy detallarga bo'linadi: old va ort bo'laklar; yeng, yoqa, yubka old bo'lagi, yubka ort bo'lagi, shim old bo'lagi va shim ort bo'lagi. Bu detallar, odam tanasining tuzilishi va harakat vaqtidagi o'lchovlari va shaklining o'zgarishiga ko'proq darajada mos kelgani uchun, nisbatan doimiydir. Odam gavdasi simmetrik bo'lgani uchun kiyim ham 2 ta — chap va o'ng simmetrik qismlardan iborat bo'ladi.

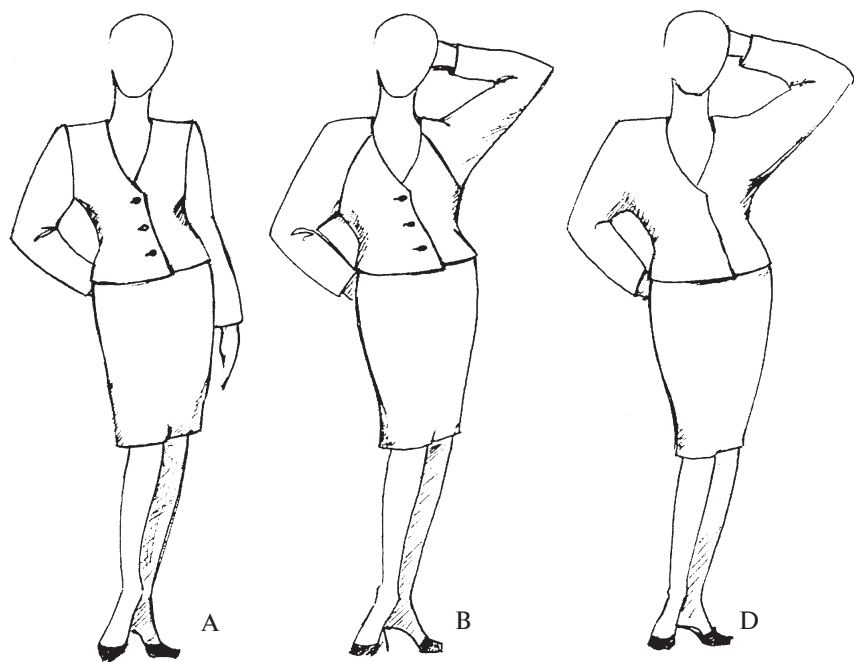
Kiyimning asosiy detallari o'zaro choklar yordamida birlashtiriladi. Shuning uchun ko'p hollarda kiyimlardagi konstruktiv chiziqlar kiyim choklari bilan ustma-ust tushadi.

Konstruktiv chiziqlarning kiyim sirtida joylashuvi asosiy detallarning shakli va kiyim bichilishiga ta'sir qiladi.

Bichim deganda, kiyimning yeng ulanish chizig'i, old va ort bo'laklarining vertikal (bo'ylama) yoki gorizontaal (ko'ndalang) bo'linishlarining chiziqlari kabi konstruktiv chiziqlar hosil qilgan tashqi ko'rinishi tushuniladi. Yeng ulanish chizig'ining ko'rinishiga ko'ra quyidagi bichim turlari mavjud: o'tkazma yeng bichimli, reglan yeng bichimli, yaxlit bichilgan yengli, aralash bichimli (2-rasm).

1-rasm. Gavdaga yopishib turishiga ko'ra kiyim siluettlari.
A: Yopishib turuvchi; B: Yarim yopishib turuvchi; D: To'g'ri;
E: Trapetsiyasimon (keng).

2-rasm. Kiyimda bichim turlari.

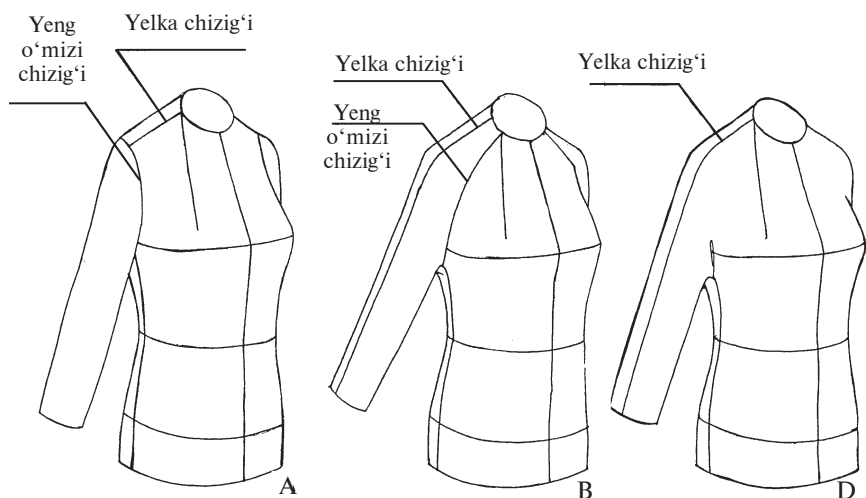
A: O'tkazma yengli; B: Reglan yengli; D: Yaxlit bichilgan yengli.

O'tkazma yengli bichim — yengning yeng o'miziga o'tkazilish chizig'ining qo'lning tana bilan qo'shilgan tabiiy qismiga mos keli-shi bilan ajralib turadi.

Reglan yengli bichim — yeng ulanish chizig'i ort bo'lak yoqa o'mizidan old bo'lak yoqa o'mizigacha o'tishi bilan xarakterlanadi. Bunda kiyimning yelka qismi yeng bilan yaxlit bo'ladi.

Yaxlit bichilgan yengli kiyimlarda yeng ulanish choki bo'lmaydi. Ya'ni, bunday bichimli kiyimlarda lif old bo'lagi yengning old qismi bilan, lif ort bo'lagi yengning ort qismi bilan yaxlit bichiladi (3-rasm).

Bundan tashqari, aralash bichimli yengli kiyimlar ham bo'lishi mumkin. Masalan: ort bo'lak yeng bilan yaxlit bichilgan, old bo'lakda esa yeng old qismi o'tkazma bo'lishi yoki ort bo'lakda yeng o'tkaz-ma, old bo'lakda esa reglan bo'lishi mumkin.

3-rasm. Turli bichimli kiyimlarning tuzilishi.
 A: O'tkazma yengli; B: Reglan yengli; D: Yaxlit bichilgan yengli.

2.3. Kiyimni konstruksiyalash

Asosiy tushunchalarga ta'riflar

Tevarak-atrof va iqlim ta'siridan himoya qiluvchi kiyim, dastavval shunchaki odam tanasiga o'rab olinadigan yassi material bo'lagi bo'lgan, xolos.

Gavdadan surilib ketmasligi uchun materialda (hayvon yoki baliq terisi parchasida, ilk mato bo'lagida va h.k) kalla uchun teshik qirqlangan. Harakatda qulaylikka erishish va issiqlikni saqlash maqsadida kiyimga belbog' bog'langan. Ashyo bo'lagi kamlik qilganda, unga qo'shimcha bo'laklar biriktirilgan. Bora-bora materialning yassi bo'lagi odam gavdasini qoplab turuvchi hajmiy qobiqqa aylangan, boshqacha qilib aytganda, kiyim primitiv ko'rinishda konstruksiyalangan.

Kiyimni konstruksiyalash, ya'ni uning tuzilmasini qurish — yassi materialdan odam gavdasini qoplab turuvchi hajmiy qobiq yaratish jarayonidir.

Odam gavdasini yassi mato bo'lagi bilan o'rab, gavdaning qabariq joylarida mato bo'lagini burmaga yig'ib yoki taxlamachalar yordamida shakl berib, botiq joylarida matoning ortiqchasini olib tashlab fazoviy qobiq hosil qilinadi. Odam gavdasida yoki manekenda hosil qilingan bunday qobiq tekislikka yoyilib, kiyim konstruksiyasi hosil qilinadi.

Konstruksiyalashning bunday usuli **mulaj usuli** deyiladi. So‘nggi vaqtda murakkab shaklli va yangicha original bichimli kiyim konstruksiyalarini hosil qilishda bunday usuldan keng foydalaniladi.

Konstruksiyalashning yana bir yo‘li — **hisoblash usulidir**. Bu usulda fazoviy qobiq hosil qiluvchi kiyimning detallari avval yassi material bo‘lagidan bichiladi, so‘ng o‘zaro biriktiriladi. Biriktiruvchi detallar kerakli shakl va kattalikda bo‘lishi uchun avval ma‘lum hisoblar olib bajariladi va detallar chizmasi chiziladi. Hisoblar formulalar bo‘yicha ma‘lum ketma-ketlikda bajariladi.

Hisoblar va chizmalarni bajarish uchun odam gavdasining turli qismlardagi o‘lchovlaridan foydalaniladi.

Aytaylik, kub qobig‘ining tekislikdagi yoyilmasini qurish uning qirrasi uzunligini bilgandagina oson. Balandligi va asosining diametrini bilgandagina silindr qobig‘ining chizmasini ham chizish qiyinchilik tug‘dirmaydi. Ammo shar qobig‘ining faqat taxminiy chizmasini qurish mumkin.

Odam tanasining sirti juda murakkab shaklga ega. U o‘zaro kesishuvchi juda ko‘p — silindr, konus, shar kabi hajm sirtlaridan tuzilgan. Shuning uchun odam tanasi qobig‘ining faqat taxminiy chizmasini qurish mumkin. Bunday chizmani bajarish uchun odam gavdasining juda ko‘p qismlaridan **o‘lchov olish** kerak.

Amalda kiyim gavdaga zich yopishib turmaydi, hammavaqt kiyim va odam gavdasi orasida ma‘lum masofa, oraliq qoladi. Ba‘zi joylarda bu oraliq juda kam, ba‘zi joylarda esa anchagina. Ya‘ni, kiyim o‘lchamlari gavda o‘lchamlaridan kattaroq bo‘ladi. Odam gavdasi o‘lchovlari va kiyim o‘lchamlari orasidagi farq **qo‘shimcha** deyiladi. Qo‘shimchalar odam gavdasining turli qismlarida kiyimning yopishib turish darajasini belgilaydi, kiyimning silueti va shaklini o‘zgartiradi.

Kiyim detallari chizmasini qurish uchun odam gavdasi o‘lchovlaridan tashqari, shu o‘lchovlarga qo‘shiladigan mos qo‘shimcha qiymatlarini bilish kerak bo‘ladi. Demak, detallar chizmasini qurish uchun odam gavdasining o‘lchovlari va ularga mos qo‘shimchalar dastlabki (yoki birlamchi) manba bo‘lib hisoblanadi. Mana shu dastlabki ma‘lumotlar yordamida qurilgan chizma kiyim konstruksiyasining **asos (yoki o‘zak) chizmasi** deb ataladi.

Konstruksiya asosining o‘zak chizmasidan boshqa tuzilishdagi modellar chizmalarini qurish mumkin.

Bu modellar bir-biridan fason elementlari: buyum uzunligi, yeng uzunligi va yeng uchining shakli, yoqasining, taqilma va cho'n-tagining shakli bilan farq qilishi mumkin.

Konstruksiyalash jarayoni quyidagi ishlar ketma-ketligini o'z ichiga oladi:

1. Dastlabki ma'lumotlarni yig'ish (odam gavdasidan o'lchamlar olish va qo'shimchalarni tanlash).

2. Dastlabki ma'lumotlar asosida konstruksiyaning o'zak chizmasini qurish.

3. Detallarning andazasini tayyorlash — konstruksiya o'zak chizmasidan detal konturlari bo'ylab chok haqlari hisobga olingan andazalarni qattiq qog'oz yoki kartondan tayyorlash.

4. Andazalar bo'yicha materialni bichish; detallarni bir-biriga ulab yig'ish va gavdaga kiydirib ko'rish.

5. Odam gavdasiga kiydirib ko'rish natijalari bo'yicha konstruksiya o'zak chizmasiga va andazalariga aniqliklar kiritish.

6. Aniqliklar kiritilgan konstruksiya o'zak chizmasi asosida kiyim turli modellari uchun detal chizmalarini ishlab chiqish.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Kiyim deb nimaga aytiladi? Qanday kiyimlarni bilasiz?
2. Kiyimning qanday vazifalari bor?
3. Kiyimning himoya qilish, estetik va axborot berish vazifalari nimalardan iborat?
4. Kiyim qanday sinflarga bo'linadi?
5. Kiyim har bir sinfining vazifasi haqida gapirib bering.
6. Kiyim silueti nima degani? Qanday kiyim siluetlarini bilasiz? Har bir siluetning o'ziga xos xususiyatlari qanday?
7. Qanday chiziqlar konstruktiv chiziqlar deb ataladi?
8. Konstruktiv chiziqlar kiyimni qanday detallarga bo'ladi?
9. Kiyim bichimi nima? U nima bilan xarakterlanadi?
10. Kiyimni konstruksiyalash jarayoni nimalardan iborat?
11. Kiyim konstruksiyasini hosil qilishning qanday usullarini bilasiz?
12. Konstruksiyalashning mulyaj usuli nimalardan iborat? Hisoblash usuli nimalardan iborat?
13. Odam tanasi qobig'ining aniq chizmasini qurish mumkinmi? Javobingizni tushuntiring.
14. Kiyim detallari chizmasini qurish uchun qanday ma'lumotlar zarur?
15. Kiyim konstruksiyalashda bajariladigan ishlar ketma-ketligi qanday?

3-BOB

KONSTRUKSIYALASH UCHUN KERAK BO‘LADIGAN DASTLABKI MANBALAR

3.1. Odam gavdasidan o‘lchov olish

Kiyim tuzilishini ixtiyoriy hisob metodi bilan qurish uchun dastlabki ma’lumotlarga ega bo‘lish kerak.

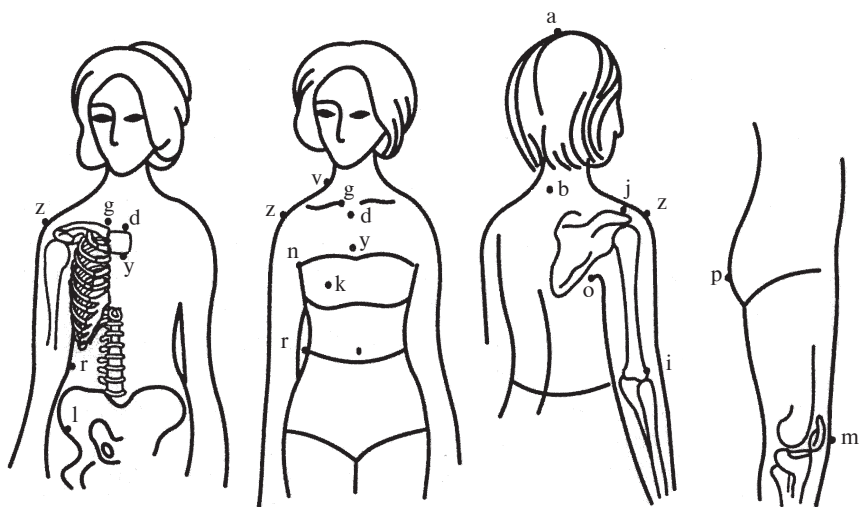
Bunday birlamchi ma’lumotlarning birinchi va asosiy qismi odam gavdasidan o‘lchovlar olishdir, ya’ni **antropometriyadir** (bu yerda «antropos» yunoncha — odam, «metrio» — o‘lchayman ma’nosida). Bu o‘lchovlar odam gavdasining shakli va kattaligining o‘lchamlarini xarakterlaydi.

Barcha o‘lchovlar gavdadagi ma’lum nuqtalar yoki teri burmalari va yumshoq mushaklar chegaralari orasida o‘lchanadi.

Bu nuqtalar **antropometrik nuqtalar** deb ataladi. Antropometrik nuqtalar odam skeletining tanada yaqqol ko‘rinadigan va oson topiladigan nuqtalariga (suyaklarning turtib turadigan uchlari, egriliklari va botiqliklari) hamda tana yumshoq joylarining chegaralariga, teridagi burmalarga mos keladi.

Asosiy antropometrik nuqtalar (4-rasm):

a — cho‘qqi nuqtasi — ko‘z va quloq bir gorizontol chiziq holatida kallaning eng yuqori nuqtasi.

4-rasm. Gavdadagi antropometrik nuqtalar.

b – bo‘yin nuqtasi – umurtqaning yettinchi bo‘yin pog‘onasi o‘simtasining eng turtib chiqqan nuqtasi.

d – bo‘yin asosidagi nuqta – bo‘yin aylanasi chizig‘ining yelka qiyaligini ikkiga bo‘luvchi vertikal tekislik bilan kesishgan nuqtasi.

e – o‘mrov nuqtasi – o‘mrov suyagining eng baland turtib chiqqan nuqtasi.

f – to‘sh yuqori nuqtasi – to‘sh suyagining eng yuqori chuqurchasi.

g – yelka akromial nuqtasi – kurak akromial o‘simtasi yon tomoniga eng turtib chiqqan nuqtasi.

h – yelka nuqtasi – yelka akromial o‘simtasining yuqori tashqi chetining yelka bo‘g‘inini ikkiga bo‘luvchi vertikal tekislik bilan kesishgan nuqtasi.

i – tirsak nuqtasi.

j – ko‘krak uchi nuqtasi (ayollarda ko‘krak bezlarining eng turtib chiqqan nuqtasi).

k – tizza nuqtasi – tizza kosachasining markazi.

l – qo‘ltiqosti chuqurligining old burchagi – qo‘llar tushirilgan holatda qo‘ltiqosti chuqurligi oldingi cheti hosil qilgan burchagining (aniqrog‘i, yoyining) cho‘qqisi.

m – qo‘ltiqosti chuqurligining ort burchagi – qo‘llar tushirilgan holatda qo‘ltiqosti chuqurligi orqadagi cheti hosil qilgan burchagining (yoyining) cho‘qqisi.

n – dumba nuqtasi – dumbaning eng turtib chiqqan nuqtasi.

o – bel nuqtasi – tana yon sirtining eng botiq qismida joylashgan nuqta.

Gavda o‘lchamlari o‘lchov turlariga mos ravishda shartli belgilanadi:

B – balandliklar va bo‘y;

U – uzunliklar, masofalar; yoy uzunliklari;

A – aylanalar;

YA – aylanalar qiymatlarining yarmi (yoki yarim aylanalar);

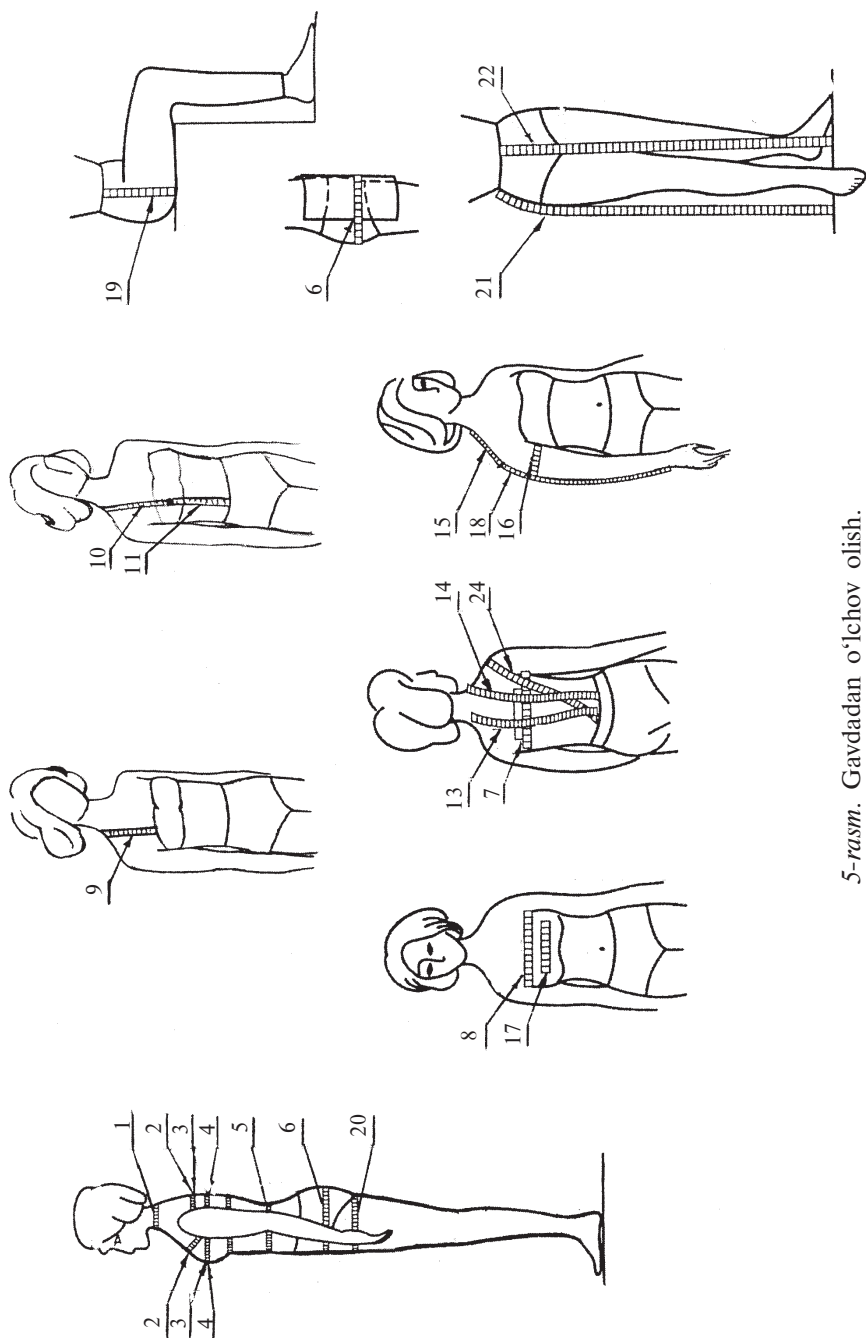
M – markazlar orasidagi masofa;

K – kengliklar;

d – diametrlar.

Bosh harflar ostidagi indekslar o‘lchov olinayotgan joyni bildiradi va shu o‘lchov olinayotgan joyning nomi qisqartirilib qo‘yiladi. Misol uchun: bel aylanasi yarimi shartli ravishda YA_{BL} ko‘rinishida, son aylanasi A_s ko‘rinishida, orqa kengligi – K_{OR} , ko‘krak uchlari orasidagi masofa – ko‘krak markazi – K_M , ko‘krak uchlarning balandligi B_K ko‘rinishida belgilanadi.

Gavdadan o‘lchov olishda barcha o‘lchamlar uchun umumiy shartlar:

5-rasm. Gavdadan o'lchov olish.

— barcha o'lchovlar santimetrli tasma yordamida o'lchanadi;
— o'lchanayotgan odamning bir qavat yengil kiyimda yoki ichki kiyimda bo'lishi;

— o'lchamlari olinayotgan odam gavdasini zo'riqtirmay, qomatini odatiy, bo'sh holda tutib turishi kerak.

5-rasmda gavda o'lchamlarining nomlanishi, shartli belgisi, o'lchov olish qoidalari keltirilgan.

1. Bo'yin aylanasi (A_{BN}). Santimetrli lenta bo'yin nuqtasi va bo'yin asosidagi nuqta orqali bo'yin asosi bo'ylab aylanib o'tadi.

2. Ko'krakning birinchi aylanasi (A_{K1}). Santimetrli lenta gavda ort qismi bo'ylab, qo'ltiqosti chuqurligining oldingi va ortki burchaklariga tegib, oldinda ko'krak bezlari asosining ustidan gorizontaal aylanib o'tadi.

3. Ko'krakning ikkinchi aylanasi (A_{K2}). Santimetrli lenta kuraklarning turtib chiqqan nuqtalari bo'ylab, qo'ltiq chuqurligining oldingi va ortki burchaklariga tegib, oldinda ko'krakning turtib chiqqan nuqtalari bo'ylab aylanib o'tadi.

4. Ko'krakning uchinchi aylanasi (A_{K3}). Santimetrli lenta ko'kraklarning turtib chiqqan nuqtalari orqali tanani gorizontaal aylanib o'tadi.

5. Bel aylanasi (A_{BL}). Santimetrli lenta bel chizig'i darajasida tananing eng ingichka joyidan aylanib o'tadi.

6. Bo'ksa aylanasi (A_{BK}). Santimetrli lenta tana atrofidan gorizontaal aylanib, lekin qorinning turtib chiqqanini hisobga olib, dum-baning turtib chiqqan nuqtalari orqali aylanib o'tadi. Qorinning turtib chiqishini hisobga olish uchun qorin ustiga metall plastinka yoki chizg'ich qo'yiladi. Shu chizg'ich ustidan bo'ksa aylanasi o'lchanadi.

7. Gavda ort qismining kengligi (K_{ORT}). Gavda ort qismi bo'ylab, qo'ltiq chuqurliklarining ortki burchaklari orasi gorizontaal o'lchanadi.

8. Ko'krak kengligi (K_K). Ko'krak bezlarining asosi ustidan, qo'ltiq chuqurliklarining oldingi burchaklari orasi gorizontaal o'lchanadi.

9. Old tomon yeng o'mizining balandligi ($B_{OLD.O'M}$). Gavda ort tomonida bo'yin nuqtasidan boshlab, bo'yin asosi bo'ylab, old tomonda ko'krakning birinchi aylanasi o'lchangan chizig'i darajasi-gacha o'lchanadi.

10. Ko'krak balandligi (B_K). Gavda ort tomonida bo'yin nuqtasidan boshlab, bo'yin asosi bo'ylab, old tomonda ko'krakning eng baland turtib chiqqan nuqtasigacha o'lchanadi.

11. Gavda old qismining belgacha uzunligi ($U_{OLD.B}$). Gavda ort tomonda bo'yin nuqtasidan boshlab, bo'yin asosi bo'ylab, old tomonda ko'krakning turtib chiqqan nuqtalari orqali bel chizig'igacha o'lchanadi.

12. Ort tomon yeng o'mizining balandligi ($B_{OR.O'M}$). Bo'yin nuqtasidan umurtqa bo'ylab ko'krakning birinchi aylanasi o'lchanagan chiziq darajasigacha o'lchanadi.

13. Gavda ort qismining belgacha uzunligi ($U_{OR.B}$). Bunda kuraklarning turtib chiqishini hisobga olish uchun kuraklar ustiga metall plastinka yoki chizg'ich qo'yiladi. Shu chizg'ich ustidan umurtqa bo'ylab, bo'yin nuqtasidan boshlab bel chizig'igacha o'lchanadi.

14. Gavda ort qismining belgacha birinchi uzunligi ($U_{OR.B 1}$). Bo'yin asosi nuqtasidan kurak turtig'i ustidan bel chizig'igacha o'lchanadi.

15. Yelka kengligi (K_Y). Bo'yin asosidagi nuqtadan yelka nuqtasigacha o'ng yelka o'rta chizig'i bo'ylab o'lchanadi.

16. Yelka aylanasi (A_Y). Qo'lning eng yuqori qismidan qo'ltiq chuqurligining burchaklariga taqab aylantirilib o'lchanadi.

17. Ko'krak markazi (M_K). Ko'krak turtib chiqqan nuqtalari-ning orasi o'lchanadi.

18. Qo'lning bilakkacha uzunligi (U_Q). Yelka nuqtasidan tirsak nuqtasi orqali bilakkacha xiyol bukilgan qo'l bo'ylab o'lchanadi.

19. O'tirish sathining balandligi ($B_{O.T.S}$). Qomatni tik tutib qattiq sirtida o'tirgan holda bel chizig'idan gavda yon qismi bo'ylab o'tirish tekisligigacha santimetrli lenta bilan o'lchanadi.

20. Son aylanasi (A_S). Santimetrli lenta son atrofidan aylanib, yuqori cheti bilan dumbaosti burmasiga tegib o'tadi.

21. Bel chizig'idan yergacha masofa (gavda yon qismidan) (U_{YON}). Bel chizig'i balandligini belgilovchi nuqtadan bo'ksaning yon sirtida eng turtib chiqqan nuqtadan o'tib, davomiga yergacha vertikal o'lchanadi.

22. Bel chizig'idan yergacha masofa (gavda old qismidan) (U_{OLD}). Bel chizig'idan qorinning sirtida eng turtib chiqqan nuqtadan o'tib, davomiga yergacha vertikal o'lchanadi.

23. Bel chizig'idan yergacha masofa (gavda ort qismidan) (U_{ORT}).

Bel chizig'idan dumba sirtida eng turtib chiqqan nuqtadan o'tib, davomiga yergacha vertikal o'lchanadi.

24. Yelkaning qiyalama balandligi (B_{YQ}). Bel chizig'ining umurtqa bilan kesishgan nuqtasidan yelka nuqtasigacha eng qisqa masofa bo'ylab o'lchanadi.

3.2. Qo'shimchalar

Kiyingan odamga e'tibor bilan razm solsak, yelkada yotuvchi kiyim ham, belda yotuvchi kiyim ham odam tanasiga zich yopishib turmaydi. Ko'pincha kiyim tananing turli joylarida turlicha masofada (oraliqda) bo'ladi.

Buyumning (kiyimning) konstruktiv joylardagi o'lchamlari shu joyga mos keluvchi gavda o'lchamlaridan farq qiladi. Aytaylik, kuzbahorgi mavsum uchun mo'ljallangan belga sal yopishib turuvchi siluetli ayollar ko'ylagidagi bel chizig'i bo'ylab o'lchami shu ko'ylakni kiyayotgan ayolning bel aylanasi o'lchamidan farq qiladi. Xuddi shu ayol uchun kuz-bahorgi mavsumda kiyiladigan belga sal yopishib turuvchi siluetli astarli plashda esa bel aylanasi o'lchami, umuman, boshqacha qiymatga ega bo'ladi, gavda o'lchamidan (ya'ni bizning misolda bel aylanasi) farq qiladi.

Ana shu farq qiymati **qo'shimcha** (aniqrog'i, qo'shimchalar yig'indisi) deb ataladi.

Bundan kelib chiqib, buyum konstruksiyasi ixtiyoriy joyining kattaligini hisoblash formulasini umumiy ko'rinishga keltirish mumkin:

konstruktiv joy o'lchami = gavda o'lchami + qo'shimcha qiymati

Qo'shimchani **Q** harfi bilan belgilab, indeksiga konstruktiv kesmaning nomi qisqartirilib qo'yiladi. Misol uchun, ort bo'lak yoqa o'mizi kengligiga qo'shiladigan qo'shimcha shartli ravishda quyidagicha belgilanadi: $Q_{YOQA.O'M.K.}$, yeng o'mizi chuqurligiga qo'shiladigan qo'shimcha: $Q_{O'M.Ch.}$.

Qo'shimchalar yig'indisi (yoki yig'indi qo'shimcha) buyum konstruksiyasini qurish uchun kerak bo'ladigan dastlabki manba ma'lumotning ikkinchisidir.

Yig'indi qo'shimcha texnik qo'shimcha va dekorativ-konstruktiv qo'shimchalardan tashkil topgan.

Texnik qo'shimcha — zaruriy, kerak bo'ladigan minimal qo'shimchadir. Bu qo'shimchaning vazifasi: inson bemalol nafas olishi va

harakat qilishini ta'minlash; odam tanasi minimal siqilishini ta'minlash; teri nafas olishi va kiyim osti qavatida issiqlik almashuvi ro'y berishi uchun havo qatlamini hosil qilish.

Odam nafas olib nafas chiqarganda va harakat qilganda uning gavda o'lchamlari o'zgaradi. Issiqlik saqllovchi kiyimlar bir necha qavatdan iborat. Bu qavatlar orasidagi havo qatlami va tana bilan kiyim orasidagi havo qatlami tana atrofida mikroiklimni hosil qiladi. Aytaylik, paltoda: bu astar, isituvchi qavat – sun'iy paxta, porolon, sintefon, shakl ushlar uchun qotirma qavati – «dublerin», avra – turlicha qalinlikdagi materiallar. Shuning uchun yuqoridagilarni hisobga oluvchi bu qo'shimcha zaruriy deb ataladi va uning qiymatini hisobga olish shart bo'ladi. Bu qo'shimcha qiymati hisoblashlar natijasida yuzaga keladi.

Dekorativ-konstruktiv qo'shimcha esa kiyimning siluet shaklini hosil qilishda va fason bo'yicha model chiziqlarini taqsimlashda muhim o'ringa ega. Bu qo'shimcha qiymati kiyim shakli va hajmiga bog'liq bo'lib, u modelyer yoki konstruktorning ish jarayonida aniqlanadi. Ba'zan uning qiymatini, murakkab shaklli modellarda, ayniqsa, model namunasi yoki maketini tayyorlamasdan turib aniqlab bo'lmaydi. Konstruktiv-dekorativ qo'shimcha kattaligiga modelning nimaga mo'ljallanganligi va moda yo'nalishi ta'sir ko'rsatadi.

Quyida minimal texnik qo'shimchalarning qiymatlari jadval ko'rinishida keltirilgan:

**Erkak va ayollar kiyimlarida yelka aylanasiga qo'shiladigan
bemalol turish qo'shimchasi, Q_{AY}**

1-jadval

Yengning qo'lga yopishish darajasi	Ayollar uchun			Erkaklar uchun	
	Ko'ylak	Jaket	Ayollar yengil paltosi	Pidjak	Erkaklar yengil paltosi
O'ta yopishib turuvchi	3,0–40	4,0–5,5	5,5–7,0	–	–
Tor yeng	4,0–6,0	5,5–7,5	7,0–0,5	–	–
O'rtacha	5,0–7,0	7,5–9,5	9,5–12,0	9,4–10,5	13,0–14,0
Kengaytirilgan	8,0–10,0	9,5–11,5	12,0–14,5	11,0–12,0	14,0–15,0
Keng	10,0–12,0	11,5–13,5	14,5–17,0	–	–
Juda keng	12,0–14,0	13,5–15,5	17,0–19,5	–	–

Ayollar va erkaklar kiyimlarida konstruksiyaning turli uchastkalaridagi texnik qo'shimchalar

2-jadval

Qo'shimcha	Shartli belgisi	Turli kiyimlar uchun qo'shimchalar qiymati, <i>sm</i>							
		Ayollar kiyimi				Erkaklar kiyimi			
		Ko'y-lak	Jaket	Mav-sumiy palto	Qishki palto	Jilet	Pidjak	Mav-sumiy palto	Qishki palto
Yeng o'mizi chuqurligi uchun	$Q_{O',M,Ch}$	1,5-2,5	2,5-3,0	2,5-3,5	3,2-4,5	5,0-6,0	2,0-3,0	4,0-4,5	4,5-5,0
Ort bo'lak yoqa o'mizi kengligiga	$Q_{OR,YO'M,K}$	0,5-1,0	1,0-1,5	1,0-2,0	2,0-2,5	1,0-2,5	1,0-1,5	1,5-2,0	2,5-3,0
Ort bo'lak yoqa o'mizi balandligiga	$Q_{OR,YO'M,L}$		0,2	0,2-0,4	0,5-0,6	0,2	0,2-0,3	0,3-0,4	0,5-0,6
Ort bo'lak o'rta chizig'i uzunligiga	$Q_{OR,B,UZ}$	0,5	0,5-1,0	1,0-1,2	1,5-2,0	0,5	0,5-1,0	1,0-1,5	1,8-2,0
Yelka taglik qalinligiga	$Q_{YL,T}$	0-0,5	1,0	1,0	1,0	—	1,0	2,0	2,5

Erkak va ayollar kiyimlari uchun ko'krak, bel, bo'ksa yarim aylanalariga qo'shimchalar

3-jadval

Siluet uchun yig'indi qo'shimcha, <i>sm</i>									
Kiyim turi	Yopishib turuvchi			Yarim yopishib turuvchi			To'g'ri		Trapetsiya-simon
	Q_K	Q_{BL}	Q_B	Q_K	Q_{BL}	Q_{BL}	Q_K	Q_B	Q_K
Ko'ylak	5,0-6,0	2,0-4,0	1,0-1,5	6,0-7,0	4,0-6,0	3,0-5,0	7,0-9,0	—	9,0-11,0
Nimcha (Jilet)	3,0-4,0	1,0-2,0	1,5-2,0	5,0-6,0	2,0-3,0	2,5-3,0	—	—	—
Pidjak	6,5-7,0	—	2,5-3,0	7,5-9,5	4,0-6,0	—	10,0-11,0	6,0-8,0	—

Jaket	5,5-7,0	3,0-4,0	1,5-2,5	6,5-8,0	5,0-7,0	3,0-4,0	7,5-10,0	—	7,5-12,0
Erkaklar yengil paltosi	9,5-10,0	—	5,0-5,5	10,5-12,5	—	7,5-8,5	12,0-14,0	11,0-13,0	13,0-14,0
Ayollar yengil paltosi	6,5-8,0	4,0-5,0	3,0-5,0	7,5-9,0	6,0-8,5	4,0-6,0	8,5-11,0	—	9,0-11,0

Qiz va o'g'il bolalar kiyimlari konstruksiyalaridagi turli uchastkalarga qo'shiladigan texnik qo'shimchalar

4-jadval

Qo'shimcha nomi	Shartli belgisi	Turli kiyimlar uchun qo'shimchalar qiymati, <i>sm</i>							
		Qiz bolalar kiyimi				O'g'il bolalar kiyimi			
		Ko'y-lak	Jaket	Mav-sumiy palto	Qishki palto	Kurtka	Pidjak	Mav-sumiy palto	Qishki palto
Yeng o'mizi chuqurligi uchun	Q _{O'M.Ch}	1,0-2,0	2,5-3,0	2,5-3,0	3,0-4,0	2,5-3,0	2,5-3,5	3,5-4,0	4,0-4,5
Ort bo'lak yoqa o'mizi kengligiga	Q _{ORYO'M.K}	0,5-1,0	1,0-1,2	1,0-1,5	1,5-2,0	1,0-1,03	1,3-1,7	1,7-2,0	2,0-2,5
Ort bo'lak yoqa o'mizi balandligiga	Q _{ORYO'M.B}	—	—	0,2-0,4	0,5-0,6	0,2	0,2	0,3-0,4	0,4-0,5
Ort bo'lak o'rta chizig'i uzunligiga	Q _{OR.B.UZ}	0,5-1,0	0,7-1,0	0,7-1,0	1,5-2,0	0,7-1,0	0,7-1,2	1,0-1,2	1,5-3,0

Yeng qiyamasini kiritish me'yorlari

5-jadval

Matolar	Qiyamani kiritish me'yorlari H, sm
Sintetik tola aralashgan kostumbop jun, sintetik tolali ko'ylakbop ipak, tabiiy ipakli yengil kreplar; yozgi ko'ylakbop ip gazlamalar	0,08...0,09
Toza jundan ko'ylakbop; ko'ylak-kostumbop ipak; paxta tolali mavsumiy ko'ylakbop; zig'ir tolali polotnolar	0,09...0,1
Yarim jun ko'ylakbop va mayin movutli yarim jun paltobop	0,1
Toza jun, yumshoq draplar	0,15
Yengil kreplar; yozgi ko'ylakbop ip gazlamalar	0,08...0,09
Toza jundan ko'ylakbop; ko'ylak-kostumbop ipak; paxta tolali mavsumiy ko'ylakbop; zig'ir tolali polotnolar	0,09...0,1
Yarim jun ko'ylakbop va mayin movutli yarim jun paltobop	0,1
Toza jun, yumshoq draplar	0,15

Izoh: Bu yerda H — yeng qiyamasi chizig'i uzunligining kirishishini, matoning arqoq va tanda iplari bo'yicha kirishishini e'tiborga oluvchi, yeng qiyamasi chizig'i uzunligining har bir santimetriga qo'shiladigan qiymat. Bu qiymat o'tkazma yengli kiyimlarni konstruksiyalashda inobatga olinishi shart bo'lgan yagona qiymatdir.

Qizlar va o'g'il bolalar kiyimidagi old va ort bo'laklar uchastkalariga benalollik qo'shimchalari

6-jadval

T/r	Kiyim turi	Siluet uchun qo'shimchalar, sm									
		juda yopishib turuvchi		yopishib turuvchi		yarim yopishib turuvchi		to'g'ri		trapetsiyasimon (o'ta keng)	
		Q _{KOR}	Q _{KOL}	Q _{KOR}	Q _{KOL}	Q _{KOR}	Q _{KOL}	Q _{KOR}	Q _{KOL}	Q _{KOR}	Q _{KOL}
1.	Ko'ylak	0,6...0,8	0	0,8...1,0	0...0,3	1,0...1,4	0,5...0,8	1,4...2,0	0,8...1,4	2,0...2,6	1,4...2,0
2.	Nimcha			0,5...0,7	0,5...1,0	0,7...1,2	0,7...1,2				
3.	Jaket	0,8...1,0	0...0,2	1,0...1,2	0,2...0,8	1,2...1,6	0,6...1,2	1,6...2,2	1,0...1,8	2,2...2,8	1,6...2,2
4.	Pidjak			1,0...1,5	1,0...1,3	1,3...2,0	1,2...1,6	2,0...2,5	1,5...2,0	2,5...3,0	2,5...3,0
5.	Qiz bolalar yengil paltosi	1,0...1,2	0,2...0,4	1,2...1,4	0,4...0,9	1,4...1,8	0,8...1,5	1,8...2,4	1,2...2,0	2,4...3,0	1,8...2,6
6.	O'g'il bolalar yengil paltosi			1,8...2,3	1,8...2,0	2,2...3,0	2,5...3,0	3,5...4,0	3,3...3,7		

Ayollar va erkaklar kiyimidagi old va ort bo'laklar uchastkalariga benalollik qo'shimchalari

7-jadval

T/r	Kiyim turi	Siluet uchun qo'shimchalar, <i>sm</i>									
		juda yopishib turuvchi		yopishib turuvchi		yarim yopishib turuvchi		to'g'ri		trapetsiyasimon (o'ta keng)	
		Q _{K,OR}	Q _{K,OL}	Q _{K,OR}	Q _{K,OL}	Q _{K,OR}	Q _{K,OL}	Q _{K,OR}	Q _{K,OL}	Q _{K,OR}	Q _{K,OL}
1.	Ko'ylak	0,6...0,8	0	0,8...1,0	0...0,3	1,0...1,4	0,5...0,8	1,4...2,0	0,8...1,4	2,0...2,6	1,4...2,0
2.	Nimcha (jilet)			0,5...0,7	0,5...1,0	0,7...1,2	0,7...1,2				
3.	Jaket	0,8...1,0	0.....0,2	1,0...1,2	0,2...0,8	1,2...1,6	0,6...1,2	1,6...2,2	1,0...1,8	2,2...2,8	1,6...2,2
4.	Pidjak			1,0...1,5	1,0...1,3	1,3...2,0	1,2...1,6	2,0...2,5	1,5...2,0	2,5...3,0	2,5...3,0
5.	Ayollar yengil paltosi	1,0...1,2	0,2...0,4	1,2...1,4	0,4...0,9	1,4...1,8	0,8...1,5	1,8...2,4	1,2...2,0	2,4...3,0	1,8...2,6
6.	Erkaklar yengil paltosi			1,8...2,3	1,8...2,0	2,2...3,0	2,5...3,0	3,5...4,0	3,3...3,7		

Qizlar va o'g'il bolalar kiyimidagi yelka aylanasi qo'shiladigan bemalollik qo'shimchasi, Q_{AY}

8-jadval

T/r	Yengning qo'lga yopishib turish darajasi	Siluet uchun yig'indi qo'shimcha Q_{AY}, sm					
		qiz bolalar uchun			o'g'il bolalar uchun		
		ko'yilak	jaket	yengil palto	pidjak	kurtka	yengil palto
1	Tor	4,0...6,0	5,5...7,5	7,0...9,5	8,5...10,0	9,0...11,0	10,0...12,0
2	O'rtacha	5,0...7,0	7,5...9,5	9,5...12,0	10,5...12,5	11,0...13,0	12,5...14,0
3	Kengaytirilgan	8,0...10,0	9,5...11,5	12,0...14,5	13,0...14,5	13,0...15,0	14,5...16,5
4	Keng	10,0...12,0	11,5...13,5	14,5...17,0			

Erkaklar va ayollar belda turuvchi kiyimlari uchun bel, bo'lsa yarim aylanalariga va son aylanasi qo'shiladigan qo'shimcha miqdorlari

9-jadval

Qo'shimcha qo'shiladigan gavda o'lchami	Shartli belgisi	Siluet uchun yig'indi qo'shimcha Q_{AE}, sm					
		Yopishib turuvchi		Yarim yopishib turuvchi		Keng turadigan	
		Erkaklar uchun	Ayollar uchun	Erkaklar uchun	Ayollar uchun	Erkaklar uchun	Ayollar uchun
Bel yarim aylanasi	Q_{BL}	—	0,5...1,0	1,0...1,5	1,0...1,5	1,5...2,0	1,5...2,0
Bo'lsa yarim aylanasi	Q_B	0...0,5	1,0...2,0	1,0...2,5	2,0...3,0	3,0...7,0	5,0...8,0
Son aylanasi	Q_S	0,5...1,0	1,0...1,5	7,0...11,0	6,0...10,0	12,0...16,0	10,0...15,0

O'g'il va qiz bolalar belda turuvchi kiyimlari uchun bel, bo'ksa yarim aylanalariga va son aylanasi **qo'shiladigan qo'shimcha miqdorlari**

10-jadval

Qo'shimcha qo'shiladigan gavda o'lchami	Shartli belgisi	Siluet uchun yig'indi qo'shimcha, sm					
		Yopishib turuvchi		Yarim yopishib turuvchi		Keng turadigan	
		O'g'il bolalar uchun	Qiz bolalar uchun	O'g'il bolalar uchun	Qiz bolalar uchun	O'g'il bolalar uchun	Qiz bolalar uchun
Bel yarim aylanasi	Q_{BL}	1,0	0,5...1,0	1,0...1,5	1,0..1,5	1,5...2,0	1,5..2,0
Bo'ksa yarim aylanasi	Q_B	0...0,5	1,0...2,0	1,0...2,5	2,0...3,0	3,5 va undan ortiq	2,0...4,0 va undan ortiq
Son aylanasi	Q_S	0,5...1,0	1,0...1,5	7,0...11,0	6,0...10,0	10,5 va undan ortiq	9,0 va undan ortiq

Izoh: agar o'g'il bolalar va qiz bolalar belda turuvchi kiyimlarining bel qismida elastik tasma mo'ljallangan bo'lsa, bel yarim aylanasi qo'shiladigan qo'shimcha miqdori kattalashadi va 5,0....12,0 sm oralig'ida olinadi.

3.3. Kiyim balansi

Qurilgan konstruksiya, qurilgan tuzilmaning sifat bahosi shu konstruksiya asosida tayyorlangan kiyimning odam gavdasida yaxshi «o'tirishi»dadir. Yaxshi o'rnashgan, yaxshi «o'tirgan» kiyimning balansi yaxshi, ya'ni bu kiyim yaxshi muvozanatlashgan deyishadi.

Balans — kiyimning gavadada o'tirishining mezonidir. Konstruktor nuqtayi nazaridan kiyim bichimiga, kiyim sifatiga baho beruvchi mezonidir.

Bir-biriga uzviy bog'langan uch xil balans turi bor.

Yelkada yotuvchi kiyimlardagi old-ort balansi — bu kiyim old va ort bo'laklarining yelka kamari bo'ylab o'zaro muvozanati.

Yon balans — old va ort bo'laklarning yon chok bo'ylab o'zaro muvozanati.

Tayanch balansi — gorizontaal yo'nalishda detallar yuqori qir-qimlaridagi nuqtalarning shu detallar o'rta chizig'iga nisbatan holati bilan belgilanadi.

Balansning (muvozanatning) buzilishi gavadada kiyim yaxshi o'tir-masligiga olib keladi. Balans buzilishiga quyidagilar sabab bo'lishi mumkin: gavda noto'g'ri yoki noaniq o'lchangan; formulalar bo'yicha hisoblar noto'g'ri bajarilgan; chizilgan konstruksiya konkret odam gavdasiga mos kelmasligi. Shuning uchun buyurtmachining gavda tuzilishi notipaviy, murakkab bo'lsa yoki qaysidir konstruktiv yoki dekorativ chiziqning joylashuvida ikkilanish bo'lsa, yangicha modelning birlamchi namunasi yoki maketi tayyorlanadi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Gavda o'lchami nima degani?
2. Antropometrik nuqta nima degani? Ular gavadada qanday joylashadi?
3. Asosiy gavda o'lchamlariga qaysilari kiradi va ular qanday o'lchanadi?
4. Konstruksiya uchastkasini hisoblashning umumiy formulasi qanday?
5. Qo'shimcha deb nimaga aytiladi?
6. Texnik qo'shimcha nima? U nimalardan tashkil topgan? Uning qiymatiga nimalar ta'sir etadi?
7. Dekorativ-konstruktiv qo'shimcha nima? U nimaga qarab moslanadi? Unga nimalar ta'sir etadi?
8. Kiyim gavadada «o'tirishi» sifatining mezoni nima?
9. Kiyim balansiga nimalar ta'sir etadi?

AMALIY TOPSHIRIQ

1. O'qituvchi topshirig'iga binoan biror gavda o'lchamlarini o'lchang.
2. Ularni jadval ko'rinishida shartli belgilari orqali yozing. Shartli belgisini tushuntiring.
3. Biror gavdaga mos keluvchi turli kiyimlarni (misol uchun: ko'ylak, astarli kurtka, qishki paltolarni) ko'krak, bel, bo'ksa chiziqlari bo'yicha o'lchang. O'lchash natijalarini gavda o'lchamlari bilan solishtiring. Ular orasidagi farqni tushuntiring.

4-BOB AYOLLAR KIIYIMINI KONSTRUKSIYALASH

4.1. Umumiy ma'lumotlar

Konstruksiya asosining (yoki o'zagining) chizmasini qurish quyidagi ketma-ketlikda bajariladi.

1) Dastlabki ma'lumotlar aniqlashtiriladi. Ya'ni odam gavdasi o'lchanadi va kiyim turiga qarab qo'shimcha qiymatlari belgilanadi;

2) Tanlangan konstruksiyalash usulida ko'rsatilgan ketma-ketlikda formulalar bo'yicha hisoblar bajariladi;

3) Chizmaning bazis to'ri quriladi. **Bazis to'r** bir-biri bilan perpendikular kesishuvchi vertikal va gorizontal chiziqlardir. Bu to'r kiyimning bo'yi va eni bo'yicha o'lchamlarini va kiyim detallarining o'lchamlarini belgilaydi;

4) Bazis to'r chizmasining ustiga **konstruksiya asosining chiziqlari** chiziladi. Bu old va ort bo'lak o'rta chiziqlari; yoqa o'mizi chizig'i; yelka chiziqlari; yeng o'mizi chiziqlari; yon, bel, etak va vitachkalar chiziqlaridir.

Vitachkalar — yassi materialdan hajmdor shakl hosil qilish uchun xizmat qiladigan konstruktiv element. Matoning ortiqchasi vitachkaga olinib, hajm hosil qilinadi;

5) Chizma bajarilishining sifati tekshiriladi.

Ayollar va erkaklar konstruksiya asosining chizmasini qurish uchun Rossiya mamlakatining Tikuvchilik sanoati Markaziy ilmiy-tadqiqot instituti ishlab chiqqan uslubi qo'llangan. Bu uslubdan foydalanib va faqatgina qo'shimchalar qiymatini o'zgartirib, turli o'lcham, shakl, siluet va bichimdagi kiyim qismlarining chizmasini qurish mumkin. Odam gavdasi simmetrik bo'lgani sababli asos chizma tananing o'ng qismi uchun quriladi. Asos chizmalarda chok haqi va buklov qiymatlari hisobga olinmaydi.

4.2. Belda turuvchi kiyimlar

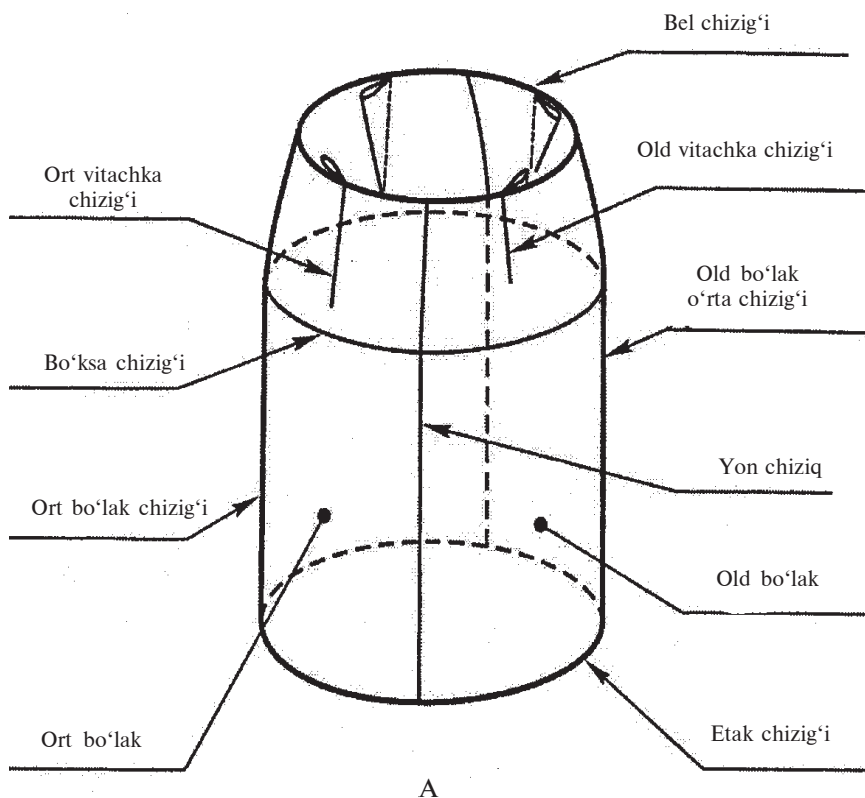
Bel chizig'ida mahkamlanib, bo'ksalar sirtiga tayanuvchi kiyimlar **belda turuvchi kiyimlar** deyiladi. Bunday kiyim odam gavdasining quyi qismi va oyoqlarni qisman yoki to'liq qoplab turadi.

Belda turuvchi kiyimlarga yubkalar, shimlar va yubka-shimlar kiradi.

Yubkalar shakli turlicha: katta va kichik hajmli, yumshoq va qirrali bo'lishi mumkin. Yubka shakli bel, yon va etak chiziqlari

bilan chegaralangan. Silueti bo'yicha to'g'ri va trapetsiyasimon bo'ladi. Yubkalarining proporsiyalariga uning uzun-qisqaligi hamda bel chizig'ining holati ta'sir etadi.

Mumtoz bichimli to'g'ri yubkaning sirti ikkita yoki uchta vertikal chiziqlar bilan bo'linadi. Bu yon chiziqlar yoki yon qirqim chiziqlari. Bu chiziqlar yubka sirtini old va ort bo'laklarga bo'ladi. Yana bir vertikal chiziq – ort bo'lak o'rta chizig'i yoki ort bo'lak o'rta choki chizig'i. Bu chiziq ort bo'lakni ikkita simmetrik detalga bo'ladi (6-rasm). Bel chizig'iga yo'nalgan nisbatan qisqa choklar – vitachkalar bo'ksa aylanasi va aylanalari farqlaridan kelib chiqqan ortiqcha matoni o'z ichiga oladi. Vitachkalar soni, uzunligi, shakli gavdaning dumba, bo'ksa va qorin shakllariga bog'liq bo'lib, ularga qarab o'zgartirilishi mumkin.

6-rasm. A: To'g'ri yubka sxemasi.

4.2.1. To'g'ri yubka chizmasini qurish

To'g'ri yubka chizmasini chizish uchun ayol gavdasi o'lchamlari va shu o'lchamlarning ba'zilariga qo'shiladigan qo'shimchalar miqdori kerak bo'ladi. Gavda o'lchamlari jadval ko'rinishida keltirilgan, jadvalning uchinchi ustunida misol qilib bo'yi 164 *sm*, ko'krak aylanasi 96 *sm*, bo'ksa aylanasi 100 *sm* ga teng ayol gavdasining o'lchamlari (ya'ni gavda o'lchami 164—96—100 ga mos keluvchi o'lchamlari) keltirilgan.

To'g'ri yubka chizmasi uchun kerak bo'ladigan gavda o'lchamlari

11-jadval

O'lchov shartli belgisi	O'lchov nomi	O'lchov qiymati, <i>sm</i>
YA_{BL}	Bel yarim aylanasi	37,0
YA_B	Bo'ksa yarim aylanasi	50,0
$U_{OR.B}$	Orqaning belgacha uzunligi	40,4
$B_{B.Ch}$	Bel chizig'ining balandligi	103,0
$B_{T.N}$	Tizza nuqtasining balandligi	45,4
U_{YoN}	Bel chizig'idan yon tomondan polgacha uzunlik	105,8
U_{OLD}	Bel chizig'idan old tomondan polgacha uzunlik	103,9
$U_{B-T} = B_{B.Ch} - B_{T.N}$	Bel chizig'idan tizzagacha masofa	$103,0 - 45,4 = 57,6$

To'g'ri yubka asosi chizmasini qurish uchun kerak bo'ladigan konstruktiv qo'shimchalar yubkaning yopishib turish darajasiga va material qalinligiga qarab tanlanadi:

Bel yarim aylanasi $Q_{BL} = 0,5 + 1,5 \text{ sm}$

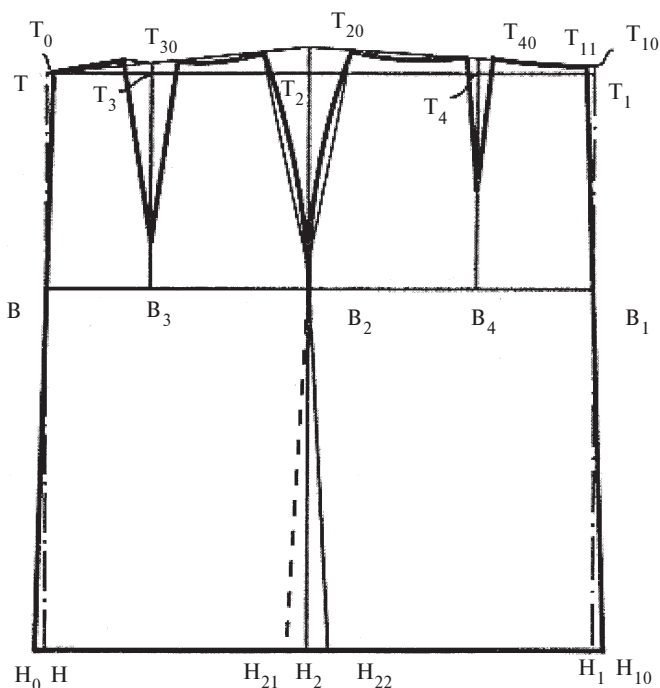
Bo'ksa yarim aylanasi $Q_B = 1,0 + 4,0 \text{ sm}$

Yubka uzunligiga $Q_{UZUN} = 25,0 \div 45,0 \text{ sm}$

«Minus» ishorali qo'shimcha yubka tizzadan balandroq, «plus» ishorali qo'shimcha yubka tizzadan past uzunlikda ekanligini bildiradi.

To'g'ri yubka chizmasini qurish uchun kerak bo'ladigan hisoblar (7-rasm)
12-jadval

[illegible]

7-rasm. To'g'ri yubka asosining chizmasi.

4.2.2. Konussimon yubka o'zagining chizmasini qurish

Tashqi ko'rinishi bo'yicha kesik konusni eslatuvchi yubkalar **konussimon yubkalar** deb ataladi. Shuning uchun bunday yubkalarning chizmasini kesik konus yoyilmasi chizmasiga o'xshab quriladi. Kesik konus yoyilmasidagi yuqori yoy yubkaning bel chizig'iga, quyi yoy yubkaning etak chizig'iga mos keladi (8-rasm).

Dastlabki shartlar. Konussimon yubka chizmasini chizish uchun quyidagi o'lcham va qo'shimchalar kerak bo'ladi.

Bel yarim aylanasi $YA_{BL} = 37,0 \text{ sm}$.

Bo'ksa yarim aylanasi $YA_B = 50,0 \text{ sm}$.

Orqaning belgacha uzunligi $U_{OR,B} = 40,0 \text{ sm}$.

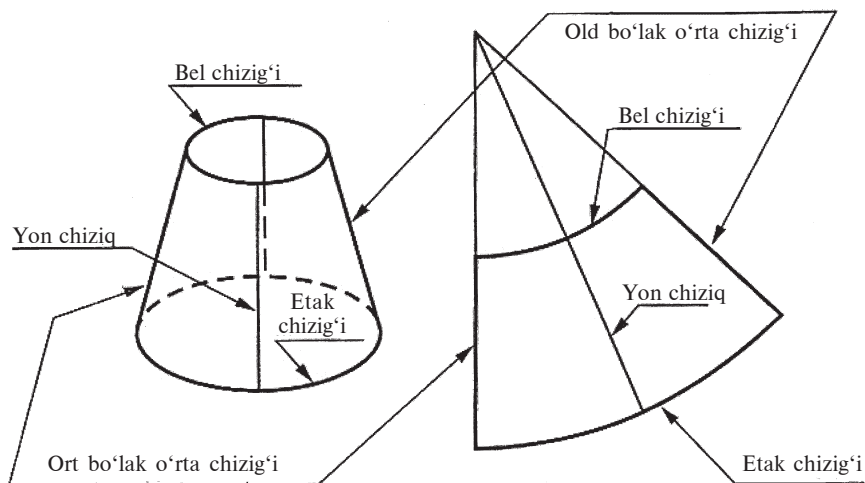
Bel chizig'idan tizzagacha masofa $U_{T,H} = 57,6 \text{ sm}$.

Model bo'yicha qo'shimchalar tanlanadi:

Bel yarim aylanasi $Q_{BL} = 1,0 \text{ sm}$.

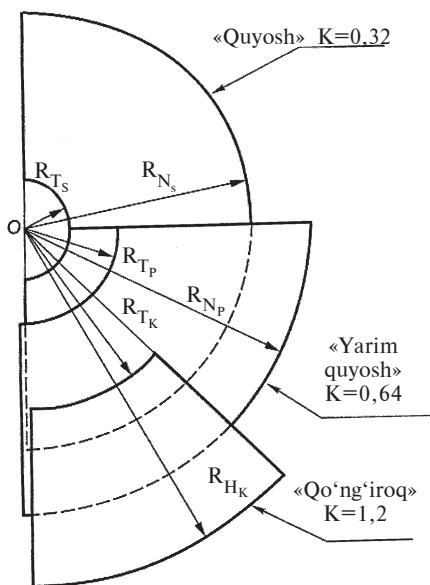
Bo'ksa yarim aylanasi $Q_B = 5,0 \text{ sm}$.

Yubka uzunligiga $Q_{UTH} = 7,6 \text{ sm}$.

8-rasm. Konussimon yubkaning sxemasi va bunday yubkaning tekislikdagi yoyilmasi.

Chizma chizishni boshlashdan oldin konussimon yubkaning yoy ko'rinishidagi bel va etak chiziqlari uchun radiuslar hisoblanadi.

9-rasm. Etagi turli kenglikdagi konussimon yubkalar sxemasi.

Bel chizig'ini qurish uchun radius:

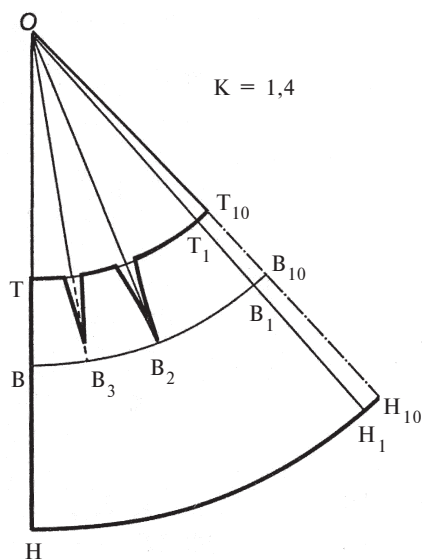
$$R_{BL} = K \times (YA_{BL} + Q_{BL});$$

bu yerda K – yubka etagining kengligi, «klyosh»ligi darajasiga bog'liq bo'lgan koeffitsiyent (9-rasm):

$K = 0,32$ – «quyosh»simon yubkalar uchun (yubka chizmasi to'liq doiradan iborat);

$K = 0,64$ – «yarimquyosh» yubkalar uchun (yubka chizmasi yarim doira ko'rinishiga ega);

$K = 1,2$ – «qo'ng'iroq»simon yubkalar uchun (yubka chizmasi chorak doira ko'rinishiga ega);

10-rasm. Konussimon yubkaning chizmasi.

$K = 1,4$ – «klosh» yubka-
lar uchun (yubka chizmasi cho-
rak doiradan ham kichik sektor
koʻrinishida).

Etak chizigʻini qurish uchun
radius miqdori aniqlanadi:

$$R_{ET} = R_{BL} + (U_{T.H} + Q_{UTH})$$

Quyida misol qilib, $K=1,4$
boʻlgandagi konussimon
«klosh»li yubka chizmasining
hisoblari keltirilgan (10-rasm).

Konussimon yubka chizmasining hisoblari

13-jadval

T.r	Kesma nomi	Siljish yoʻnalishi	Hisoblash formulasi	Kesma uzunligi, sm
1	OT	Vertikal boʻyicha	$R_{BL} = K \times (YaA_{BL} + Q_{BL})$ $= 1,4 \times (37,0 + 1,0)$ $= 1,4 \times 38,0$	53,2
2	OH	Vertikal boʻyicha	$R_{ET} = R_{BL} + (U_{T.N} + K_{UTN})$ $= 53,2 + [57,6 + (-7,6)] =$ $= 53,2 + (57,6 - 7,6) = 53,2 + 50,0$	103,2
3	TB	Vertikal boʻyicha pastga O nuqtani markaz qilib T, H, B nuqtalaridan yoylar chiziladi.	$TB = 0,5 \times U_{TB} = 0,5 \times 40,4$	20,2
4	TT ₁	Yoy boʻyicha oʻngga	$TT_1 = YaA_{BL} + Q_{BL} = 37,0 + 1,0$	38,0
5	BB ₁₀	Yoy boʻyicha oʻngga	$BB_{10} + YaA_B + Q_B = 52,0 + 5,0$	57,0
6	BB ₁	Yoy boʻyicha oʻlchanadi	$BB_1 = 52,0 < BB_{10}$, shuning uchun yon vitachka ham qilinadi.	
7	TT ₁₀	Yoy boʻyicha chapga	Chizmadagi yoy boʻylab oʻlchanadi	2,5
8	BB ₂	Yoy boʻyicha oʻngga	$BB_2 = 0,5 \times BB_{10} - 1,0 = 0,5$ $\times 55,0 - 1,0 = 27,5 - 1,0$	
9		Yon vitachka uzunligi		17,0

4.2.3. Bo'laklardan iborat yubka chizmasini tuzish

Bo'laklardan iborat yubkadagi har bir bo'lak o'zaro teng bo'lga-ni uchun yubka bir bo'laginging chizmasi uning asos chizmasi bo'la-oladi. Bo'laklardan tashkil topgan yubkalarining shakli va etaklari turli kenglikda bo'lishi mumkin. Bunday yubkalarining turli-tuman shaklini bitta bo'lakning shakl chiziqlarini o'zgartirib hosil qilish mumkin. Gorizontal va vertikal bo'linishlarni yubkaning har bir bo'lagida model bo'yicha turlicha joylashtirsa bo'ladi.

Bo'laklardan iborat yubka konstruksiyasini tuzish uchun yub-kani tashkil etgan bo'laklar soni «n»ga tayanish kerak.

Bunday yubka konstruksiyasini qurish uchun quyidagi dastlab-ki ma'lumotlar kerak bo'ladi:

$$A_{BL} = 74,0 \text{ sm (bizning misolimizda)}$$

$$A_B = 100,0 \text{ sm}$$

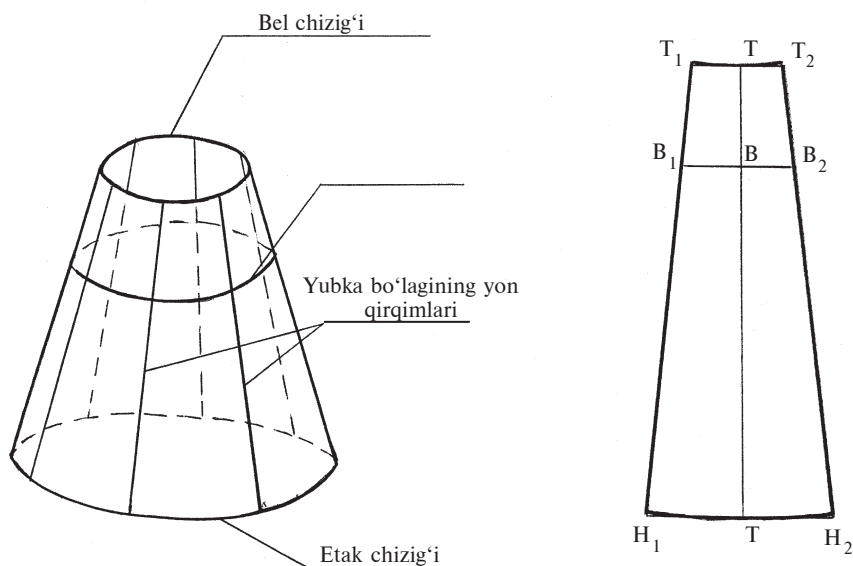
$$U_{YB} = 70,0 \text{ sm}$$

$$Q_{BL} = 0,5 \text{ sm}$$

$$Q_B = 2,0 \text{ sm.}$$

Bu holda bel va bo'ksa aylanalarining yarmi emas, butun qiy-mati olinishiga e'tibor bering.

Quyida $n=8$, ya'ni sakkizta bo'lakdan iborat yubka konstruksi-yasini tuzish uchun hisoblar keltirilgan (11-rasm).

11-rasm. Bo'laklardan iborat yubka sxemasi va uning chizmasi.

T.r.	Kesma nomi	Siljish yo'nalishi	Hisoblash formulasi va hisob	Kesma kattaligi, <i>sm</i>
1	TB	Vertikal bo'yicha pastga		20,2 <i>sm</i>
2	TH	Vertikal bo'yicha pastga	TH=Uyub So'ng T, B, H nuqtalaridan gorizontal chiziq o'tkaziladi.	70,0 <i>sm</i>
3	$TT_1 = TT_2$	Gorizontal bo'yicha chapga va o'ngga	$TT_1 = TT_2 = ((A_{BL} + Q_{BL}) : n) : 2 = ((74,0 + 0,5) : 8) : 2 = (74,5 : 8) : 2 = 9,2 : 2$	4,6 <i>sm</i>
4	$BB_1 = BB_2$	Gorizontal bo'yicha chapga va o'ngga	$BB_1 = BB_2 = ((A_B + Q_B) : n) : 2 = ((100,0 + 2,0) : 8) : 2 = (102,0 : 8) : 2$ T ₁ va B ₁ nuqtalari tutashtiriladi va H ₁ nuqtasi aniqlanadi. T ₂ va B ₂ nuqtalari tutashtiriladi va H ₂ nuqtasi aniqlanadi.	6,4

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Konstruksiya chizmasini tuzish qanday bosqichlarni o'z ichiga oladi?
2. Chizmani qurish uchun kerak bo'ladigan dastlabki ma'lumotlar: gavda o'lchamlarining qiymatlari, qo'shimchalar qiymatlari qanday olinadi?
3. Bazis to'ri nima? U nima uchun kerak?
4. Konstruksiya asosining chizmasini qanday chiziqlar hosil qiladi?
5. Qanday kiyimlarni belda turuvchi kiyimlar deyiladi? Ularga qanday kiyim turlari kiradi?
6. Yubkadagi konstruktiv chiziqlarning va asosiy detallarning nomlari qanday?
7. To'g'ri yubka o'zak chizmasini qurish uchun qanday gavda o'lchamlari va qo'shimchalar kerak?
8. Yubkaning bo'lsa chizig'i va bel chizig'i darajasidagi kengliklari orasidagi farq nima uchun hisoblanadi?
9. Bel chizig'idagi vitachkalar qanday joylashadi? Ularning nomi qanday? Ularning kengliklari qanday hisoblanadi?
10. Konussimon yubkalarda bel chizig'i va etak chizig'i holatlari qanday hisoblab topiladi?
11. Etagi turli darajada kengaygan konussimon yubkalar tuzilishining asosini hisoblash uchun koeffitsiyent qiymatlari qanday?
12. Koeffitsiyentning qaysi qiymatida yubka etagining kengligi eng katta bo'ladi? Qaysi qiymatida eng kichik bo'ladi?
13. Bo'laklardan iborat yubka konstruksiyasining chizmasi nimadan iborat?

AMALIY TOPSHIRIQ

1. O'qituvchi topshirig'iga binoan, biror gavda o'lchamlariga mos keluvchi to'g'ri yubka konstruksiyasining o'zak (asos) chizmasini 1:1 masshtabda tuzib ko'rsating.

2. O'qituvchi topshirig'iga binoan, biror gavda o'lchamlariga mos keluvchi etagi turli darajada kengaygan konussimon yubka konstruksiyasining o'zak (asos) chizmasini 1:1 masshtabda tuzib ko'rsating.

3. O'qituvchi topshirig'iga binoan, biror gavda o'lchamlariga mos keluvchi 6 ta, 8 ta, 10 ta yoki 12 ta bo'laklardan iborat yubka konstruksiyasining o'zak (asos) chizmasini 1:1 masshtabda tuzib ko'rsating.

4.2.4. Ayollar yubka-shimi chizmasini tuzish

Ayollar yubka-shimining chizmasini qurish uchun ikki chokli to'g'ri yubka chizmasidan foydalansa bo'ladi. Yubka-shim chizmasini chizish uchun ayol gavdasi o'lchamlari va shu o'lchamlarning ba'zilariga qo'shiladigan qo'shimchalar miqdori kerak bo'ladi. Gavda o'lchamlari jadval ko'rinishida keltirilgan, jadvalning uchinchi ustunida misol qilib bo'yi 164 *sm*, ko'krak aylanasi 96 *sm*, bo'ksa aylanasi 100 *sm* ga teng ayol gavdasining o'lchamlari (ya'ni gavda o'lchami 164—96—100 ga mos keluvchi o'lchamlari) keltirilgan.

Yubka-shim chizmasi uchun kerak bo'ladigan gavda o'lchamlari

15-jadval

O'lchov shartli belgisi	O'lchov nomi	O'lchov qiymati, <i>sm</i>
YA_{BL}	Bel yarim aylanasi	37,0
YA_B	Bo'ksa yarim aylanasi	50,0
$U_{OR.B}$	Orqaning belgacha uzunligi	40,4
$B_{B.Ch}$	Bel chizig'ining balandligi	103,0
$B_{T.N}$	Tizza nuqtasining balandligi	45,4
U_{YN}	Bel chizig'idan yon tomonidan polgacha uzunlik	105,8
U_{OLD}	Bel chizig'idan old tomonidan polgacha uzunlik	103,9
$U_{B-T} = B_{B.Ch} - B_{T.N}$	Bel chizig'idan tizzagacha masofa	$103,0 - 45,4 = 57,6$
$B_{O'T.S}$	O'tirgan holatda bel chizig'idan o'tirish tekisligigacha bo'lgan masofa. O'tirish sathining balandligi	28,0

Yubka-shim asosi chizmasini qurish uchun kerak bo'ladigan konstruktiv qo'shimchalar yubka-shimning yopishib turish darajasiga va material qalinligiga qarab tanlanadi:

Bel yarim aylanasi $Q_{BL} = 0,5 + 1,5 \text{ sm}$

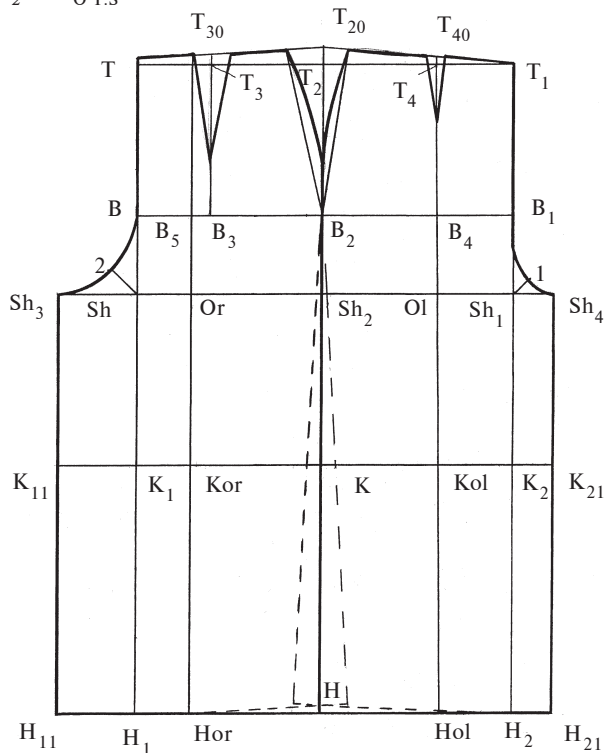
Bo'ksa yarim aylanasi $Q_B = 1,0 + 4,0 \text{ sm}$

Yubka-shim uzunligiga $Q_{UZUN} = 25,0 \div 45,0 \text{ sm}$

«Minus» ishorali qo'shimcha yubka-shim tizzadan balandroq, «plus» ishorali qo'shimcha yubka-shim tizzadan past uzunlikda ekanligini bildiradi.

To'g'ri yubka chizmasida o'tirish sathining balandligini belgilovchi chiziqning holati aniqlanadi. Ort bo'lak ham, old bo'lak ham yagona bazis to'rida qurilgani uchun o'tirish sathining balandligini belgilovchi chiziq, tizza darajasini va shim uzunligini bildiruvchi chiziqlar — konstruktiv chiziqlar ham old bo'lak chizmasiga, ham ort bo'lak chizmasiga taalluqli bo'ladi (12-rasm):

$$T_2 Sh_2 = B_{O.T.S} + 1,0 \text{ sm};$$

12-rasm. Yubka-shim asos chizmasi.

Sh_2 nuqta orqali gorizontaal chiziqli o'tkaziladi va bu chiziqli Sh (ort bo'lak chizmasida) va Sh_1 (old bo'lak chizmasida) nuqtalari aniqlanadi.

Tizza chizig'ining holati aniqlanadi: $T_2K = U_{B-T}$

K nuqta orqali gorizontaal chiziqli o'tkaziladi va bu chiziqli K_1 (ort bo'lak chizmasida) va K_2 (old bo'lak chizmasida) nuqtalari aniqlanadi.

Shim uzunligini bildiruvchi chiziqning holati aniqlanadi:

$$T_2H = U_{B-T} + Q_{UZUN}$$

H nuqta orqali gorizontaal chiziqli o'tkaziladi va bu chiziqli H_1 (ort bo'lak chizmasida) va H_2 (old bo'lak chizmasida) nuqtalari aniqlanadi.

Avval **yubka-shimning ort bo'lagi** chizmasi tuziladi. Yubka-shim ort bo'lagingining o'tirish chizig'i bo'yicha kengligi aniqlanadi:

$$ShSh_3 = (YA_B + Q_B) : 5$$

Sh_3 nuqta orqali vertikal chiziqli o'tkaziladi va bu chiziqning tizza chizig'i va uzunlikni belgilovchi chiziqli bilan kesishgan nuqtalari K_{11} va H_{11} aniqlanadi.

Sh_3ShB burchagining bissektrisasi topiladi. Bu bissektrisada 2 nuqtasi aniqlanadi:

$$Sh_2 = 7,5.....9,0 \text{ sm.}$$

Ort bo'lak o'rta chizig'i B , 2, Sh_3 nuqtalari orqali silliq egri chiziqli bilan chiziladi. Ort bo'lak markaziy chizig'ining holati aniqlanadi:

$$Sh_2O_R = Sh_3O_R = Sh_2Sh_3 : 2$$

O_R nuqta orqali vertikal chiziqli o'tkaziladi va bu chiziqning tizza chizig'i va uzunlikni belgilovchi chiziqli bilan kesishgan nuqtalari — K_{OR} va H_{OR} nuqtalari aniqlanadi.

Yubka-shimning old bo'lagi chizmasi tuziladi. Yubka-shim old bo'lagingining o'tirish chizig'i bo'yicha kengligi aniqlanadi:

$$Sh_1Sh_4 = (YA_B + Q_B) : 10$$

Sh_4 nuqta orqali vertikal chiziqli o'tkaziladi va bu chiziqning tizza chizig'i va uzunlikni belgilovchi chiziqli bilan kesishgan nuqtalari K_{21} va H_{21} aniqlanadi.

$Sh_4Sh_1B_1$ burchagining bissektrisasi topiladi. Bu bissektrisada 1 nuqtasi aniqlanadi:

$$Sh_1 = 7,5.....9,0 \text{ sm.}$$

Old bo‘lak o‘rta chizig‘i B_1 , 1 , Sh_4 nuqtalari orqali silliq egri chiziq bilan chiziladi.

Old bo‘lak markaziy chizig‘ining holati aniqlanadi:

$$Sh_2O_L = Sh_4O_L = Sh_2Sh_4 : 2$$

O_L nuqta orqali vertikal chiziq o‘tkaziladi va bu chiziqlarning tizza chizig‘i va uzunlikni belgilovchi chiziq bilan kesishgan nuqtalari — K_{OL} va H_{OL} aniqlanadi.

Markaziy chiziqlarning holatini to‘g‘ri aniqlash muhim. Chunki, bu chiziqlar yubka-shimda old va ort bo‘laklarning o‘zaro muvozanatini belgilaydi. Shu markaziy chiziqlarga nisbatan yubka-shimning tizza darajasidagi kengligi va yubka-shim pochasi kengligini belgilovchi yon va odim chiziqlari holati aniqlanadi.

Yubka-shimning tizza chizig‘i va pochasi uzunligi chizig‘i darajasidagi kengligi model bo‘yicha ort bo‘lak va old bo‘lak markaziy chiziqlariga nisbatan ikki tarafga teng taqsimlab qo‘yiladi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Yubka-shim chizmasini tuzish uchun qanday gavda o‘lchamlari zarur?
2. O‘tirish sathining balandligi $B_{O.T.S}$ gavda o‘lchami qanday o‘lchanadi?
3. Ort bo‘lakning o‘tirish chizig‘i bo‘ylab kengligi qanday aniqlanadi?
4. Old bo‘lakning o‘tirish chizig‘i bo‘ylab kengligi qanday aniqlanadi?
5. Ort bo‘lak markaziy chizig‘ining holati qanday aniqlanadi?
6. Old bo‘lak markaziy chizig‘ining holati qanday aniqlanadi?
7. Nima uchun old va ort markaziy chiziqlarining holatlarini to‘g‘ri aniqlash muhim?
8. Model bo‘yicha yubka-shimning tizza darajasidagi va pochasi uchidagi kengligi qanday taqsimlanadi?

AMALIY TOPSHIRIQ

1. O‘qituvchi topshirig‘iga binoan yubka-shim modelini chizing.
2. Konkret gavda o‘lchamiga mos keluvchi yubka-shim chizmasini 1:1 masshtabda chizing.

4.3. Yelkada turuvchi kiyimlar

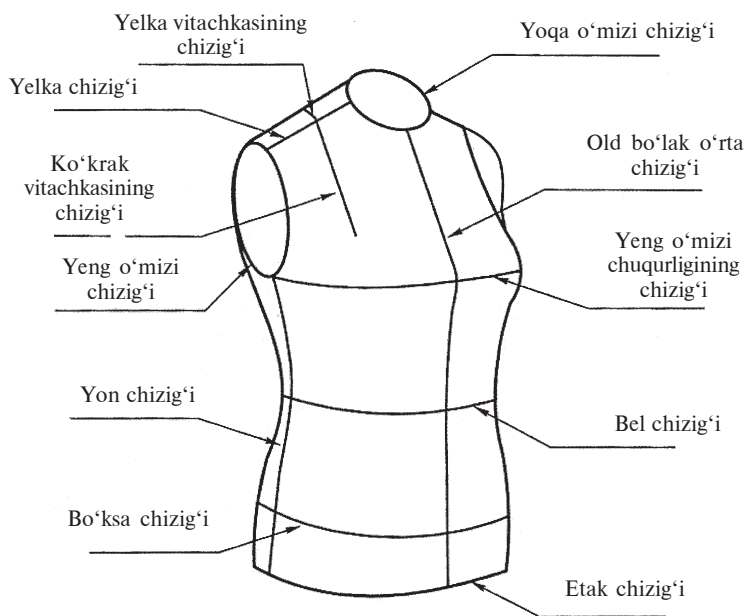
Yelkalarda ushlanib va yelka kamariga tayanib turuvchi kiyimlar **yelkada turuvchi kiyimlar** deb ataladi.

Yelka kamariga tananing yuqori qismi, ya'ni orqaning yuqori qismi, yelka va ko'krak yuqori qismi kiradi. Yelka kamarining quyi chegarasi kuraklar va ko'kraklarning turtib chiqqan nuqtalari orqali o'tadi.

Yelkada turuvchi ayollar kiyimining sirti umumiy ko'rinishda konstruktiv chiziqlar bilan ort bo'lak, old bo'lak, 2 ta yeng, yoqaga bo'linadi. 13-rasmda o'tkazma yangli yelkada turuvchi kiyim sxemasi ko'rsatilgan.

Bu sxemada yoqani o'tkazish chizig'i — yoqa o'mizi chizig'i, yelka chizig'i, yengni ulash chizig'i — yeng o'mizi chizig'i, yon, etak hamda vitachkalar chiziqlari kabi konstruktiv chiziqlar ko'rsatilgan. Undan tashqari, old va ort bo'laklarni simmetrik ikki bo'lakka bo'luvchi old va ort bo'lak o'rta chiziqlari hamda ko'krak, bel va bo'ksa chiziqlari ko'rsatilgan. Gavdaning ko'krak qismidagi hajmni ta'minlovchi ko'krak vitachkasi yelka chizig'idan boshlangan.

Odatda konstruktiv chiziqlarning nomlari konstruksiya asosidagi konstruktiv chiziqlarining nomi bilan bir xil bo'ladi. Lekin yoqani ulash chizig'i chizmada **ort bo'lak yoqa o'mizi chizig'i** va **old bo'lak yoqa o'mizi chizig'i** deyiladi. Yeng ulanish chizig'i ort va old bo'lak chizmalarida **yeng o'mizi chizig'i**, yeng chizmasida esa xuddi shu chiziq **yeng qiyamasi chizig'i** deb ataladi.

13-rasm. Yelkada yotuvchi o'tkazma yangli ayollar kiyimining sxemasi.

Yelkada turuvchi kiyimlarning chizmasini old va ort bo‘laklar chizmasini qurishdan boshlaydilar. Yeng va yoqa chizmalari keyinroq, ularning shakli va kattaligini old va ort bo‘lakdagi mos joylarning shakl va kattaligiga bog‘lab tuziladi. Old bo‘lak va ort bo‘lak chizmalari bitta bazis to‘rda chiziladi.

4.3.1. Yelkada turuvchi o‘tkazma yengli ayollar kiyimining chizmasini qurish

O‘tkazma yengli kiyim mumtoz kiyimlardan hisoblanib, moda ta’siridan qat’i nazar kiyiladi. O‘tkazma yengli kiyim o‘zak chizmasi asosida xilma-xil bichimli kiyimlar tuzilmalarini (konstruksiylarini) chizish mumkin.

Quyida o‘tkazma yengli yelkada turuvchi ayollar kiyimining o‘zak chizmasini chizish uchun kerak bo‘ladigan gavda o‘lchamlari va qo‘shimchalar qiymatlari keltirilgan. Qo‘shimchalar qiymati kiyim turi (ko‘ylak, jaket, palto) va siluetiga qarab tanlanadi. Bu qiymatlar yuqorida keltirilgan 3.2.-bobda berilgan 1-, 2-, 3-, 5-, 7-jadvallardan olinadi.

Misol tariqasida bo‘yi 164 *sm*, ko‘krak aylanasi 96 *sm*, bo‘ksa aylanasi 100 *sm* ga (164—96—100) teng bo‘lgan gavda o‘lchamlari keltirilgan. Qo‘shimcha qiymatlari yarim yopishib turuvchi siluetli ko‘ylak uchun tanlangan.

Bazis to‘rini qurish to‘r kengligini hisoblashdan, ort bo‘lak va old bo‘lak kengligini chegaralovchi vertikal chiziqlarning holatini aniqlashdan hamda yeng o‘mizi kengligini aniqlashdan boshlanadi (14-rasm).

To‘rning umumiy kengligi kiyimning ko‘krak chizig‘i bo‘ylab kengligiga mos keluvchi A_0a_1 kesma bilan cheklanadi. Bu kesma uzunligi «ko‘krak yarim aylanasi, uchinchi» YA_K gavda o‘lchami va ko‘krak chizig‘i bo‘ylab qo‘shiladigan bemalollik qo‘shimchasidan tashkil topgan. Bazis to‘ridagi A_0a kesma ort bo‘lak kengligini, a_1a_2 kesma old bo‘lak kengligini, aa_2 kesma yeng o‘mizi kengligini belgilaydi.

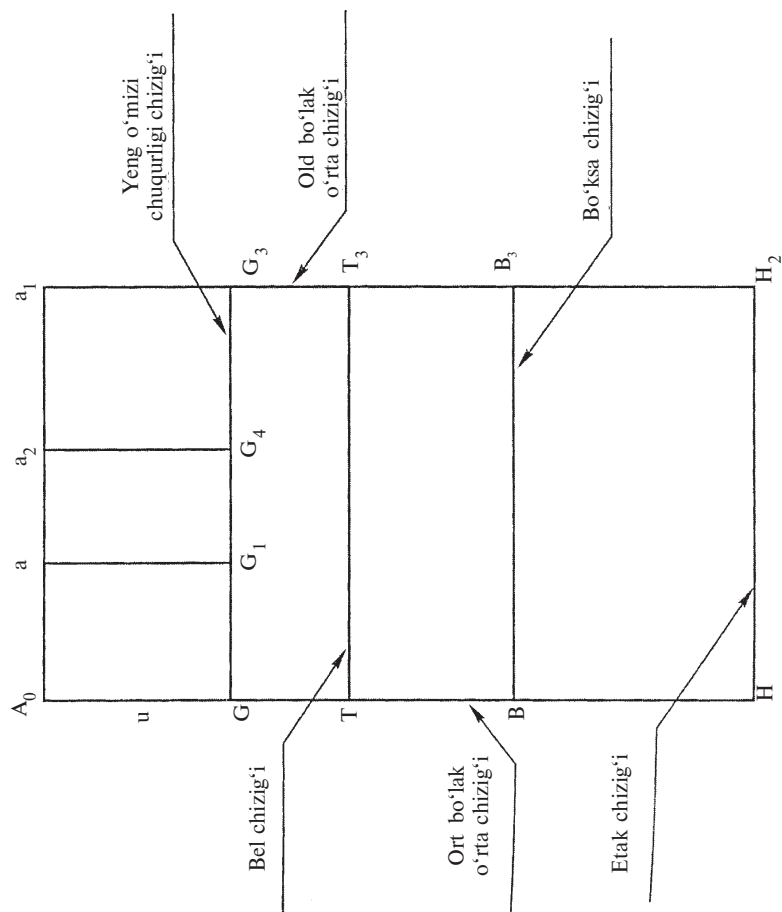
Bazis to‘ridagi gorizontall chiziqlarning holatini quyidagi kesmalar belgilaydi:

A_0U — kuraklar darajasi;

A_0G — yeng o‘mizi chuqurligini belgilovchi chiziq darajasi;

A_0T — bel chizig‘i darajasi;

TB — bo‘ksa chizig‘i darajasi.

14-rasm. Yelkada turuvchi ayollar o'tkazma yangli kiyimi konstruksiyasi chizmasining bazis to'ri.

**Yelkada turuvchi kiyim chizmasini qurish uchun kerak bo'ladigan
gavda o'lchamlari**

16-jadval

O'lchov shartli belgisi	O'lchov nomi	O'lchov qiymati, <i>sm</i>
B	Bo'y	164,0
YA _{BN}	Bo'yin yarim aylanasi	18,3
YA _{K1}	Ko'krak yarim aylanasi, birinchisi	45,7
YA _{K2}	Ko'krak yarim aylanasi, ikkinchisi	50,2
YA _{K3}	Ko'krak yarim aylanasi, uchinchisi	48,0
YA _{BL}	Bel yarim aylanasi	37,0
YA _B	Bo'ksa yarim aylanasi	50,0
K _K	Ko'krak kengligi	17,2
M _K	Ko'krak markazi	10,1
U _{OR.B}	Orqaning belgacha uzunligi	40,4
B _{B.CH.}	Bel chizig'ining balandligi	103,0
U _{OL.B}	Gavda old qismining belgacha uzunligi	44,7
B _K	Ko'krak balandligi	27,0
B _{OR.O'M.}	Ort bo'lak yeng o'mizining balandligi	21,4
B _{YQ}	Yelkaning qiyalama balandligi	43,3
K _O	Orqa kengligi	18,2
A _Y	Yelka aylanasi	29,7
K _Y	Yelka kengligi	13,3
U _{YENG}	Yeng uzunligi (model bo'yicha)	55,0
U _{KIY}	Kiyim uzunligi (model bo'yicha)	100,0

**Yarim yopishib turuvchi siluetli ayollar ko'ylagining chizmasi
uchun kerak bo'ladigan qo'shimchalar**

17-jadval

Shartli belgisi	Qo'shimcha nomi	Qo'shimcha miqdori, <i>sm</i>
Q_K	Ko'krak chizig'i bo'ylab kiyim kengligiga	6,0
Q_{BL}	Bel chizig'i bo'ylab kiyim kengligiga	4,0
Q_B	Bo'ksa chizig'i bo'ylab kiyim kengligiga	6,0
$Q_{OR.}$	Ort bo'lak kengligiga	1,0
$Q_{K.O.L.}$	Old bo'lak kengligiga	2,0
$Q_{O'M.Ch.}$	Yeng o'mizi chuqurligiga	1,5
$Q_{OR.U.}$	Ort bo'lak belgacha uzunligiga	0,5
$Q_{OR.O'M.K}$	Ort bo'lak yoqa o'mizi kengligiga	0,5
$Q_{OR.O'M.B}$	Ort bo'lak yoqa o'mizi balandligiga	0

**Tipaviy gavdalar uchun o'tkazma yangli kiyimlarda yeng o'mizining
eng kichik qiymatlari**

18-jadval

Kiyim turi	Tipaviy gavdalar uchun yeng o'mizining eng kichik qiymatlari; ko'krak aylanalari, <i>sm</i>						
	88	92	96	100	104	108	112
Ko'ylak	11,5	12,1	12,7	13,3	13,9	14,2	14,7
Jaket	12,2	12,8	13,4	14,0	14,6	14,9	15,4
Mavsumiy palto	12,9	13,5	14,1	14,7	15,3	15,6	16,1

**Yarim yopishib turuvchi siluetli o'tkazma yengli ayollar ko'ylagi
chizmasini qurish hisoblari (15.A-rasm), (15.B-rasm)**

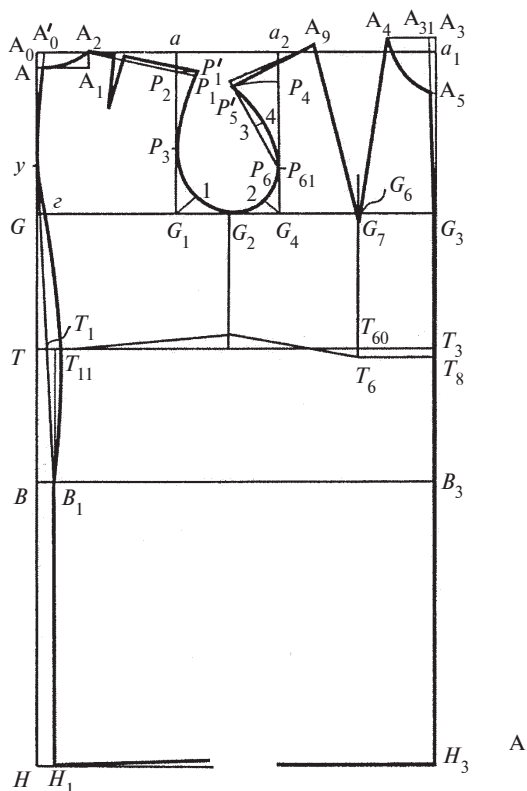
19-jadval

T.r.	Kesma	Siljish yo'nalishi	Hisoblash formulasi va hisob	Kesma kattaligi, <i>sm</i>
Bazis to'rini qurish:				
1	A_0a_1	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$A_0 a_1 = YA_{K_3} + Q_{K_3} + 0,3 \dots 1,5 + 0,5 \dots 1,5 = 48 + 6,0 + 1,0 + 1,4$	56,4
2	A_0a	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$A_0 a = K_o + Q_{KOR} = 18,2 + 2,0$	20,2
3	A_1a_2	Gorizontal bo'yicha chapga	$A_1a_2 = K_K + (YA_{K_2} - YA_{K_1}) + Q_K = 17,2 + (50,2 - 45,7) + 1,0 = 17,2 + 4,5 + 1,0$	22,7
4	A_0U	Vertikal bo'yicha pastga	$A_0U = 0,4 \times U_{OR.B} = 0,4 \times 43,0$	17,2
5	A_0G	Vertikal bo'yicha pastga	$A_0G = B_{OR.O'M} + Q_{OR.O'M}$	23,1
6	A_0G	Vertikal bo'yicha pastga	$A_0T = U_{OR.B} + Q_{OR.UZ} = 43,0 + 0,5$	43,5
7	TB	Vertikal bo'yicha pastga	$TB = 0,5 \times U_{OR.B} - 2,0 = 0,5 \times 43,0 - 2,0 = 21,5 - 2,0$	19,5
Ort bo'lak chizmasini qurish				
8	$A_0A_1^1$	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$A_0A_1^1 = 0,5 \dots 1,0$	5,0
9	TT_0	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$TT_1 = 1,0 \dots 2,5$	1,0
10	T_1T_{11}	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$T_1T_{11} = 1,0 \dots 2,0$	1,0
11	$A_0^1A_2$	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$A_0^1A_2 = YA_{BH} / 3 + Q_{B.O'M.KENG} = 18,3 / 3 + 0,5 = 6,1 + 0,5$	6,6
12	A_2A_1	Vertikal bo'yicha pastga	$A_2A_1 = A_0^1A_2 / 3 + Q_{OR.O'M.B} = 6,6 / 3 + 0 = 2,2 + 0$	2,2
13	AH_1	Ort bo'lak o'rta chizig'i bo'yicha $A_0UT_1B_1$	$AH_1 = AH = U_K + Q_{OR.U} = 100,0 + 0,5$	100,5
Ort bo'lak chizmasini qurish				
14	A_2P_1	Yoy yordamida kertim belgi qo'yiladi	$A_2P_1 = K_Y + \text{yelka vitachkasining kengligi} + Q_{KIR} = 13,3 + 1,5 \dots 2,0 + 0,5 \dots 1,0 = 13,3 + 2,0 + 0,5$ Bu yerdagi yelka vitachkasining kengligi kuraklar sohasidagi hajmni ta'minlaydi. Q_{KIR} — turli materiallarda yelka chokining kirishish miqdori.	15,8

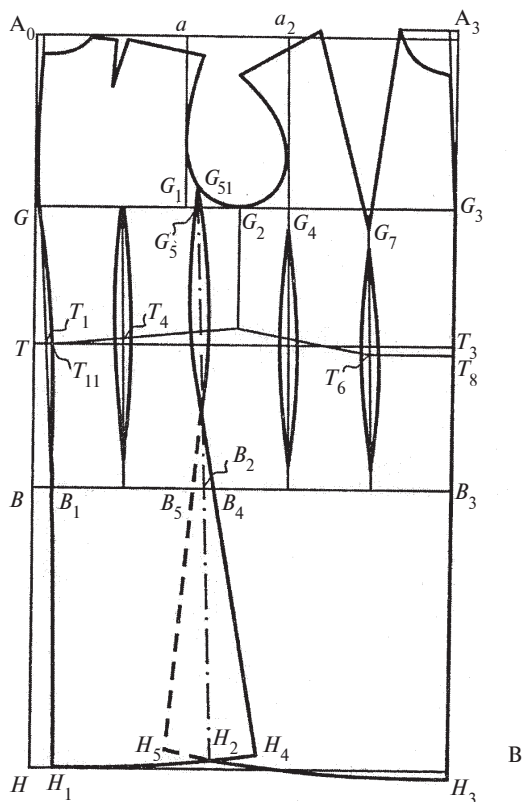
15	$T_{11}P_1$	Yoy yordamida kertim belgi qo'yiladi	$T_{11}P_1 = B_{YQ} + Q_{OR,U} + \text{yelka taglikka qo'shimcha} = 43,3 + 0,5 + 0,5 \dots 2,5 = 43,3 + 0,5 + 0,7$	
16	A_1a_2	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$PP_1 = 0,5 \dots 0,1$	0,5
17			Yelka vitachkasi o'rta chizig'ining holati: yelka chizig'i bo'ylab A_2 nuqtadan boshlab 4,0-4,5 sm o'lchanadi.	4,0
18	Yelka vitachka-sining uzunligi	Ort bo'lak o'rta chizig'i-ning yuqori qismiga parallel	6,0...9,0	7,0
19	Vitachka kengligi	Yelka chizig'i bo'ylab	1,5...2,0	1,0
20	G_1P_3	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$G_1P_3 = G_1P_2 / 3 + 2,0 = 20,8 / 3 + 2,0 = 6,9 + 2,0$	8,9
21	G_1l	$P_3G_1G_4$ burchak bissektorisida	$G_1l = 0,2 \times G_1G_4 + 0,05 = 0,2 \times 14,0 + 0,5 = 2,8 + 0,5$	3,3
22	G_1G_2	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$G_1G_2 = G_1G_4 / 2 = 14,0 / 2$	7,0
Old bo'lak chizmasini qurish				
23	T_1T_{11}	Vertikal bo'yicha pastga	$T_3T_8 = 0 \dots 1,5$	0,5
24	T_8A_3	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$T_8A_3 = U_{OLB} + Q_{OR,U} + Q_{KIR} = 44,7 + 0,5 + 0,5 \dots 2,5 = 44,7 + 0,5 + 0,5$	45,7
25	A_1A_{31}	Gorizontal bo'yicha chapga	$A_3A_{31} = 0,5 \dots 1,0$	0,5
26	$A_{31}A_4$	Gorizontal bo'yicha chapga	$A_{31}A_4 = YA_{BH} / 3 + Q_{KK} = 18,3 / 3 + 0,5 = 6,1 + 0,5$	6,6
27	$A_{31}A_5$	$A_{31}A_4$ chizig'i bo'yicha chapga	$A_{31}A_5 = A_{31}A_4 + 1,0 = 6,6 + 1,0$	7,6
28	G_3G_6	Gorizontal bo'yicha chapga	$G_3G_6 = M_K + 0,5 + Q_{KOL} = 10,1 + 0,5 \times 1,0 = 10,1 + 0,5$	10,6
29	A_4A_7	Yoy orqali kertim belgi	$A_4A_7 = B_K = 27,0$	27,0
30	A_4A_9	Yoy orqali kertim belgi	$A_4A_9 = 2 \times (YA_{K2} - YA_{K1}) + 2,0 = 2 \times (50,2 - 45,7) + 2,0 = 2 \times 4,5 + 2,0 = 9,0 + 2,0$	11,0

31	G_4P_4	Vertikal bo'yicha tepaga	$G_4P_4 = G_1P_2 - 0,5...1,5 = 20,8 - 0,5$	20,3
32	G_4P_6	Vertikal bo'yicha tepaga	$G_4P_6 = G_4P_4 / 3 = 20,3 / 3$	6,8
33	P_6P_{61}	Gorizontal bo'yicha chapga	$P_6P_{61} = 6,0$	0,6
34	A_9P_5	Yoy orqali kertim belgi	$A_9P_5 = K_E = 13,3$	13,3
35	P_6^3	P_5P_6 chizig'i bo'ylab	$P_6^3 = P_5P_6 / 2$ — old bo'lak chizmasidagi chiziq bo'yicha o'lchanadi.	
36	3-4	P_5P_6 chiziqqa tushirilgan perpendikular bo'yicha o'ngga	$3 - 4 = 1,0$	1,0
37	G_4^2	$P_6G_4G_2$ burchak bissektrisasi bo'ylab	$G_4^2 = 0,2 \times G_1G_4 = 0,2 \times 14,0$	2,0
38	$P_5P_5^1$	$P_5^4P_6$ egri chiziq bo'ylab	$P_5P_5^1 = 0,3...0,5$	0,3
39	T_8H_3	Vertikal bo'yicha pastga	$T_8H_3 = T_1H_1$ — ort bo'lak chizmasidagi chiziq bo'yicha o'lchanadi	
40	BB_2	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$BB_2 = GG_5 + BB_1 / 2 = 23,3 + 1,5) / 2 = 23,3 + 0,6$	23,9
41	ΣV		$\Sigma V = T_{11}T_3 - (YA_{BL} + Q_{BL}) = 54,4 - (37,0 + 4,0) = 54,4 - 41,0$	13,4
42	Yon vitachka kengligi	Gorizontal bo'yicha vitachka kengligining yarmi chapga va o'ngga	$\Sigma V / 4 = 13,4 / 4$	3,4
43	V		$V = (YA_B + Q_B) - B_1B_3 = (50,0+6,0) - 54,9 = 56,0 - 54,9$	1,1
44	B_2B_4	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$B_2B_4 = V / 2 = 1,1 / 2$	0,6
45	B_2B_5	Gorizontal bo'yicha chapga	$B_2B_5 = V / 2 = 1,1 / 2$	0,6
46	T_1T_4	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$T_1T_4 = (0,4...0,5) \times GG_1 = 0,5 \times GG_1 = 0,5 \times 20,2$	10,1
47	Opt bo'lak vitachkasi kengligi	Bel chizig'i bo'ylab o'ngga va chapga vitachka kengligining yarmi	$\Sigma V / 4 = 13,4 / 4$	3,4

47	Ort bo'lak vitachkasi kengligi	Bel chizig'i bo'ylab o'ngga va chapga vitachka kengligining yarmi	$\Sigma V / 4 = 13,4 / 4$	3,4
48	Old bo'lak vitachkasi kengligi	Vitachka kengligining yarmi bel chizig'i bo'ylab o'ngga va chapga	$\Sigma V / 4 = 13,4 / 4$	3,4
49	Yon vitachkaning kengligi	Vitachka kengligining yarmi bel chizig'i bo'ylab o'ngga va chapga	$\Sigma V / 4 = 13,4 / 4$	3,4

15-rasm. Yelkada turuvchi ayollar o'tkazma yangi kiyimi konstruksiyasi-ning chizmasi. A: Konstruksiya asosi.

15-rasm. Yelkada turuvchi ayollar o'tkazma yengli kiyimi konstruksiyasi-ning chizmasi. B: Yarim yopishib turuvchi siluet uchun konstruksiya asosi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Ayollar yelkada yotuvchi kiyimining asos konstruksiyasini qurish uchun qanday gavda o'lchamlari kerak?
2. Hisoblash uchun qanday qo'shimchalar kerak?
3. Konstruksiya asosi chizmasining bazis to'rini tashkil etuvchi chiziqlarning nomini ayting.
4. Ort bo'lak yoqa o'mizi kengligi qanday aniqlanadi?
5. Ort bo'lakdagi yelka vitachkasi qanday hisoblanadi?
6. Old bo'lakdagi ko'krak vitachkasining kengligi qanday hisoblanadi?

AMALIY TOPSHIRIQ

1. O'tkazma yengli ayollar kiyimi modelini tanlang. Uning siluetiga e'tibor bering. Silueti, kiyim turi, material turiga qarab qo'shimchalarni tanlang va ularni jadval ko'rinishida yozing.
2. Biror gavda o'lchamiga mos keluvchi o'tkazma yengli ayollar kiyimi konstruksiyasining asos chizmasini tuzing.

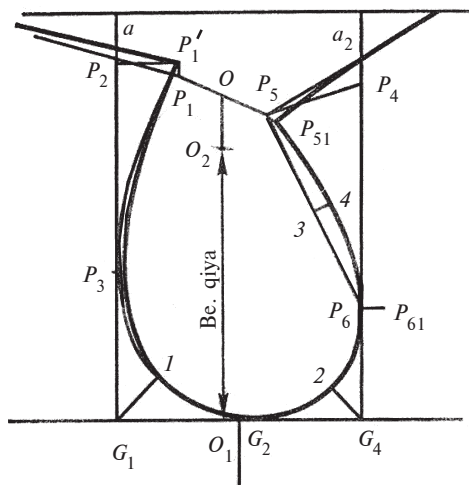
3. Shu chizma asosida andazalar tayyorlab, old va ort bo'laklarning maketini bajaring.

4.3.2. O'tkazma yeng konstruksiyasining o'zak (asos) chizmasini tuzish

Yeng chizmasini qurishdagi asosiy muammoli masala yengning kiyimdagi yeng o'miziga ulanish chizig'i – yeng qiyamasi chizig'i-ning o'lchov va shaklini aniqlashdir. Kiyimni konstruksiyalashda yeng o'mizining – yeng qiyamasiga bog'lanish tuguni eng murakkabdir. Chunki, bu ikkala o'zaro bog'liq egri chiziqlarning (ya'ni yeng o'mizi chizig'i va yeng qiyamasi chizig'i) egriligi turlichadir. Buning ustiga, bu egri chiziqdagi ba'zi nuqtalarning o'rni to'g'ridan-to'g'ri gavda o'lchamlari qiymatidan emas, balki qo'shimcha to'ldiruvchi hisoblar va chizmadagi qurilishlar yordamida aniqlangan. Shuning uchun yeng qiyamasini qurishni oldinroq qurilgan yeng o'mizi chizig'i asosida bajarish ma'qul. Faqat shu holdagina kiyimda yeng o'mizi bilan aniq va yaxshi tutashuvchi yeng qiyamasini qurish mumkin.

O'tkazma yeng konstruksiyasining o'zak chizmasini qurish uchun quyidagi dastlabki ma'lumotlar kerak bo'ladi:

1. A_Y – yelka aylanasi gavda o'lchami;
2. Q_{AY} – yelka aylanasi qo'shiladigan bemalollik qo'shimchasi (1-jadvaldan model bo'yicha yengning qo'lga yopishib turish darajasi va kiyim turiga qarab tanlanadi);

16-rasm. Asos chizmadan yeng qiyalamasi balandligini aniqlash.

3. U_{YENG} – kiyim modeli bo'yicha taxmin qilingan yeng uzunligi;

4. K_{YUCHI} – kiyim modeli bo'yicha taxmin qilingan yeng uchi kengligi;

5. $U_{Y.O'M.CHIZ}$ – yeng o'mizi chizig'i uzunligi (kiyim konstruksiyasining o'zak chizmasidan P_1 nuqtadan P_5 nuqtachacha yeng o'mizi chizig'i bo'ylab, qirrasiga turg'azilgan metall chizg'ich yordamida o'lchanadi);

6. $B_{YENG.Q}$ – yeng qiyamasi balandligi. Yeng qiyamasi baland-

ligi ham kiyim konstruksiyasining o'zak chizmasidagi yeng o'mizi chizig'i orqali aniqlanadi.

Buning uchun P_1 va P_5 nuqtalari tutashtiriladi. Hosil bo'lgan kesma ikkiga bo'linadi va O nuqtasi topiladi (16-rasm):

$$P_1O = OP_5 = P_1P_5 / 2$$

O nuqtasidan yeng o'mizi chuqurligini belgilovchi chiziqqa perpendikular tushirilib, O_1 nuqtasi aniqlanadi. Shunda yeng qiyamasi balandligi

$$B_{\text{YENG.Q}} = O_1O_2 = OO_1 - OO_2$$

kesmaga teng bo'ladi. Bu yerda O_1O_2 kesmaning uzunligi qo'l mushaklarining rivojlanganlik darajasiga bog'liq bo'lib, quyidagilarga qarab tanlanadi:

Ko'krak aylanasi 88,0...92,0 *sm* bo'lgan gavdalar uchun $OO_2 = 2,5$ *sm*.

Ko'krak aylanasi 96,0...104,0 *sm* bo'lgan gavdalar uchun $OO_2 = 2,0$ *sm*.

Ko'krak aylanasi 108,0...116,0 *sm* bo'lgan gavdalar uchun $OO_2 = 1,5$ *sm*.

Ko'krak aylanasi 120,0 *sm* va undan katta bo'lgan gavdalar uchun $O_1O_2 = 1,0$ *sm*.

7. Y_K — yeng kengligi. Yeng o'mizi chuqurligi darajasidagi tayyor yengning kengligi. Bu o'lcham model bo'yicha yengning qo'lga yopishib turish darajasiga qarab aniqlanadi va yeng bazis to'rining enini belgilaydi:

$$Y_K = (A_Y + Q_{AY}) / 2$$

O'tkazma yeng o'zak (asos) chizmasini tuzishda avval chizma to'ri quriladi (17-rasm, A). O'zak chizmaning bazis to'ri yengning eni va bo'yi bo'yicha hamda asosiy konstruktiv chiziqlar orasidagi o'lchamlarni belgilab beradi.

Yeng asosining bazis to'ridagi O_1O_2 vertikal chiziq — yeng qiyamasining balandligini belgilovchi chiziq.

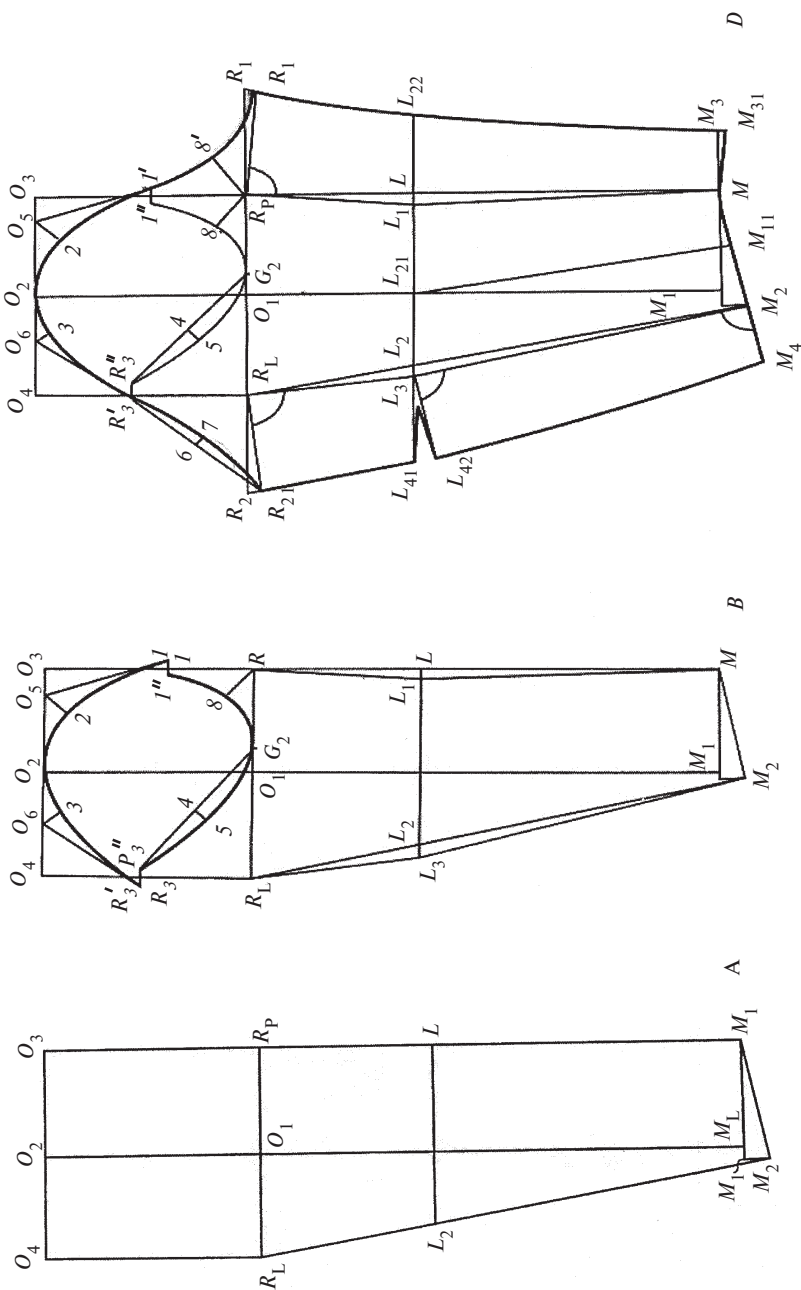
R_pR_L gorizontall kesma — yengning yeng o'mizi darajasidagi kengligini belgilovchi chiziq.

O_3L — yengning tirsakkacha uzunligini belgilovchi chiziq darajasi.

LL_2 — tirsak chizig'i; yengning tirsak chizig'i darajasidagi kengligini belgilovchi chiziq.

O_3M — yeng uchi chizig'i darajasi; yeng uzunligini belgilovchi vertikal chiziq.

MM_1 — yeng uchi chizig'i; yeng uchi kengligini belgilovchi chiziq.

17-rasm. O'tkazma yeng konstruksiyasi chizmasi.
A: Yeng bazis to'ri; B: Yeng asosi chizmasi; D: Bir chokli yeng chizmasi.

O'tkazma yeng asosi chizmasini qurish uchun kerak bo'ladigan hisoblar

20-jadval

T.r.	Kesma	Kesma yo'nalishi	Hisoblash formulasi va hisob	Kesma uzunligi, <i>sm</i>
Yeng chizmasining to'rini qurish				
1.	$O_1 O_2$	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$O_1 O_2 = B_{YENG.Q}$ (kiyim asosi chizmasidan hisoblashlar natijasida aniqlangan)	16,7
2	$O_1 R_p = O_1 R_L$	Gorizontal bo'yicha chapga va o'ngga	$O_1 R_p = O_1 R_L = Y_K / 2 = 17,8 / 2$	8,9
3	$R_p O_3 = R_L O_4$	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$R_p O_3 = R_L O_4 = O_1 O_2 = B_{YENG.Q}$	16,7
4	$O_3 M$	Vertikal bo'yicha pastga	$O_3 M = U_{ENG} - 1,0... 1,5 = 55,0 - 1,0 U_{ENG}$ – model bo'yicha tanlanadi.	54,0
5	$O_3 L$	Vertikal bo'yicha pastga	$O_3 L = O_3 M / 2 + 3,0 = 54,0 / 2 + 3 = 27, 0 + 3$	30,0
6	MM_1	Gorizontal bo'yicha chapga	$MM_1 =$ Yeng uchi kengligi model bo'yicha belgilanadi	10,0
7	$M_1 M_2$	Vertikal bo'yicha pastga	$M_1 M_2 = 1,5...2,5$	2,0
Yeng asosining chizmasini qurish				
8	$R_p 1$	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$R_p 1 = G_4 P_6$ (ko'ylak asosi chizmasidan)	6,8
9	$1-1^*$	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$1-1^* = 0,5$	0,5
10	$R_L R_3$	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$R_3 R_3 = G_1 P_3$ (ko'ylak asosi chizmasidan)	8,9
11	$R_3 R_3^1$	Gorizontal bo'yicha chapga	$R_3 R_3^* = 0,5$	0,5
12	$O_3 O_5$	Gorizontal bo'yicha chapga	$O_3 O_5 = O_2 O_3 / 2 - 2,0 = 8,9 / 2 - 2,0$	2,4
13	$O_2 O_6$	Gorizontal bo'yicha chapga	$O_2 O_6 = O_2 O_4 / 2 = 8,9 / 2$	4,4
14	$O_5 3$	Bissektrisa bo'yicha chapga	$O_5 2 = 2,0...2,5$	2,5
15	$O_6 3$	Bissektrisa bo'yicha pastga	$O_6 3 = 1,0...2,0$	2,0
16	$1-1^{11}$	Gorizontal bo'yicha chapga	$1-1^{11} = 1-1^1 = 0,5$	0,5
17	$R_3 R_3^{11}$	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$R_3 R_3^{11} = R_3 R_3^1 = 0,5$	0,5
18	$R_p R_2$	Gorizontal bo'yicha chapga	$R_p R_2 = R_1 R_4$ (ko'ylak asosi chizmasidan) $/2+0,5=13,5/2+0,5=6,75+0,5$	7,2

19	Rp8	Burchak bissektisa bo'ylab yuqoriga	Rp8=G ₄ 2(ko'ylak asosi chizmasidan) /0,5=2,8+0,5	3,3
20	R ₃ ¹¹ 4	R ₃ ¹ G ₂	R ₃ ¹ 4=4G ₂ = R ₃ ¹ G ₂ /2	
21	4-5	R ₃ ¹¹ G ₂ ga tushirilgan perpendikular bo'ylab	4-5=1,0...2,0	1,5
22	LL ₁	Gorizontal bo'yicha chapga	LL ₁ = 7,0...1,0	0,7
23	L ₂ L ₃	Gorizontal bo'yicha chapga	L ₂ L ₃ = 0,5...1,5	1,0
Bir chokli yeng konstruksiyasi chizmasini qurish				
24	L ₁ L ₂₁	Gorizontal bo'yicha chapga	L ₂ L ₃ =0,5...1,5	
25	MM ₁₁	MM ₁₁ bo'yicha chapga	MM ₁₁ = MM ₁₁ /2	
26	RpR ₁	Gorizontal bo'yicha o'ngga	RpR ₁ = O ₁ Rp	
27	L ₁ L ₂₂	Gorizontal bo'yicha o'ngga		
28	MM ₃	Gorizontal bo'yicha o'ngga	MM ₃ = MM ₁₁	
29	M ₃ M ₃₁	Vertikal bo'yicha o'ngga	M ₃ M ₃₁ = 0,5	

$O_4R_L L_2 M_2$ – yengning ort (yoki tirsak) yon chizig'i.

$O_3R_p L M$ – yengning old yon chizig'i.

So'ng yeng o'zagi (asosi)ning chizmasi quriladi (17-rasm, B).

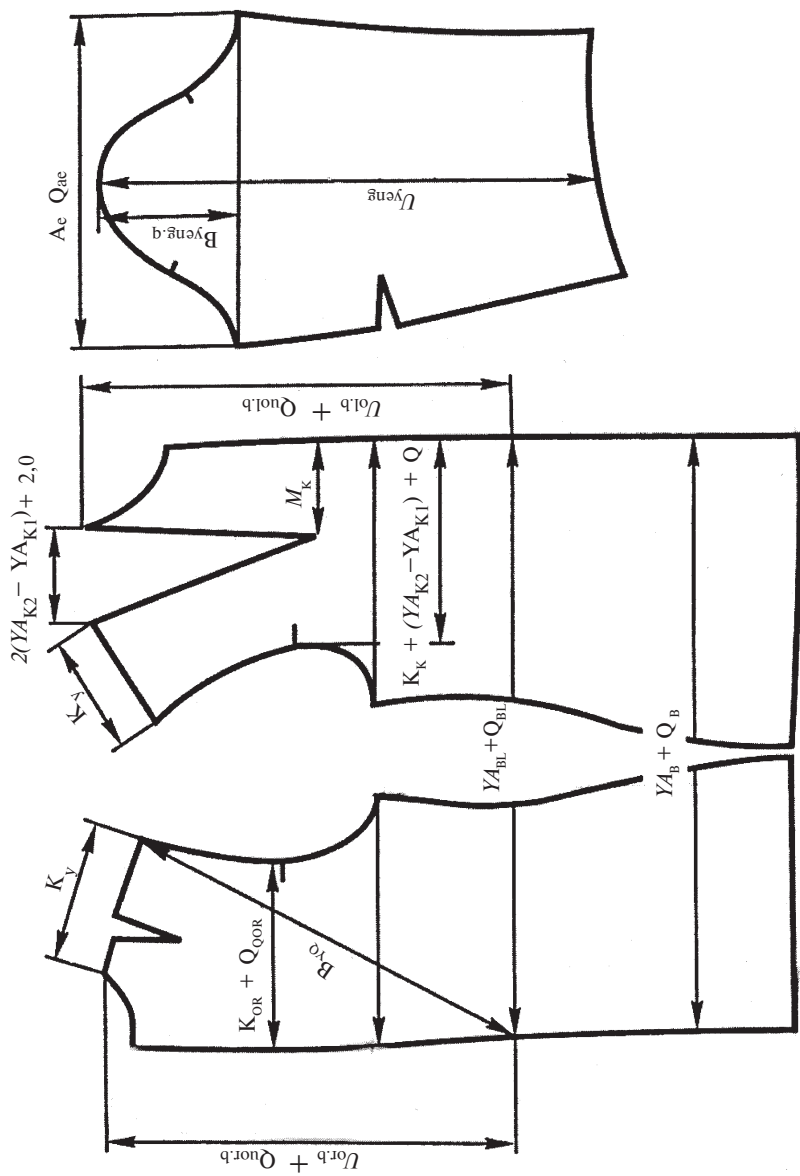
Keyin esa ikki chokli yoki choklari soni ixtiyoriy bo'lgan yeng chizmasi quriladi (17-rasm, D).

Quyida yeng asosi chizmasining bazis to'ri, yeng asosi va bir chokli yeng chizmalarini qurish uchun kerak bo'ladigan kesmalar hisobi va yo'nalishlari jadval ko'rinishida keltirilgan.

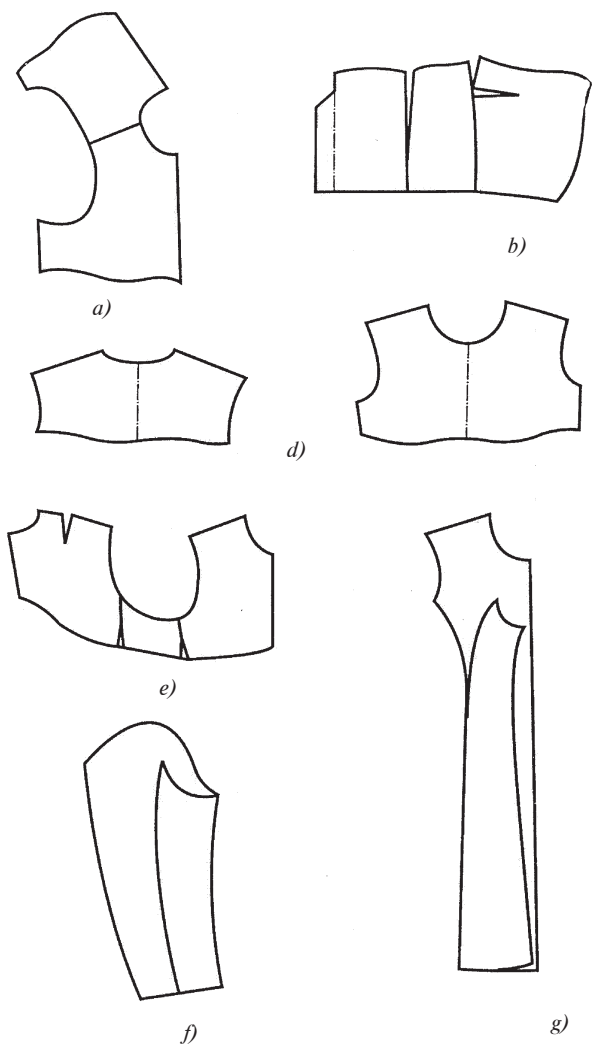
Asos (o'zak) chizmasini tekshirish

Konstruksiyaning o'zak chizmasini tuzib chiqqandan so'ng uni tekshirib chiqish kerak. Detallarning o'lchamlari gavda o'lchamlariga mosligini metall chizg'ich yordamida 18-rasmda ko'rsatilgani-dek tekshirish lozim. Chizmadagi o'lchovlar hisoblashlaridagi qiymatlarga teng bo'lishi kerak.

Yeng o'mizi chizig'ining uzunligi va yeng qiyamasi chizig'ining uzunligi solishtiriladi. Yeng qiyamasi uzunligi yeng o'mizi uzunligi va yeng kirishtirib o'tkazish uchun berilgan qo'shimcha qiymatining yig'indisiga teng bo'lishi kerak.

18-rasm. Tayyor chizmaning o'lchovlarini tekshirish.

19-rasm. Chizmalarni tekshirish.

Undan tashqari, detallarning bir-biriga ulanish joylaridagi mos keluvchi qirqimlarning tutashishi tekshiriladi (19-rasm) va tutashish chizig'i sayqallanadi. Buning uchun ort bo'lak chizmasidan nusxa ko'chiriladi va qirqib olinadi. Ort va old bo'laklar birin-ketin yelka chizig'i (19-rasm, a), yon chiziqlar (19-rasm, d, e) bo'yicha tutashtirilib yoqa o'mizi, yeng o'mizi, chiziqlarining etak, bel chiziqlarining yaxlit (butun) uzunligi bo'yicha egriligi sayqallanadi. Ya'ni qirqimlar bir-biriga moslashtirib tenglashtiriladi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. O'tkazma yeng qiyamasini qurishdagi murakkablik nimadan iborat?
2. O'tkazma yengni qurish uchun qanday dastlabki ma'lumotlar kerak bo'ladi?
3. O'tkazma yeng o'zak (asos) chizmasini tuzish uchun kiyim o'zak-chizmasidagi nimalardan foydalanish zarur?
4. Yeng qiyamasi balandligi qanday aniqlanadi?
5. Yeng qiyamasi balandligi darajasida yeng kengligi qanday aniqlanadi?
6. O'tkazma yeng chizmasining bazis to'rini qurish uchun qanday ma'lumotlar kerak bo'ladi?
7. O'tkazma yeng bazis to'rini hosil qiluvchi chiziqlar qanday nomlanadi?
8. Bajirilgan chizmalar qanday tekshiriladi? Yengning qanday o'lchamlari tekshiriladi.

4.3.3. Yoqa chizmalarini qurish

Yelkada turuvchi kiyimlarning odam gavdasining bo'yin asosida joylashgan detali **yoqa** deyiladi.

Yoqaning bo'yinga yopishib turadigan qismiga **yoqa ko'tarmasi** deyiladi.

Agar yoqaning barcha qismi bo'yinga tegib tursa, bunday yoqa **tik yoqa** deyiladi.

Yoqa bo'yinni butunlay yoki qisman yopishi, qoplab turishi yoki model bo'yicha yoqa yelkada, orqada, ko'krakda joylashgan bo'lsa, bo'yinni, umuman, qoplamasligi mumkin. Yoqalar xilma-xil shaklga ega.

Yoqa tuzilishi tomonidan kiyim bilan faqat yoqani kiyimga o'tqazish chizig'i bilan bog'liq. Yoqadagi yoqani kiyimga o'tqazish chizig'i uzunligi ort va old bo'lakdagi yoqa o'mizi chizig'ining uzunligiga teng.

Yoqadagi bu chiziq botiq egri chiziq, qavariq egri chiziq va to'g'ri chiziq ko'rinishida bo'lishi mumkin. Yoqa o'miziga o'tqazilish chizig'ining shakli yoqaning bo'yinga yopishib turish darajasiga ta'sir qiladi.

Yoqani yoqa o'miziga o'tqazish chizig'i botiq bo'lsa yoqa bo'yinga unchalik yopishib turmaydi. Bu egri chiziq to'g'rilangani (ya'ni botiqligi kamayib to'g'ri chiziqqa yaqinlashgani) sari yoqaning bo'yinga yopishib turish darajasi ham ortib boradi.

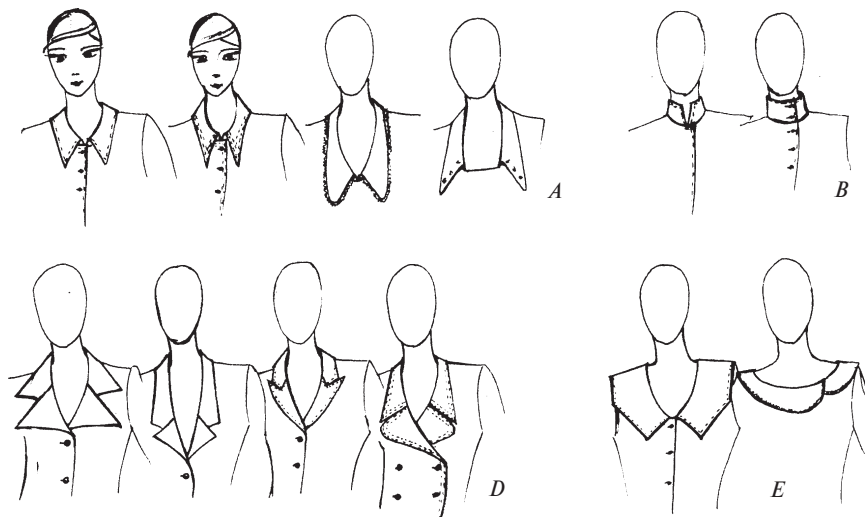
Yoqa o'tqazilish chizig'ining qavariqligi esa yoqaning bo'yinga maksimal yopishib turishini ta'minlaydi.

Yuqorida aytilganidek, yoqa o'tqazilish chizig'ining egriligi turlicha bo'lishi mumkin. O'tqazish chizig'ining egriligi kamayib borsa, yoqa bo'yinga ko'proq tegib turadi. Yoqaning yoqa o'miziga o'tqazish chizig'ining egriligini **yoqa o'rtasining ko'tarilishi** deb ataladigan

konstruktiv element xarakterlaydi. Bu ko'tarilish qanchalik katta bo'lsa, yoqa o'tqazilish chizig'i shunchalik egri bo'ladi va yoqa ko'tarmasi ham shunchaga kichrayadi.

Yoqa tuzilmasini (konstruksiyasini) qurish uchun yoqa o'tqazilish chizig'ining uzunligini va yoqa o'rtasining ko'tarilish qiymatini bilish kerak bo'ladi. Tuzilishiga (konstruksiyasiga) ko'ra yoqalar quyidagilarga bo'linadi (20-rasm):

- qaytarma yoqalar;
- tik yoqalar;
- taqilmasi adip qaytarmali bo'lgan qaytarma yoqalar;
- yassi yotuvchi yoqalar.

20-rasm. Yoqalarning har xil ko'rinishi.

A: Qaytarma yoqalar; B: Tik yoqalar; D: Adip qaytarmali qaytarma yoqalar;
E: Yassi yoqalar.

Taqilmasi yuqorigacha bo'lgan kiyimlar uchun qaytarma yoqaning konstruksiyasini tuzish

Qaytarma yoqalarning konstruksiyasini tuzish uchun quyidagi ma'lumotlar kerak:

1. Old va ort bo'lakdagi yoqa o'mizi chizig'ining uzunligi: $L_{y.o'm}$.
2. Yoqa o'rtasining ko'tarilish qiymati.

Yoqa o'mizi chizig'ining uzunligi asos konstruksiyadagi old va ort bo'laklarning chizmasidan qirrasiga turgazilgan metall chizg'ich yordamida o'lchanadi.

Yoqa o'rtasining ko'tarilishini esa model bo'yicha yoqaning bo'yinga yopishib turish darajasiga qarab tanlanadi. Bu qiymat quyidagicha bo'lishi mumkin:

1,5...3,0 *sm* bo'yinga o'ta zich yopishib turuvchi yoqalar uchun;
4,0...6,0 *sm* bo'yinga o'rtacha yopishib turuvchi yoqalar uchun;
7,0...12,0 *sm* bo'yinga yopishmay turuvchi yoqalar uchun.

Ko'tarilish qiymati qanchalik kichik bo'lsa, yoqaning bo'yinga yopishib turadigan qismi – yoqa ko'tarmasi shunchalik baland bo'ladi.

Yoqa ko'tarmasining balandligi 2,0 *sm* dan 4,5 *sm* gacha bo'lishi mumkin.

Qaytarma yoqalar chizmasini tuzish ikkita bosqichdan iborat:

1) Yoqani o'mizga o'tqazilish chizig'ini qurish;

2) Yoqa qaytarmasi bilan yoqa uchining chizig'ini qurish.

Yoqaning o'mizga o'tqazilish chizig'ini qurish uchun cho'qqisi O nuqtada bo'lgan to'g'ri burchak quriladi. Vertikal bo'yicha yuqoriga OB kesma qo'yiladi. OB kesmaning uzunligi yoqa o'rtasining ko'tarilish qiymatiga teng:

$BB_1 = 2,01 \dots 4,5 \text{ sm}$ – yoqa ko'tarmasining balandligi.

B nuqtadan to'g'ri burchakning gorizontal tomonida BA radius bilan kertim belgi qo'yiladi.

BA radiusning kattaligi quyidagicha aniqlanadi:

$$BA = L \text{ y.o'm.} - a$$

bu yerda $a = 0,5 \dots 1,5 \text{ sm}$ – moslashtiruvchi koeffitsiyent, uning qiymati yoqa o'tqazilish chizig'ining egrilik darajasiga bog'liq: egrilik qanchalik katta bo'lsa, koeffitsiyent shunchalik katta; egrilik qanchalik kichik bo'lsa, koeffitsiyent ham shunchalik kichik bo'ladi.

A va B nuqtalar to'g'ri chiziq bilan ulanib, AB kesmaning o'rtasidan perpendikular chiqariladi. Bu perpendikularlarda $I-2 = 1,0 \dots 2,5 \text{ sm}$ kesma o'lchanadi ($I-2$ kesmaning uzunligi OB kesma uzunligiga bog'liq).

AB – yoqani o'mizga o'tqazish chizig'i B, 2, A nuqtalarini silliq egri chiziq bilan tutashtirilib hosil qilinadi.

A va B, nuqtalarini tutashtiruvchi silliq egri chiziq — yoqa ko'tarmasining buklanish chizig'i.

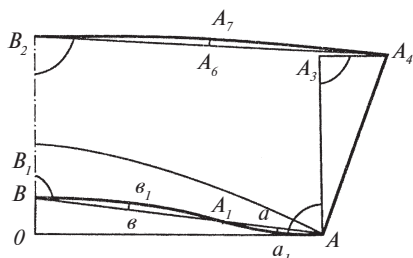
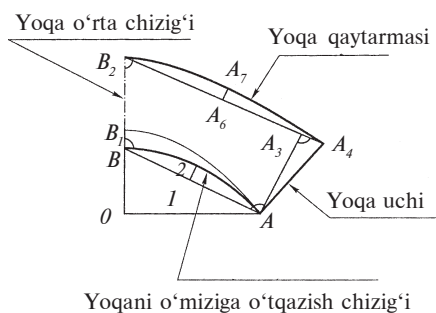
Agar yoqa o'rtasining ko'tarilishi kichikroq bo'lsa (3,0 *sm* gacha), u holda yoqaning yoqa o'miziga o'tqazilish chizig'ining shakli qavariq-botiq egri chiziq ko'rinishida bo'ladi (21-rasm). Buning uchun AB chizig'i 3 qismga bo'linadi:

$$AA_1 = BB_1 = A_1B = AB / 3 .$$

AA₁ kesmasi 2 ga bo'linadi:

$$Aa = AA_1 / 2.$$

AB chizig'iga nisbatan a va b nuqtalarida perpendikularlar tiklanadi va ularda quyidagi kesmalar o'lchanadi:

21-rasm. Qaytarma yoqa sxemasi va uning chizmasi.

$aa_1 = 0,2 \dots 0,3 \text{ sm } AB$ chizig'idan pastga;

$bb_1 = 0,4 \dots 0,5 \text{ sm } AB$ chizig'idan yuqoriga.

AB — yoqani o'mizga o'tqazish chizig'ini $B, b1, A1, a1, A$ nuqtalarini silliq egri chiziq bilan tutashtirilib hosil qilinadi.

A va B_1 nuqtalarini tutashtiruvchi silliq egri chiziq — yoqa ko'tarmasining buklanish chizig'i.

Yoqa qaytarmasi va yoqa uchini qurish modelga binoan amalga oshiriladi. O'rta chiziq bo'ylab yoqaning kengligi aniqlanadi va bu kattalik B nuqtadan vertikal bo'yicha yuqoriga qo'yiladi.

$BB_2 = 8,0 \dots 14,0 \text{ sm}$ — yoqaning o'rta chizig'i.

A nuqtadan AB chiziqqa perpendikular o'tqaziladi. Bu perpendikularga yoqaning yoqa uchidagi kengligini xarakterlovchi AA_3 kesma o'lchanadi. AA_3 kesmaning qiymati o'rtacha quyidagiga teng:

$$AA_3 = BB_2 + 1,0 \text{ sm}$$

Model bo'yicha yoqaning uchi o'ta keng bo'lishi ham mumkin. Bu holda avval yoqa uchining shakli qadab ko'rish usuli bilan topilib, aniqlashtiriladi.

AA_3 kesmaga A_3A_4 perpendikular kesma tiklanadi.

$$A_3A_4 = 4,0 \dots 5,0 \text{ sm}$$

B_2 va A_4 nuqtalari tutashtirilib, A_2A_4 kesmaning o'rtasi — A_6 nuqta aniqlanadi.

$$B_2A_6 = B_2A_4 / 2$$

$$A_6A_7 = 1,0 \dots 1,5 \text{ sm}$$

Yoqa qaytarmasining chizig'i B_2, A_7, A_4 nuqtalarini silliq egri chiziq bilan tutashtirilib hosil qilinadi.

A va A_4 nuqtalari tutashtirilib, yoqa uchining chizig'i hosil qilinadi.

Yoqa o'miziga o'tqazish chizig'ini va yoqa qaytarmasi chizig'ini yasayotganda, bu chiziqlarning yoqaning BB_2 — o'rta chizig'i bilan to'g'ri burchak hosil qilishi kerakligiga e'tibor berish kerak.

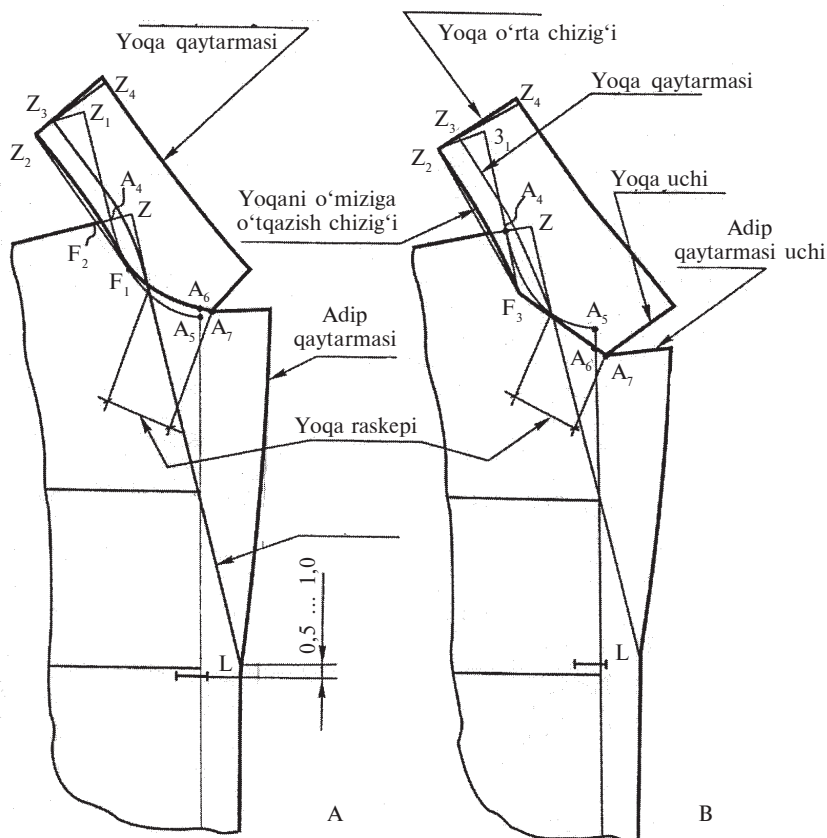
Adip qaytarmali qaytarma yoqa konstruksiyasining chizmasini tuzish

Bu turdagi yoqalarning konstruksiyasini kiyim o'zak konstruksiyasi, aniqrog'i, old bo'lak yoqa o'mizi chizmasi ustida tuziladi.

Yoqa o'mizining shakli modelga binoan o'zgartiriladi. U silliq egri chiziq (22-rasm, a) yoki siniq chiziq (22-rasm, b) ko'rinishida bo'lishi mumkin.

Ort bo'lak chizmasida yoqa o'mizining uzunligi o'lchanadi — L y o'm.ort.

Adip qaytarmali kiyimlarda qaytarma yoqalarning shakliga konstruktiv jihatdan ahamiyatli bo'lgan yoqani o'mizga o'tqazish chizig'ining shakli ta'sir ko'rsatadi.

22-rasm. Adip qaytarmali qaytarma yoqa chizmasi.

A: Yoqani o'miziga o'tqazish chizig'i — silliq egri chiziq;

B: Yoqani o'miziga o'tqazish chizig'i — siniq chiziq.

O'z navbatida, bu chiziqning shakli esa yoqa ko'tarmasining balandligiga va adip qaytarmaning (laskanning) buklab qaytarilish chizig'ining holatiga bog'liq bo'ladi.

Loyihalashtirilayotgan yoqaning shakliga bog'lab, yoqa ko'tarmasining balandligi $2,0...3,5$ sm oralig'ida tanlanadi.

Yoqa ko'tarmasining balandligi qanchalik katta bo'lsa, yoqa shakli shunchalik qattiq bo'lib, u bo'yinga ko'proq yopishib turadi.

Yoqa ko'tarmasining balandligi nisbatan kichik bo'lsa, yoqaning shakli yumshoqroq bo'lib, u bo'yinga tegmay turadi.

Qog'ozga old bo'lak chizmasidan yelka chizig'i, yoqa o'mizi chizig'i, adip qaytarmasi va uning uchini belgilovchi chiziq, old bo'lak o'tar qismi chizig'i, taqilma cheti chiziqlari tushiriladi. Eng yuqori izmaning o'rni belgilanadi.

Adip qaytarmasi qaytarilish chizig'ining holati belgilanadi. Buning uchun Z va L nuqtalar aniqlanadi.

Z nuqtasi yelka chizig'ining davomida A_4 nuqtadan o'ng tomonda, $0,5$ sm ga kichraytirilgan yoqa ko'tarmasi balandligi oralig'ida joylashgan:

$$A_4 Z = \text{ko'tarma balandligi} - 0,5 \text{ sm} = 2,0...3,5 - 0,5 = 1,5...3,0 \text{ sm}$$

$A_4 Z = 1,5...2,0$ sm — bo'yinga unchalik yopishib turmaydigan yassiroq yotuvchi yoqalar uchun;

$$A_4 AZ = 2,5...3,0 - \text{bo'yinga zich yopishib turuvchi yoqalar uchun.}$$

L nuqtasi — qaytarma qaytarilish chizig'ining quyi uchi — bort chizig'ida, taqilmaning yuqori izma darajasidan $0,5...1,0$ sm yuqorida joylashadi. L nuqtaning holati ham yoqaning shakliga ta'sir ko'rsatadi: ko'tarmasining balandligi bir xil bo'lib, yuqori izmaning holati qanchalik balandroq bo'lsa, yoqaning shakli shunchalik yumshoqroq bo'ladi.

Z va L nuqtalari birlashtirilib, LZ chizig'i — yoqa qaytarmasining qaytarilish chizig'i hosil qilinadi.

Yoqaning o'mizga o'tqazilish chizig'ining shakli (yuqorida aytilganidek, bu chiziqning shakli silliq egri chiziq yoki siniq chiziq ko'rinishida bo'lishi mumkin) va holati aniqlanadi.

Adip qaytarma qaytarilish chizig'iga parallel qilib yoqa o'mizi chizig'iga urinma to'g'ri chiziq o'tkaziladi (22-rasm, a). Urinish nuqtasi — F_1 nuqta; yelka chizig'i bilan kesishish nuqtasi — F_2 nuqta.

$$F_1 F_2 \text{ parallel } LL_z$$

Siniq chiziqli yoqa o'mizida (22-rasm, b) yordamchi chiziqni A_4 nuqta orqali, adipni qaytarilish chizig'iga parallel qilib o'tkazamiz.

$$F_3 A_4 \text{ parallel } LZ$$

F_2 nuqtadan (yoki A_4 nuqtadan, agar yoqa o‘mizi siniq chiziq ko‘rinishida bo‘lsa) yordamchi chiziqning davomida $F_2 Z_1$ (yoki $A_4 Z_1$) kesmasi o‘lchanadi.

$$F_2 Z_1 = L \text{ y o' m.ort. } + 0,5 \text{ sm}$$

$$A_4 Z_1 = L \text{ y o' m.ort. } + 0,5 \text{ sm}$$

F_1 nuqtani (yoki F_3 nuqtani) markaz qilib chap tomonga Z_1 nuqta orqali yoy chiziladi.

Bu yoyda $Z_1 Z_2$ kesma o‘lchanadi.

$$Z_1 Z_2 = 2,0 \dots 7,0 \text{ sm}$$

Z_2 nuqta yoqani o‘mizga o‘tqazish chizig‘ining o‘rtasini belgilaydi.

$Z_1 Z_2$ kesmaning uzunligi yoqa ulanish chizig‘ining egilish burchagini aniqlaydi va yoqa shakliga ta‘sir etadi:

$Z_1 Z_2 = 1,0 \dots 3,0 \text{ sm}$ baland ko‘tarmali, shakli qattiq yoqalar uchun;

$Z_1 Z_2 = 3,5 \dots 8,0 \text{ sm}$ ko‘tarmasi unchalik baland bo‘lmagan yumshoq shaklli yassi yoqalar uchun.

Z_2 nuqtadan yoqa o‘miziga urinma chiziq o‘tqazamiz (yoki Z_2 nuqtani F_3 nuqta bilan tutashtiramiz). Z_2 , A_6 , A_7 nuqtalarini silliq egri chiziq bilan birlashtiramiz.

Bu chiziq yoqani yoqa o‘miziga o‘tqazish chizig‘i. U ham botiq, ham qavariq bo‘lishi mumkin. Yoqani o‘mizga o‘tqazish chizig‘ining old qismlari old bo‘lak yoqa o‘mizi chizig‘i bilan ustma-ust tushadi.

Yoqa qaytarmasi va yoqa uchi chiziqlarini qurish uchun yoqaning o‘rtadagi kengligi aniqlanadi. Buning uchun Z_2 nuqtadan yoqani o‘mizga o‘tqazish chizig‘iga tiklangan perpendikularlarda yoqaning o‘rtasidagi kengligi o‘lchab qo‘yiladi:

$$Z_2 Z_4 = 7,0 \dots 10,0 \text{ sm}$$

Yana shu perpendikularlarda yoqa ko‘tarmasining balandligi ham o‘lchab qo‘yiladi:

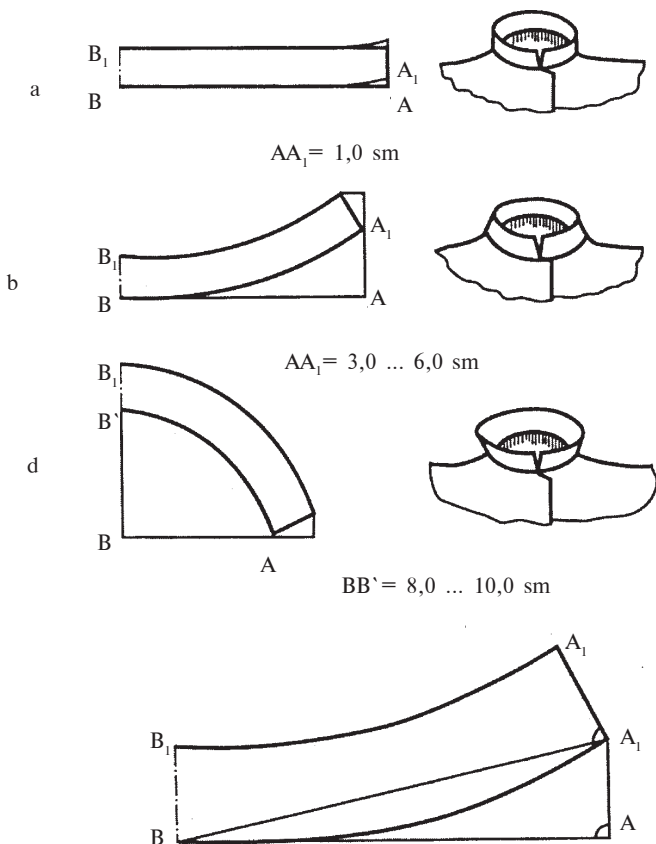
$$Z_2 Z_3 = 2,5 \dots 3,5 \text{ sm}$$

Z_3 nuqtadan silliq egri chiziq bilan adipning qaytarilish chizig‘iga o‘tib ketuvchi yoqa ko‘tarmasining qaytarilish chizig‘i chiziladi. Yoqa ko‘tarmasining yelka chizig‘i darajasidagi kengligi ko‘tarmaning o‘rtasidagi kengligiga teng.

Yoqa qaytarmasining, yoqa uchining, adip qaytarmasining, adip qaytarmasi uchining chiziqlari modelga binoan yasaladi.

Tik yoqa chizmasini tuzish

Bunday yoqalar uchun ham qaytarma yoqalar singari yoqani oʻmizga oʻtqazish chizigʻi konstruktiv ahamiyatga ega. Agar bu chiziq toʻgʻri boʻlsa, yoqa vertikal holatda (23-rasm, a), agar bu chiziq qavariq egri boʻlsa, tik yoqa boʻyinga yopishib qiya holatda (23-rasm, b) boʻladi. Agar oʻmizga oʻtqazish chizigʻi botiq egri boʻlsa,

23-rasm. Tik voqalarning sxemasi va ularga mos keluvchi voqa shakllari.

unda bu yoqa o'rama shaklida bo'lib, uning yuqori uchi bo'yinga tegmay turadi (23-rasm, d).

Chizmani tuzish cho'qqisi A nuqtada bo'lgan to'g'ri burchakni tuzishdan boshlanadi (23-rasm).

A nuqtadan yuqoriga yoqa qaytarmasining ko'tarilish kattaligi o'lchanadi:

$$AA_1 = 0,5 \dots 4,0 \text{ sm}$$

Kiyimdagi yoqa o'mizi chizig'ining uzunligi A_1B chiziqda o'lchab qo'yiladi. B nuqtaning holati A nuqtadan chiqqan gorizontal chiziqda sirkul yordamida kertib aniqlanadi:

$$A_1B = L \text{ y.o'm.} - 0,5 \times AA_1$$

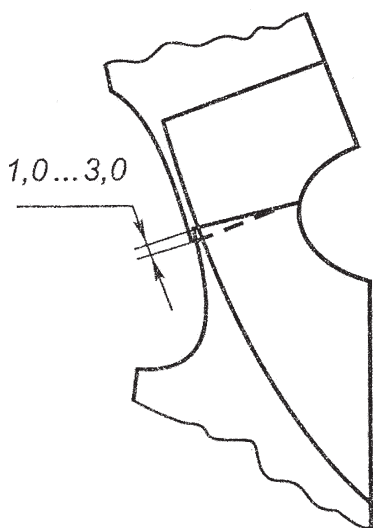
Tik yoqaning o'mizga o'tqazilish chizig'i A_1B silliq qavariq egri chiziqdir. Yoqaning kengligi (aniqrog'i, balandligi) o'mizga o'tqazilish chizig'idan boshlab B nuqtasidan o'tqazilgan vertikalda va A_1 nuqtasidan A_1B chiziqqa nisbatan chiqarilgan tik (perpendikular) chiziqda o'lchanadi.

$$A_1A_2 = BB_1 = 3,0 \dots 7,0 \text{ sm}$$

Tik yoqaning yuqori cheti model bo'yicha yasaladi.

Yassi yotuvchi yoqa konstruksiyasining chizmasini tuzish (24-rasm)

Yassi yotuvchi yoqa old va ort bo'laklar andazalari ustida tuziladi.

24-rasm. Yassi yoqa chizmasini tuzish.

Yelka vitachkalari berkitiladi, old va ort bo'lak chizmalari yelka chizig'i bo'ylab tutashtiriladi. Bunda yelka chiziqlaridagi yuqori nuqtalar bir-biriga mos tushiriladi, yelka chiziqlaridagi quyi nuqtalar esa bir-birining ustiga $1,0 \dots 3,0 \text{ sm}$ o'tqaziladi.

Yoqani yoqa o'miziga o'tqazish chizig'i yoqa o'mizi chizig'i shaklini takrorlaydi. Yoqa uchlari va yoqa qaytarmasi chiziqlari modelga binoan yasaladi. Chizma to'g'ri qurilganligini tekshirish uchun yoqani o'mizga o'tqazish chizig'ining va yoqa qaytarmasi chizig'ining o'rta chiziq qismida silliqligi tekshiriladi. Yo'l qo'yilgan og'ishlar tekislanadi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Yelkada turuvchi kiyimlarning qanday detali yoqa deb ataladi?
2. Qanday yoqalarni bilasiz?
3. Yoqaning qanday ko'rsatkichi uning shakliga ta'sir etadi?
4. Yoqadagi o'mizga o'tqazilish chizig'ining shakli yoqa shakliga qanday ta'sir etadi?
5. Qaytarma yoqalarni qurish uchun qanday dastlabki ma'lumotlar kerak bo'ladi?
6. Qaytarma yoqalarni qurishning o'ziga xos xususiyatlari nimadan iborat?
7. Tik yoqani qurishning xususiyatlari nimalardan iborat?
8. Adip qaytarmali kiyimlardagi qaytarma yoqalarni qurishning xususiyatlari qanday?
9. Adip qaytarmaning qaytarilish chizig'ining holati nimalarga bog'liq?
10. Adip qaytarmali kiyimlarda qaytarma yoqaning qanday o'lchamlari uning bo'yinga yopishib turish darajasini belgilaydi?
11. Adip qaytarmali kiyimlarda qaytarma yoqaning o'mizga o'tkazilish chizig'i qanday tuziladi?
12. Raskep nima degani?
13. Yassi yotuvchi yoqalar konstruksiyasi qanday tuziladi?

AMALIY TOPSHIRIQLAR

1. Turli ko'rinishdagi qaytarma yoqa modellarining rasmini chizing. Ularni o'rganib, bittasining konstruksiyasini tuzib ko'rsating (1:1 masshtabda) va yoqani kiyim maketiga ulang. Yoqaning kiyimda «o'tirishini» tekshiring.
2. Turli ko'rinishdagi adip qaytarmali qaytarma yoqa modellarining rasmini chizing. Ularni o'rganib, bittasining konstruksiyasini quring (1:1 masshtabda) va kiyim maketiga ulang. Yoqaning kiyimda «o'tirishini» tekshiring.
3. Turli ko'rinishdagi tik yoqa modellarining rasmini chizing. Ularni o'rganib, bittasining konstruksiyasini tuzib ko'rsating (1:1 masshtabda) va yoqani kiyim maketiga ulang. Yoqaning kiyimda «o'tirishini» tekshiring.
4. Turli ko'rinishdagi yassi yotuvchi yoqalarning rasmini chizing. Ularni o'rganib, bittasining konstruksiyasini tuzib ko'rsating (1:1 masshtabda) va yoqani kiyim maketiga ulang. Yoqaning kiyimda «o'tirishini» tekshiring.

5-BOB

ERKAKLAR KIIYIMINI KONSTRUKSIYALASH

Erkaklar kiyimini konstruksiyalash jarayoni ayollar kiyimini konstruksiyalash kabi ketma-ketlikda bajariladi. Ya'ni, avval dastlabki ma'lumotlar olinadi, hisoblashlar bajariladi, o'zak chizmaning bazis to'ri quriladi, kiyim konstruksiyasining o'zak (asos) chizmadagi chiziqlari hisoblanadi va tuziladi; chizmaning bajarilish sifati tekshiriladi.

5.1. Erkaklar shimining konstruksiyasini tuzish

Erkaklar shimi belda turuvchi kiyimlar qatoriga kiradi. Ularning turi va shakli xilma-xildir.

Shim silueti bel chizig'i, yon chiziqlar va shim pochasi chiziqlari bilan chegaralangan. Shim proporsiyalari ko'p jihatdan bel chizig'ining holati va shim pochasing uzunligiga bog'liq.

Shimda quyidagi konstruktiv chiziqlar belgilangan: bel chizig'i, shim pochasi uchining chizig'i, yon chiziqlar, odim chiziqlari, o'rta chiziq. Yon va odim konstruktiv chiziqlar shim sirtini ikkita old va ikkita ort bo'laklarga bo'ladi. Shimning chap va o'ng qismlari o'rta chiziq bo'ylab biriktiriladi (25-rasm).

Erkaklar shimining o'zak chizmasini tuzish uchun kerak bo'ladigan gavda o'lchamlari 21-jadvalda keltirilgan. Jadvalning uchinchi ustunida misol qilib bo'yi 170 *sm*, ko'krak aylanasi 100 *sm*, bel aylanasi 88,0 *sm* ga teng bo'lgan gavda o'lchamlari keltirilgan.

Undan tashqari, asosiy gavda o'lchamlariga qo'shiladigan Q_{BL} , Q_B qo'shimcha miqdorlari 3, 9-jadvallardan tanlanadi. Misol uchun:

$$Q_{BL} = 1,0 \text{ sm}$$

$$Q_B = 2,0 \text{ sm}$$

Shim chizmasini qurish uchun kerak bo'ladigan gavda o'lchamlari

21-jadval

Shartli belgisi	O'lcham nomi	O'lcham qiymati, <i>sm</i>
YA_{BL}	Bel yarim aylanasi	44,0
YA_B	Bo'ksa yarim aylanasi	51,0
U_{T-H}	Bel chizig'idan tizza chizig'igacha uzunlik	58,1
U_{Sh}	Shim uzunligi	98,0

Undan tashqari, model bo'yicha shim pochasi uchining kengligi kerak:

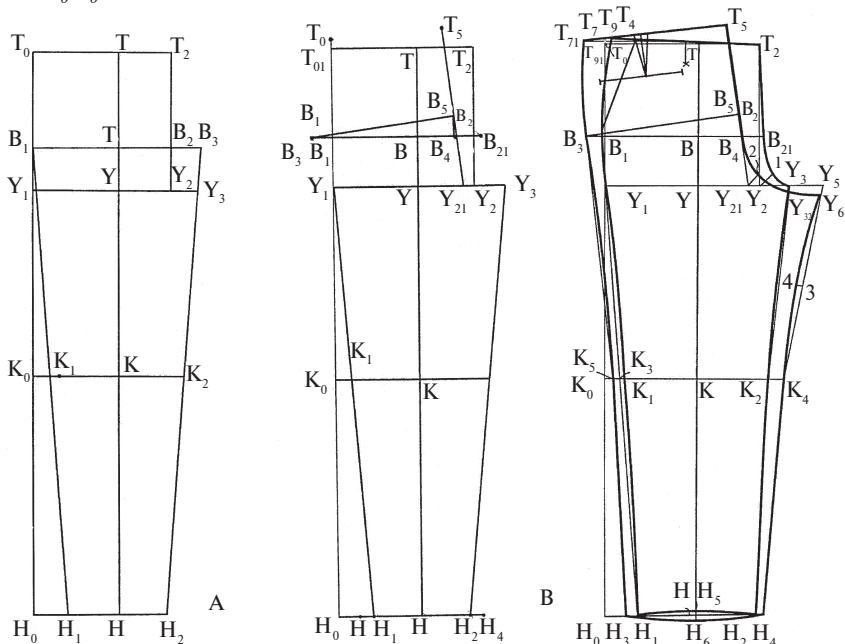
$$K_{Sh.P.} = 22,0 \text{ sm}$$

Shim chizmasi bazis to'ri o'zaro perpendikular kesishuvchi uchta vertikal va beshta gorizontaal chiziqlardan iborat. Shim asosining bazis to'rini qurish 25-a rasmda ko'rsatilgan.

T_0 nuqtasidan o'tkazilgan vertikal chiziqda quyidagi gorizontaal chiziqlarning holatini belgilovchi kesmalar aniqlanadi:

$T_0H_0 = USh$ – shim pochasi uchi, shim uzunligi darajasi;

$T_0K_0 = UT-H$ – tizza chizig'i darajasi;

25-rasm. Shim konstruksiyasini tuzish.

A: Shim konstruksiyasining bazis to'ri;

B: Shim konstruksiya asosini tuzish bosqichlari.

$T_0Y_1 = 0,5 \times YA_B$ yoki $T_0Y_1 = B_{O.T.S}$ – o'tirish sathining balandligini belgilovchi chiziq darajasi;

$Y_1B_1 = 1/3 T_0Y_1$ – bo'ksa chizig'i darajasi;

$T_0T_{01} = 0,1 (YA_B - YA_{BL})$.

$T_{0P}, B_P, Y_P, K_P, N_0$ nuqtalari orqali gorizontaal chiziqlar o'tkaziladi.

Shim chizmasini tuzish uchun bajariladigan hisoblar (25-rasm)

22-jadval

T.r	Kesma	Siljish yo'nalishi	Hisoblash formulasi va hisoblash	Kesma uzunligi, <i>sm</i>
Chizma bazis to'rini qurish				
1	T_oH_o	Vertikal bo'yicha pastga	$T_oH_o = U_{sh}$	98,0
2	T_oK_o	Vertikal bo'yicha pastga	$T_oK_o = U_{T-H}$	58,1
3	T_oY_1	Vertikal bo'yicha pastga	$T_oY_1 = 0,5 Y_{A_B} - 1,0...2,0 -$ $-0,7 = 0,5 \times 51,6 - 1,0 - 0,7$	24,1
4	Y_1B_1	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$Y_1B_1 = 1 / 3 T_oY_1 =$ $= 1 / 3 \times 24,1$	8,0
5	T_oT_{o1}	Vertikal bo'yicha pastga	$T_oT_{o1} = 0,1 (Y_{A_B} - Y_{A_{BL}})$ $= 0,1 \times (51,6 - 44) =$ $= 0,1 \times 7,6$	0,76
6	B_1B_{21}	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$B_1B_{21} = 0,5...0,7$	0,5
7	Y_2Y_3	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$Y_2Y_3 = 0,1 (Y_{A_B} + Q_B) =$ $= 0,1 (51,6 + 2,0) =$ $= 0,1 \times 53,6$	5,4
8	Y_1Y	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$Y_1Y = Y_{Y_3} - Y_1Y_3^* / 2 -$ $- 32,2 / 2$	16,1
9	$HH_1,$ HH_2	Gorizontal bo'yicha chapga va o'ngga	$HH_1 = HH_2 = H_1H_2 / 2 -$ $- (K_{sh.p.} - 2,0) / 2 =$ $= (22,0 - 2,0) / 2$	10,0
10	$HH_3,$ HH_4	Gorizontal bo'yicha chapga va o'ngga	$HH_3 = HH_4 = HH_1 +$ $2,0 = 10,0 + 2,0$	12,0
11	B_1B_3	Gorizontal bo'yicha chapga	$B_1B_3 = 0,1 (Y_{A_B} + Q_B) -$ $2,0 = 0,1 (51,6 + 2,0) -$ $- 2,9 = 0,1 \times 53,6 - 2,0$	3,4
12	B_3B_4	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$B_3B_4 = (Y_{A_B} + Q_B) - B_1B_{21} =$ $= (51,6 + 2,0) = 27,3$	26,3
13	B_4B_5	Yoy bo'yicha yuqoriga	Shim balansi *ning miqdorini belgilovchi kesma. $B_4B_5 = 0,05 \times (Y_{A_B} +$ $T_oY_1) - 0,3...0,5 = 0,05 \times$ $\times (51,6 + 24,1) - 0,3 =$ $0,05 \times 75,7 - 0,3 = 3,8 - 0,3$	26,3

14	$Y_2 Y_{21}$	Gorizontal bo'yicha chapga	$Y_2 Y_{21} = 0,04 \times Y_{A_B}$ $= 0,04 \times 51,6$	2,6
Shim old bo'lagini qurish				
15	$Y_{21} I$	$B_2 Y_2 Y_3$ burchakning bissektisasi bo'ylab o'ngga va yuqoriga	$Y_{21} I = 0,4 \times Y_2 B_2 = 0,4 \times 8,3$	3,3
16	$T_2 T_4$	T_2 To chizig'i bo'yicha	$T_2 T_4 = 0,5 (Y_{A_{BL}} + Q_{BL}) + 4,0 = 0,5 (4,40 + 1,0) + 4,0$	26,5
17	$K_3 K_1$	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$K_3 K_1 = 1,0 \dots 1,5$	1,0
18	KK_2	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$KK_2 = KK_1$	Chizma bo'yicha o'lchanadi
19	HH_5	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$HH_5 = 0 \dots 1,0$	0,7
Shim ort qismini qurish				
20	$Y_{21} Y_5$	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$Y_{21} Y_5 = 0,25 (Y_{A_B} + Q_B) - 1,5 = 0,25 \times (51,6 + 2,0) - 1,5$	11,9
21	$Y_3 Y_{32}$	$Y_3 K_2$ chizig'i bo'yicha pastga	$Y_3 Y_{32} = 1,0$	1,0
22	$Y_{21} 2$	$B_2 B_{21} Y_3$ burchakning bissektisasi bo'ylab o'ngga va chapga	$Y_{21} 2 = 2,0 \dots 3,0$	2,5
23	KK_4, KK_5	Gorizontal bo'yicha o'ngga va chapga	$KK_4 = KK_5 = KK_3 = KK_2 + 2,0$	
24	$T_3 T_7$	T_3 nuqtadan chapga T_0 nuqta orqali o'tkazilgan gorizontal bilan kesishguncha	$T_3 T_7 = 0,5 (Y_{A_{BL}} + Q_{BL}) + 2,0 = 0,5 \times (51,6 + 1,0) + 2,0$	28,3
25	HH_6	Vertikal bo'yicha pastga	$HH_6 = 0,5 \dots 1,0$	0,7

*Sh i m b a l a n s i – shim ort bo'lagining shim old bo'lagiga nisbatan joylashuvi.

Bo'ksa chizig'i bo'ylab shim old bo'lagi kengligini $B_1 B_2$ kesmasi belgilaydi (22-jadvalga qarang).

O'tirish sathi chizig'i bo'ylab shim old bo'lagi kengligini $Y_1 Y_3$ kesmasi belgilaydi. Bu kesmani tashkil etuvchi $Y_2 Y_3$ kesmasi old bo'lak odim kengligidir. Shim old bo'lagi markaziy bo'ylama buklanish chizig'i holatini Y_a nuqtasi belgilaydi. Y nuqtasidan vertikal chiziq o'tkaziladi va T, B, K, H nuqtalari aniqlanadi.

5.1.1. Chizmaning bajarilish sifatini tekshirish

Shimning konstruksiyalash chizmasi to'g'ri tuzilganligini tekshirish uchun quyidagi ishlar bajariladi:

1) Shimning old va ort bo'laklari bel chizig'i, bo'ksa chizig'i, tizza chizig'i, pocha uchining chizig'i bo'ylab va shim uzunligi chizmada o'lchanadi va berilgan dastlabki ma'lumotlar (ya'ni gavda o'lchamlari va qo'shimchalar yig'indisi) qiymatlari bilan taqqoslanadi. O'tirish sathining balandligi o'lchovi o'lchanadi va hisoblar bilan solishtiriladi;

2) Shim old bo'lagidagi odim va yon chiziqlarining uzunligi ort bo'lakdagi odim va yon chiziqlar uzunligiga mosligi tekshiriladi;

3) Yon chiziq bo'ylab bel va pocha uchi chiziqlari darajasida, odim chizig'i bo'ylab o'tirish balandligi va pocha uchi chiziqlari darajasida old va ort bo'laklarning tutashish chizig'ining silliqligi tekshiriladi;

4) O'rta chiziq bo'ylab ikki old bo'lakning va ikkala ort bo'lakning tutashish chiziqlarining ravonligi tekshiriladi;

5) Vitachka va taxlamalar berkitilib turib bel chizig'ining to'g'ri yasalganligi, bel chizig'ining ravonligi tekshiriladi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Shim qanday kiyim turiga kiradi? Yelkada turuvchimi yoki belda turuvchimi? Javobingizni tushuntiring.

2. Shim konstruktiv chiziqlari va detallar asosiy chiziqlari qanday nomlanadi?

3. Shim asos chizmasini tuzish uchun qanday gavda o'lchamlari va qo'shimchalar kerak bo'ladi?

4. Shim konstruksiyasi chizmasini tuzishning qanday bosqichlarini bilasiz?

5. Shim bazis to'ridagi asosiy gorizontallarni tuzish qanday amalga oshiriladi?

6. Shim old bo'lak kengligi bo'ksa chizig'i, o'tirish balandligi chizig'i, shim uchi chizig'i bo'ylab qanday hisoblanadi?

7. Shim ort bo'lak kengligi qanday hisoblanadi?

8. Shim balansi qanday aniqlanadi?

9. Bajarilgan chizmaning to'g'riligi qanday tekshiriladi?

AMALIY TOPSHIRIQ

O'qituvchi topshirig'iga binoan biror berilgan gavda o'lchovlariga mos shim konstruksiyasi asos chizmasini 1:1 masshtabda chizing.

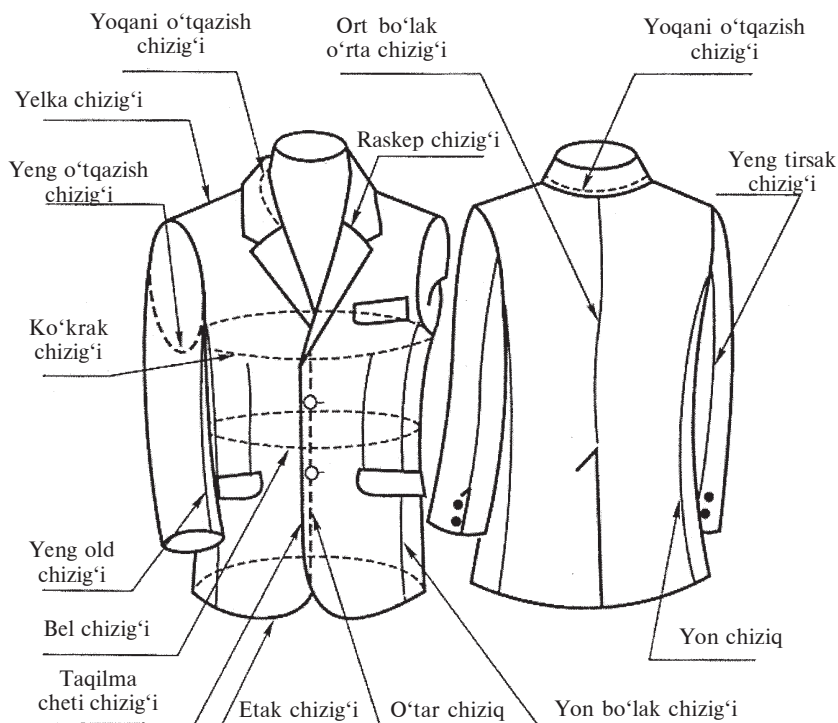
5.2. Yelkada turuvchi erkaklar kiyimini konstruksiyalash

Erkaklar yelkada turuvchi maishiy ustki kiyimlariga ko'ylak, nimcha (jilet), pidjak, kurtka, plash, palto; shuningdek, nisbatan kam kiyiladigan bluzon, syurtuk, frak va shu kabilar kiradi.

Erkaklar kiyimidagi konstruktiv chiziqlar ayollar kiyimidagi konstruktiv chiziqlar kabi nomlanadi. Ko‘pincha erkaklar yelkada turadigan kiyimlari taqilmasi etakkacha boradi (ya‘ni «oldi ochiq» kiyimlar).

26-rasmda o‘tkazma yengli pidjak sxemasi chizilgan. Sxemada chizmadagi chiziqlarga mos keluvchi konstruktiv chiziqlar ko‘rsatilgan. Faqat yoqani o‘mizga o‘tqazish chizig‘i (chizmada — old va ort bo‘lak yoqa o‘mizlari chiziqlari), yeng o‘tqazish chizig‘i (chizmada — yeng o‘mizi chizig‘i va yeng qiyamasi chizig‘i), old bo‘lak o‘tar chizig‘i (chizmada — old bo‘lak o‘rta chizig‘i) bundan mustasno.

Yelkada turuvchi o‘tkazma yengli kiyim chizmasini qurish yagona bazis to‘rda bajarilgan old va ort bo‘laklar chizmasini qurishdan boshlanadi. Yeng va yoqa chizmalari keyinroq old va ort bo‘lak chizmalariga bog‘lanib tuziladi.

26-rasm. Erkaklar pidjagining sxemasi.

5.2.1. Erkaklar nimchasi konstruksiyasini tuzish

Dastlabki ma‘lumotlar. Erkaklar nimchasining konstruksiyasi o‘tkazma yengli yelkada turuvchi kiyimlar uchun tuzilgan o‘zak chizma asosida olinadi. 23-jadvalda konstruksiya asosining chizmasini

tuzish uchun kerak bo'ladigan gavda o'lchamlari keltirilgan. Jadvalning oxirgi ustunida 170–100–88 o'lchamga mos (ya'ni bo'yi 170 *sm*, ko'krak aylanasi 100 *sm*, bel aylanasi 88 *sm* ga teng) gavdaning o'lchovlari misol tariqasida keltirilgan.

Konstruksiya chizmasini tuzish uchun jadvallardan qo'shim-chalar tanlanadi.

$$\begin{array}{ll} Q_K = 6,7 \text{ sm} & Q_{O'M.Ch} = 2,5 \text{ sm} \\ Q_B = 4,0 \text{ sm} & Q_{OR.U.} = 0,7 \text{ sm} \\ Q_{K.OR} = 1,5 \text{ sm} & Q_{OL.U.} = 0,8 \text{ sm} \end{array}$$

Yelkada turuvchi o'tkazma yengli kiyim konstruksiyasining bazis to'ri va asos chizmasi tuzilganidan so'ng, nimcha konstruksiyasi chizmasi tuziladi.

Erkaklar nimchasi konstruksiyasini tuzishning davomi 28-rasmda ko'rsatilgan.

Yelkada turuvchi erkaklar kiyimi chizmasini tuzish uchun kerak bo'ladigan gavda o'lchamlari

23-jadval

O'lchov shartli belgisi	O'lchov nomi	O'lchov qiymati, <i>sm</i>
YA _{BN}	Bo'yin yarim aylanasi	20,3
YA _{K1}	Ko'krak yarim aylanasi, birinchisi	51,0
YA _{K2}	Ko'krak yarim aylanasi, ikkinchisi	52,0
YA _{K3}	Ko'krak yarim aylanasi, uchinchisi	51,0
YA _{BL}	Bel yarim aylanasi	44,0
YA _B	Bo'ksa yarim aylanasi, qorin turtig'ini hisobga olgan holda	51,6
K _K	Ko'krak kengligi	19,0
U _{OR.B}	Orqaning belgacha uzunligi	47,3
U _{OL.B}	Gavda old qismining belgacha uzunligi	46,1
B _{OR.O'M.}	Ort bo'lak yeng o'mizining balandligi	24,9
B _{YQ}	Yelkaning qiyalama balandligi	46,8
K _O	Orqa kengligi	20,4
K _Y	Yelka kengligi	15,3
U _{KIY}	Kiyim uzunligi	Model bo'yicha

**Yelkada turuvchi erkaklar kiyimi chizmasini tuzish hisoblari
(27-rasm)**

24-jadval

T.r	Kesma	Siljish yo'nalishi	Hisoblash formulasi va hisoblash	Kesma uzunligi, <i>sm</i>
Chizma bazis to'rini tuzish				
1	A_0G	Vertikal bo'yicha pastga	$A_0G = B_{\text{OR.O'M}} + Q_{\text{O'M.Ch}} +$ $+ 0,5 \times Q_{\text{OR.U}} = 24,9 +$ $+ 2,5 + 0,5 \times 0,7$	27,7
2	A_0U	Vertikal bo'yicha pastga	$A_0U = 0,5 \times A_0G +$ $+ 2,0 = 0,5 \times 27,7 + 2,0$	15,9
3	A_0T	Vertikal bo'yicha pastga	$A_0T = U_{\text{OR.B}} + Q_{\text{OR.U}} =$ $= 47,3 + 0,7$	48,0
4	TB	Vertikal bo'yicha pastga	$TB = 0,5 \times U_{\text{OR.B}} -$ $- 5,0 = 0,5 \times 47,3 - 5,0$	18,7
5	TT_1	Gorizontal bo'yicha o'ngga	TT_1	2,0
6	A_0a_1	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$A_0a_1 = YA_{K3} + Q_K =$ $= 50,0 + 6,7$	57,5
7	A_0a	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$A_0a = K_0 + Q_{K\text{OR}} = 20,4$ $+ 1,5$	21,9
8	a_1a_2	Gorizontal bo'yicha chapga	$a_1a_2 = K_K + Q_{KK} = 19,0$ $+ 1,2$	20,2
9	aa_2	-	$aa_2 = A_0a_1 - (A_0a + a_1a_2) =$ $= 57,5 - (21,9 + 20,0) =$ $= 57,5 - 42,0$	15,4
			Hisoblab topilgan o'miz kengligi zaruriy o'miz kengligiga teng bo'lganligi uchun ko'krak chizig'i bo'ylab qo'shimcha katta- lashtirilmaydi.	
10	A_0A_{01}	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$A_0A_{01} = 0,5$	0,5
11	$A_{01}A_{02}$	Gorizontal bo'yicha o'ngga	$A_{01}A_{02} = 0,5$	0,5
12	$A_{02}A_2$	Perpendikular bo'yicha o'ngga, A_2U kesmagacha	$A_{02}A_2 = YA_{BN} / 3 +$ $+ Q_{Y.O'M.K.} = 20,3 / 3 +$ $1,0$	7,8
13	A_2A_1	Perpendikular bo'yicha pastga $A_{02}A_2$ kesmagacha	$A_2A_1 = A_{02}A_2 / 3 = 7,8 / 3$	2,6

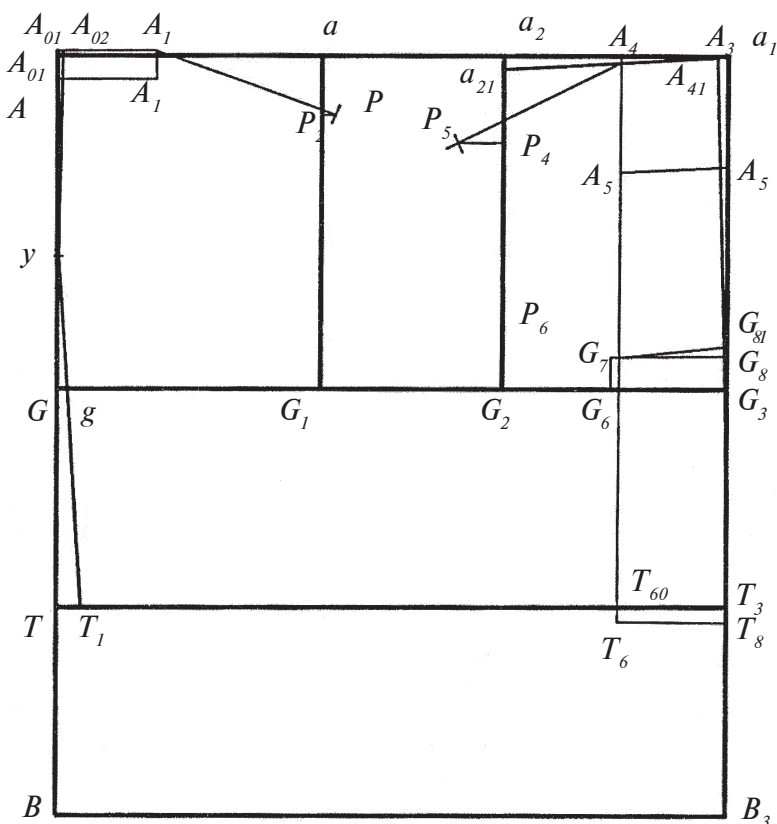
Ort bo'lak yelka chizig'ini tuzish				
14	A_2P	A_2 nuqtadan A_2P radius bilan yoy o'tqaziladi	$A_2P = K_Y$	15,3
15	T_1P	T_1 nuqtadan T_1P radius bilan yoy o'tqaziladi	$T_1P = B_{YQ2} + Q_{OR.U} + 0,5 = 46,8 + 0,7 + 12$	48,7
Old bo'lak yelka chizig'ini tuzish				
16	G_3G_6	Gorizontaal bo'yicha chapga	$G_3G_6 = 0,5 \times G_3G_2 + 1,0 = 0,5 \times 20,0 + 1,0$	11,1
17	G_6G_7	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$G_6G_7 = Q_{O'M.Ch}$	2,5
18	G_8G_{81}	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$\Gamma_8 \Gamma_{81} = 0,025 K_K = 0,025 \times 19,0$	0,5
19	A_3A_4	Gorizontaal bo'yicha chapga	$A_3A_4 = A_{02}A_2 + 2,0 = 7,8 + 2,0$	9,8
20	$T_{60}T_6$	Vertikal bo'yicha pastga	$T_{60}T_6 = 1,0$	1,0
21	T_6A_{41}	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$T_6A_{41} = U_{OL.B} + 0,5 T_{60}T_6 + Q_{OL.U} = 46,1 + 0,5 \times 1,0 + 0,8$	15,4
22	$A_{41}A_5$	Vertikal bo'yicha chapga	$A_{41}A_5 = 0,45 Y_{ABH} = 0,45 \times 20,3$	9,1
23	$A_{41}P_5$	A_{41} nuqtadan $A_{41}P_5$ radius bilan yoy o'tqaziladi	$A_{41}P_5 = K_Y$	15,3
24	T_8P_5	T_8 nuqtadan T_8P_5 radius bilan yoy o'tqaziladi	$T_8P_5 = B_{YQ} + 0,5 T_0T_{60} + 0,5 = 46,0 + 0,5 \times 1,0 + 0,8 + 1,3$	48,6
25	G_2P_6	Vertikal bo'yicha yuqoriga	$G_2P_6 = 0,25 G_2P_4 + 0,5 = 0,25 \times 20,3 + 0,5$	5,6

Nimchani belga yopishib turishi bel chizig'idagi qo'shimcha vitachka hisobiga erishiladi.

A nuqtadan ort bo'lak o'rta chizig'i bo'ylab nimcha uzunligi o'lchanadi va H_I nuqta topiladi: $AH_I = U_H$

Ko'pincha nimchani ort bo'lagidagi yoqa o'mizi kengligi va chuqurligi bo'ylab kattalashtiriladi:

$$A_2A_{21} = 1,0 \dots 1,5 \text{ sm}; \quad A A_{11} = 0,7 \dots 1,5 \text{ sm}.$$

27-rasm. Yelkada turuvchi erkaklar o'tkazma yengli kiyimi konstruksiyasi asos chizmasini tuzish.

$A_2 A_{21}$ kesmasi yelka chizig'i bo'ylab o'ngga, AA_{11} kesmasi esa ort bo'lak o'rta chizig'i bo'ylab pastga qo'yiladi.

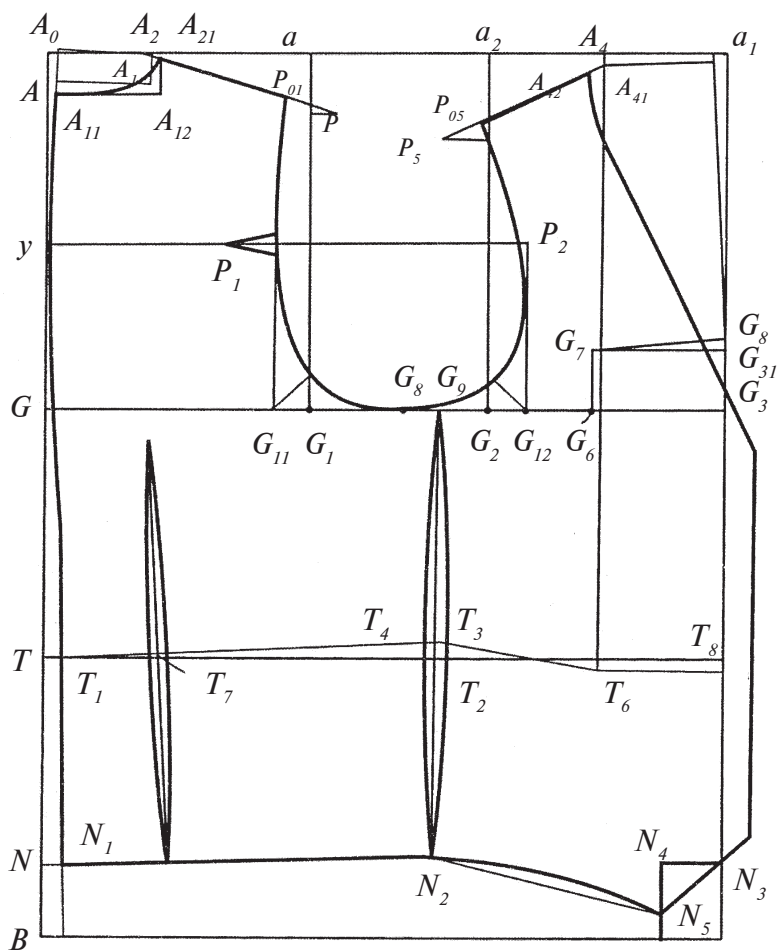
$A_2 A_1$ chizig'iga parallel $A_2 A_{12}$ chizig'i, AA_1 chizig'iga parallel $A_{12} A_{11}$ chizig'i o'tqaziladi.

A_{41} nuqtasidan old bo'lak yelka chizig'i bo'ylab chapga $A_{41} A_{42}$ kesmasi o'lchanadi: $A_{41} A_{42} = A_2 A_{21}$

Nimcha o'tar chizig'ida taqilma cheti holatini belgilovchi $G_3 G_{31}$ kesma o'lchanadi. G_3 nuqta a_1 vertikalida model bo'yicha joylashtiriladi.

$G_3 G_{31}$ — model bo'yicha.

A_{42} va G_{31} nuqtalari silliq egri chiziq bilan tutashtirilib, nimcha taqilmasi chet chizig'iga ulanib ketuvchi old bo'lak yoqa o'mizi chizig'i hosil qilinadi.

28-rasm. Yelkada turuvchi erkaklar o'tkazma yengli kiyimi konstruksiyasi asosida nimcha chizmasini tuzish.

Nimchaning yelka kengligi boshqa yelkada turuvchi kiyimlarga qaraganda kichikroq. Shuning uchun nimchaning old va ort bo'laklarida yelka chizig'i bo'ylab PP_{01} va P_5P_{05} kesmalari qo'yiladi:

$$PP_{01} = P_5P_{05} = (1 / 3 \dots 1 / 4) \times K_y$$

Nimcha yeng o'mizi chizig'ini yasash uchun qator yordamchi nuqtalar aniqlanadi. G_1 va G_2 nuqtalaridan mos ravishda chapga va o'ngga gorizontal bo'yicha G_1G_{11} va G_2G_{12} kesmalari o'lchanadi: $G_1G_{11} = G_2G_{12} = 2,0 \dots 3,5 \text{ sm}$ (yoki model bo'yicha).

G_{11} va G_{12} nuqtalaridan yuqoriga vertikal chiziqlar chiqaramiz. U nuqtadan o'tgan gorizontal chiziq bilan kesishish nuqtalarini mos ravishda P_1 va P_2 deb nomlaymiz.

$P_1G_{11}G_1$ va $P_2G_{12}G_2$ burchaklarning bissektrisasi o'tkaziladi, so'ng shu bissektrisalarda mos ravishda $G_{11}1$ (o'ng tomonda) va $G_{12}2$ (chap tomonda) kesmalari o'lchanadi:

$$G_{11}1 = 4,0...5,5 \text{ sm}$$

$$G_{12}2 = 3,0...4,5 \text{ sm}$$

Yeng o'mizi chizig'i G nuqta orqali o'tgan gorizontal bilan G_8 nuqtada urinadi: $G_{11}G_8 = 0,5 G_{11}G_{12} + 1,0 \text{ sm}$.

Nimcha yeng o'mizi chizig'ini P_{01} , P_1 , 1 , G_8 , 2 , P_{05} nuqtalarini ketma-ket silliq egri chiziq bilan tutashtirib hosil qilamiz.

Bel chizig'idagi ort bo'lak vitachkasi markazini T_7 nuqtasi aniqlaydi.

$TT_7 = 0,5 GG_1$ yoki model bo'yicha vitachka kengligi $1,0...2,0 \text{ sm}$. U T_7 nuqtaning ikki tomonida barobar taqsimlanadi. Vitachka uzunligi — model bo'yicha, yo'nalishi — ort bo'lak o'rta chizig'iga parallel.

Nimchanning yon chizig'i ko'pincha old bo'lak tomonga surilgan bo'ladi:

$$G_8G_9 = 1,5...2,0 \text{ sm yoki model bo'yicha.}$$

Yon chiziq bo'yicha belga yopishib turish darajasi T_3T_4 ni T_2 nuqtaga nisbatan simmetrik taqsimlanadi:

$$T_3T_4 = 2,0...3,0 \text{ sm}$$

Yon chiziq G_9 , T_4 , H_2 va G_9 , T_3 , H_2 nuqtalari orqali yasalanadi.

Modelga ko'ra bel chizig'i bo'yicha vitachka bir nechta bo'lishi mumkin. Bu vitachkalar kengliklari yig'indisi quyidagi ayirma natijasida aniqlanadi (bu hol bel chizig'i bo'ylab o'ta yopishib turuvchi model uchun o'rinli):

$$(YA_{K3} + Q_K) - (YA_{BL}).$$

Nimcha etak chizig'i model bo'yicha yasalanadi.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Nimcha konstruksiyasi o'zagi qanday hisoblashlar asosida tuziladi?
2. Yoqa o'mizi chizig'i, yelka chiziqlari va yeng o'mizi qanday chiziladi?
3. Nimchanning vitachkalari, yon chiziqlar va etak chizig'i qanday yasalanadi?

6-BOB

BOLALAR KIYIMINI KONSTRUKSIYALASH

Bolalar kiyimini konstruksiyalashda, birinchi navbatda, ularning gavda tuzilishlari va tana proporsiyalarini hisobga olish kerak. Undan tashqari, bolalarning mashg'ulotlari, harakatlanishining xarakterini (tabiatini) ham e'tiborga olish kerak. Bu faktorlarga bolalar kiyimining shakli, uning silueti, proporsiyalari, asosiy detallardagi bo'linishlarning xususiyatlari bog'liqdir.

Bolalar kiyimini (jumladan, qizlar va o'g'il bolalar uchun kiyimni) konstruksiyalash jarayoni kattalar (ya'ni ayollar va erkaklar) kiyimini konstruksiyalash jarayonidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: dastlabki ma'lumotlar tanlanadi; hisoblash ishlari bajariladi va chizmaning bazis to'ri quriladi, so'ng asosiy detallar chizmalari tuziladi. O'tkazma yeng chizmasi old va ort bo'lak chizmasidagi yeng o'mizi chiziqlariga bog'lab quriladi.

Bolalar kiyimini konstruksiyalashning o'ziga xos tomoni — turli yosh guruhlariga mansub bolalar gavda tuzilishlari va proporsiyalarining xususiyatlarini hisobga olish kerak. Bu xoslik individual gavda yoki tipaviy gavda o'lchamlaridan foydalanishda, konstruksiyaning turli uchastkalariga qo'shimcha qiymatlarni tanlashda, hisoblash formulalarining ba'zi ko'rsatkichlarining o'zgarishida o'z aksini topadi.

Gavda o'lchamlari konkret bolaning gavdasini o'lchash natijasida yoki standartdan (OST 17-66-77 «Tikuv, trikotaj va mo'yna buyumlari. Qiz bolalar tipaviy gavdalari. Kiyim konstruksiyalash uchun gavda o'lchamlari» yoki OST 17-65-77 «Tikuv, trikotaj va mo'yna buyumlari. O'g'il bolalar tipaviy gavdalari. Kiyim konstruksiyalash uchun gavda o'lchamlari») olinadi.

Bemalollik qo'shimchalarini kiyim turi, uning shakli va silueti, kiyim tikiladigan material xususiyatlaridan kelib chiqib tanlanadi.

4-, 5-, 6-, 8-, 10-jadvallarda ba'zi qo'shimchalarning qiymatlari keltirilgan.

Konstruksiyalash uchun kerak bo'ladigan hisoblashlardagi ba'zi o'zgarishlar quyida keltirilgan.

Bolalar kiyimining (ayniqsa kundalik kiyimida) bel qismida ko'pincha, bola tanasi harakat paytida ortiqcha siqilmasligi, kiyimni yechib-kiyayotganda qulaylik bo'lishi uchun elastik tasmalar taklif

etiladi. Shuning uchun bel chizig'iga qo'shiladigan qo'shimchaning qiymati birmuncha kattaroq olinadi (10-jadvalga qarang). Undan tashqari, bel vitachkalari, umuman, loyihalashtirilmasligi ham mumkin.

Yelkadan tushuvchi yuqori ko'krak vitachkasining kengligi (A_4A_9 kesmaning uzunligi) hisoblanayotganda, $A_4A_9 = 2 (YA_{K2} - YA_{K1}) + 0,2 \dots 2,0$ hisoblash formulasidagi erkin had qiymati $0,2 \dots 2,0$ sm oralig'ida yosh guruhiga mos ravishda ko'krak aylanasi kengligidan kelib chiqib tanlanadi (26-jadval).

Konussimon yubka «klyoshi»ning koeffitsiyenti K ning qiymatlari va shu qiymatga mos keluvchi burchak kattaligi

25-jadval

	Konussimon yubkaning turi	K koeffitsiyent	α
1.	«Klyosh»	1,4	41
2.	Katta «Klyosh»	1,2	48
3.	Kichik «Qo'ng'iroq»	1,0	57
4.	O'rta «Qo'ng'iroq»	0,9	64
5.	Katta «Qo'ng'iroq»	0,8	72
6.	«Yarim quyosh»	0,64	90
7.	«Quyosh»	0,32	180

Ko'krak vitachkasining kengligini hisoblash uchun qo'shimcha

26-jadval

Yoshi bo'yicha guruh	Ko'krak aylanasi bo'yicha kiyim kattaligi	Qo'shimcha, sm
Maktabgacha bo'lgan yosh	26	0,2
	28	0,2
	30	0,2
Kichik maktab yoshi	28	0,2
	30	0,2
	32	0,3
	34	0,4
	36	0,5
Katta maktab yoshi	34	0,5
	36	0,7
	38	0,9
	40	1,2

Yoshi bo'yicha guruh	Ko'krak aylanasi bo'yicha kiyim kattaligi	Qo'shimcha, <i>sm</i>
O'smirlik	42	1,6
	44	1,8
	46	2,0
	48	2,0
	50	2,0
	52	2,0
	54	2,0

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Bolalar kiyimini loyihalashda nimalarni e'tiborga olish kerak?
2. Bolalar kiyimini konstruksiyalash jarayoni qanday bosqichlardan tashkil topgan?
3. Qanday konstruktiv qismlarda bolalar kiyimini konstruksiyalash hisoblari kattalar kiyimini konstruksiyalash hisoblaridan farq qiladi?

AMALIY TOPSHIRIQ

O'qituvchi topshirig'iga binoan modalar jurnallarida berilgan bolalar kiyimlari modellarini yoki o'zingiz chizgan modellarni quyidagi sxema bo'yicha tahlil qilib ko'ring:

1. Model qaysi yosh guruhiga mansub bolalar uchun tavsiya etilgan? (Maktabgacha bo'lgan yosh; kichik maktab yoshi; katta maktab yoshi; o'smirlik yoshi.)
2. Modelning vazifasi qanday? (Kundalik kiyish uchun; sport mashg'ulotlari uchun; forma kiyimi; bayramona libos; sahna libosi.)
3. Sizningcha yoshiga va vazifasiga ko'ra tanlangan modelga qanday talablar qo'yiladi? (Estetik — modelning chiroyliligi, zamonaviyligi, gigiyenik, iqtisodiy, taklif etilayotgan mavsumga mosligi, kiyimni yechib-kiyishdagi qulayligi va boshqalar.)

7-BOB

MURAKKAB BICHIMLI KIYIM SHAKLLARINI HOSIL QILISH USULLARI

Kiyim shakllari juda xilma-xil. Murakkab bichimli kiyimning shakli shu kiyim detallarining shaklidan hosil bo'ladi.

Yuqorida aytganimizdek, yelkada turuvchi kiyimlarda bu old va ort bo'laklar (va ulardagi bo'linishlar), 2 ta yeng, yoqa; shimda chap va o'ng old, ort bo'laklar; yubkada old va ort bo'laklardir. Kiyim detallarining har biri alohida yoki ayrimlarining shakli ham murakkab bo'linishli, hajmdor bo'lishi mumkin. Albatta, bunday detallarni bichib-tikish uchun ularning tekislikdagi ko'rinishining shakli va kattaligini aniqlashimiz darkor. Chunki, mato yoki material bo'lagi yassi tekislikda, uning hozircha hajmi yo'q.

Kiyim shakllarini hosil qilish jarayoniga kiyim shakllarini modellashtirish yoki **kiyimni modellashtirish** deb ataladi.

Kiyim modellashtirishning 2 xil usuli bor:

1. Mulaj usuli.
2. Texnik modellashtirish usuli.

Mulaj usuli — bu qadalmalar bajarish usuli. Manekenda yoki odam gavdasiga qo'llar va igna to'g'nag'ichlar yordamida hali kesilmagan yaxlit mato bo'lagidan (yoki maket matosidan) modelning bo'lajak shakli paydo qilinadi. Ignalarni qadab, model eskizidagidek shakl va hajm hosil qilinganidan so'ng, matoning ortiqchalari kesib tashlanadi. Ketma-ketlik bilan model barcha detallarining shakllari hosil qilinadi. Eskiz bo'yicha aniqlashtirilgandan so'ng har bir detal qadalmasi tekislikka yoyiladi va shu yoyilmalar bo'yicha andazalar qilinib, detallar bichiladi.

Ana shunday qadalmalarning yoyilmalari **mulaj** deyiladi. Qadimda Yevropada kiyim bichib-tikuvchilar qadalmalar yordamida ish olib borganlar. Keyinchalik bu usulga faqat Fransiya modelyerlari sadoqatli bo'lib kelganlar. Chunki, o'ta murakkab konstruksiyalarni hosil qilishda bu usul eng yaxshi bo'lib chiqdi va shuning uchun u yana keng qo'llanilmoqda. Hozirgi kunda yana aktualligi oshib kelayotgan qadalmalar usuli odam gavdasida (shu jumladan, turli qomatlarda) kelishimli o'tiradigan kiyimlarning turli modellarini yaratishga imkon beradi.

Texnik modellash usulida model konstruksiyasining chizmasi konstruksiya o'zaginging (asosining) chizmasi yordamida hosil qilinadi. Bunda eskizga binoan, asos chizmaga model konstruktiv-dekorativ chiziqlari, bezak detallarining chiziqlari tushiriladi.

Texnik modellash usuli quyidagi ketma-ketlikda bajarilishi lozim:

1) Eskizdagi (yoki fotosuratdagi) modelni sinchiklab o'rganish va uni tahlil qilish;

2) Konstruksiya asosini (o'zagini) to'g'ri tanlash. Masalan, mu-rakkab modelimiz belga sal yopishib turuvchi siluetli etagi kengay-gan o'tkazma yengli plash bo'lsa, demak, asos (negiz) chizmamiz ham belga sal yopishib turuvchi siluetli etagi kengaygan o'tkazma yengli plashniki bo'lishi kerak. Agar biz misoldagi modelimiz uchun belga o'ta yopishib turuvchi to'g'ri ko'ylak konstruksiyasining negizi (asosi) bilan ishlasak, albatta, modelimiz birmuncha nuqsonli bo'ladi. Esingizda bo'lsa, o'lchamlari bir xil gavdaga tuzilgan ko'ylak va plash konstruksiyalari hech bo'lmaganda kiyim turi, silueti va material qalinligini hisobga oluvchi texnik qo'shimcha va dekorativ-konstruktiv qo'shimchalarning qiymati bilan farq qiladi;

3) Tekshirib aniqlashtirilgan asos konstruksiya chizmasiga model xususiyatlarini aks ettiruvchi chiziqlarni tushirish. Bunda iloji boricha, modelning o'ziga xos konstruktiv va dekorativ chiziqlarini, ular orasidagi masofalarni, ularning shakli va kattaligini to'g'ri va aniq, modelga binoan tushirish lozim bo'ladi;

4) Yangi hosil bo'lgan konstruksiya chizmalarini tekshirib ko'rish.

7.1. Texnik rasm chizish qoidalari

Texnik eskiz yoki texnik rasm kiyim ishlab chiqarish sohasida ishlayotgan dizayner uchun muhim ahamiyatga ega. Texnik rasm modelyer — rassom va konstruktor orasidagi professional «ziddi-yatni» kamaytirib, «yumshatib», model tasvirini yagona xalqaro standartlarga olib keladi. Texnik rasm badiiy muloqotni, fikr almashinuvini yengillashtiradi; asosiy konstruktorlik yechimlarini aniqroq tushunishga imkon beradi; rassom eskizidagi (yoki fashion rasmdagi) stilizatsiyani kamaytirib, tasvirni iloji boricha aniqlashti-rib beradi. Shunga mos ravishda model eskizi faqat eskiz muallifi-gagina emas, balki o'zining mamlakati yoki chet elda ish yuritayotgan, o'zining korxonasi va boshqa korxonalarda ham tushunarli bo'ladi. Texnik rasmni 2 xil usul bilan bajarish mumkin:

1) Qo'lda A4 o'lchamdagi varaqda, chizg'ich va qora qalam yorda-mida;

2) Kompyuterda Coral Draw, CAD dasturlari ishtirokida.

Texnik rasmni kompyuterda bajarish usuli katta imkoniyatlarni beradi. Asboblarning yordamchi paneli kerakli tasvirni o'sha zahotiy oq hosil qilishni ta'minlaydi. Dasturlarning to'liq paketi bilan savodli foydalana bilish rasmni bajarayotganda yuqori aniqlikka erishishga va vaqtni tejashga yordam beradi.

Texnik rasmning (yoki texnik eskizning) ikki xil turi bor:

1) Odam gavdasi tasvirining shablonida (qolipida). Bu qolipda odam gavdasi «1 ga 8» nisbatda chizilgan bo'ladi. Shundagina «*FASHION*» rasmdagi uslublashtirilgan (stilizatsiyalashtirilgan) gavda tasvirining yanglish aks etishi to'g'rilanadi (29-rasm);

2) Odam gavdasisiz modelning yassi tasvirida. Bunda ham ma'lum qoidalarga rioya qilib, aniq proporsiyalarda chizish zarur (30-rasm, b).

Texnik rasmni bajara olish uchun qanday shartlar bo'lishi kerak:

1) Asosiy g'oyani aks ettiruvchi badiiy eskizning yoki *FASHION* eskizning borligi;

2) Odam gavdasi proporsiyalarini bilish (tana qismlari o'lchamlarining o'zaro va butun gavdaga nisbatlari). Hozirgi vaqtda shartli ravishda kalla balandligi odam gavdasi balandligining 1/8 qismiga teng kelishi qabul qilingan;

3) Rasmni yelka, bel, bo'ksa qismlari bo'ylab ishlab chiqish.

Undan tashqari, texnik eskizda barcha bezak baxyaqatorlar ko'rsatilishi kerak. Chunki, bezak baxyaqatorlarning turi, soni, katta-kichikligi, rangi kiyim tashqi ko'rinishiga ahamiyatli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun eskiz ishga tushishidan oldin barcha bezak detallari va bezak baxyaqatorlar ko'rsatilishi shart.

7.2. Kiyim yangi modellarini o'zak konstruksiya asosida ishlab chiqish

7.2.1. Modelni o'rganish va tahlil qilish

Modelni o'rganib, tahlil qilish jarayonida:

— yelka chizig'ining shakliga, uning uzunligiga, modelning yelka balandligiga;

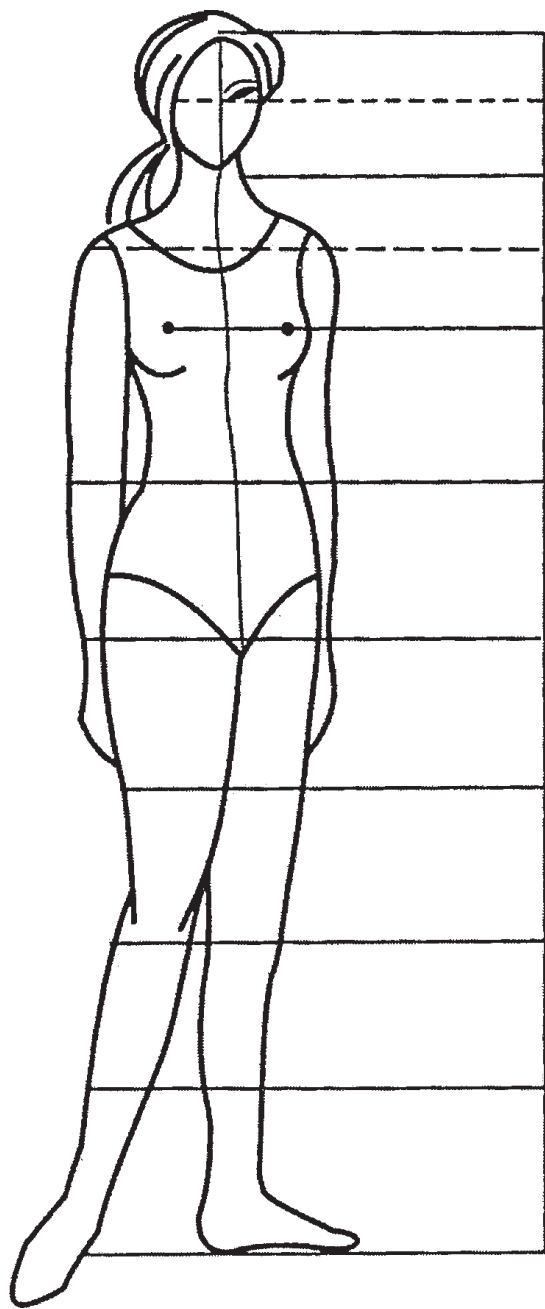
— modelning ko'krak, bel va bo'ksa chiziqlari bo'ylab yopishib turish darajasiga;

— modelda bel chizig'ining joylashish darajasiga (bel chizig'i tabiiy joy darajasida, tabiiy joydan yuqoriroq yoki pastroqda);

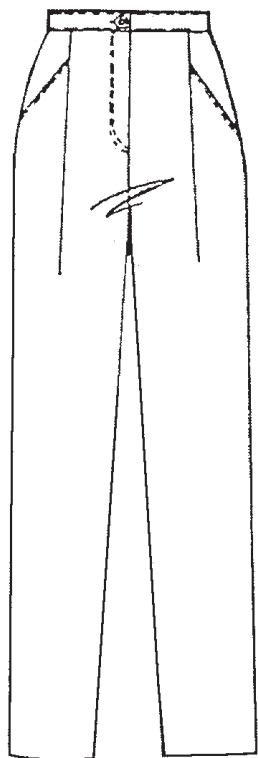
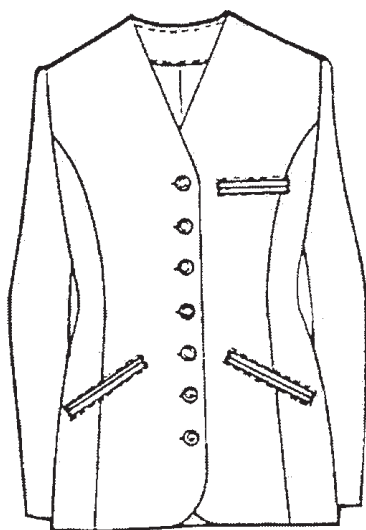
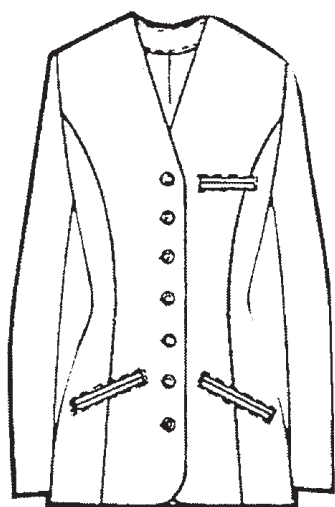
— model yon chizig'ining shakliga;

— yeng o'mizining chuqurligi va uning shakliga;

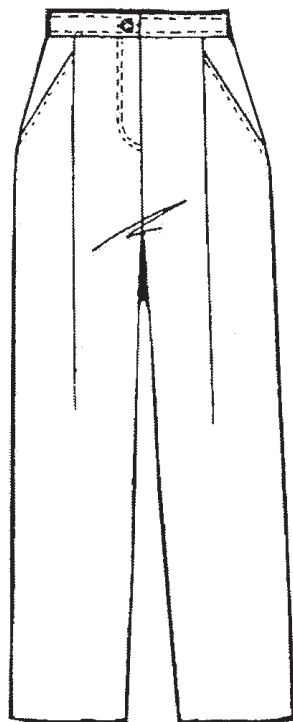
— yoqa o'mizining kengligi, chuqurligi va shakliga;

29-rasm. Modelni tahlil qilish uchun proporsional figura shablони.

A

B

30-rasm. Texnik eskiz chizish.
A: Noto'g'ri (juda cho'zilgan); B: To'g'ri.

— ko‘krak sohasidagi do‘nglik (qavariqlik) hajmini ta‘minlovchi yoki hosil qiluvchi konstruktiv chiziqlarga (vitachkalar, relyef yoki bo‘rtma choklar; qirqmalar, koketkalar, taxlamalarga), ularning joylashuvi va shakliga;

— kuraklar sohasidagi do‘nglikni ta‘minlovchi yoki hosil qiluvchi konstruktiv chiziqlarga, ularning joylashuvi va shakliga;

— bel va bo‘ksa sohaslarida torayish yoki kengayishni ta‘minlovchi konstruktiv chiziqlarga, ularning joylashuvi va shakliga;

— model taqilmasining kengligiga, izmalar soni, izmalarining joylashuvi va izma qirqilishining yo‘nalishiga;

— adip qaytarmasining kengligi va adip qaytarmasi uchining shakliga;

— yoqaning kengligiga, yoqa uchining shakliga;

— cho‘ntaklarning shakli, tuzilishi, joylashuviga;

— yengning uzunligi va kengligiga, yeng shakliga, yeng uchining tuzilishi va shakliga;

— belbog‘, belband (xlyastik), qopqoq (klapan) va boshqa mayda detallarning joylashuvi, kattaligi va shakliga e‘tibor berib, ularning xususiyatlarini belgilash kerak.

7.2.2. Konstruksiya asosini tanlash

Kiyim turidan kelib chiqib va tahlil natijasida uning bichimi va silueti aniqlangandan so‘ng, detallarning chizmasi berilgan modelga eng ko‘p yaqinlashuvchi konstruksiya asosi tanlanadi.

Konstruksiya asosini tanlashda:

— kiyim turiga (ko‘ylak, kostum, plash, palto va hokazo);

— material turiga (paxta tolali, ipak tolali, jun tolali, aralash tolali matolar, sintetik materiallar; trikotaj; tabiiy yoki sun‘iy charm; tabiiy yoki sun‘iy mo‘yna va hokazolar);

— kiyimning bichimiga (o‘tkazma yengli, yaxlit bichilgan yengli, reglan yengli);

— kiyim siluetiga (to‘g‘ri, yarim yopishib turuvchi, yopishib turuvchi, trapetsiyasimon va h.k.);

— kiyim o‘lchovlariga e‘tibor berish kerak.

Konstruksiya asosini tanlashda rasmda tasvirlangan kiyimga mos keluvchi konstruksiya chizmalarini tanlash lozim.

Chunki, har xil turdagi kiyimlar konstruksiya asosi chizmasini tuzish uchun turlicha zaruriy qo‘shimchalardan foydalaniladi.

Asos (o‘zak) konstruksiyani tanlashda material turini ham hisobga olish kerak. Chunki, asos chizmasini qurishda materiallarning shakl

hosil qilish xossasini va materiallar qalinligini e'tiborga oluvchi qo'shimchalardan foydalaniladi.

Konstruksiya asosining o'lchovlari model ishlab chiqarilayotgan gavda o'lchovlariga mos kelishi kerak.

Konstruksiya asosi tanlanib, chizmasi chizilgandan so'ng, detal chizmalaridan nusxa ko'chiriladi. Buning uchun detal konturlari qattiq qog'ozga ko'chiriladi, shu bilan birga detallardagi ko'krak chizig'i, bel chizig'i, bo'ksa chizig'i holatlarini bildiruvchi chiziqlar va kerakli kertim belgilar ko'chiriladi. Ko'chirilgan nusxa original bilan sinchkov solishtirib to'g'rilanadi.

7.2.3. Model xususiyatlarini aks ettiruvchi chiziqlarni chizish

Model tahlili natijalaridan kelib chiqib, asos chizma nusxasiga model xususiyatlarini aks ettiruvchi chiziqlar chiziladi.

Yelka chizig'i qisqartiriladi yoki uzaytiriladi; model bo'yicha ort va old bo'laklardagi yelka nuqtasining balandligi aniqlashtiriladi.

Bel chizig'ining holati va shu holatga mos joyda ort va old bo'laklar kengligi aniqlashtiriladi.

Bo'ksa chizig'i bo'yicha detallar kengligi aniqlashtiriladi.

Lif va yubka detallari model bo'yicha qisqartiriladi yoki uzaytiriladi.

Yoqa o'mizi chizig'i modelga binoan yasaladi.

Relyefflar, qirqma, koketkalar, kiritmalarning chiziqlari; taqilma cheti, adip qaytarmasi, yoqa chiziqlari o'tkaziladi va ularning shakli aniqlashtiriladi.

Adip qaytarma qaytarilish chizig'iga nisbatan adip qaytarma va taqilma cheti chiziqlari modelga ko'ra simmetrik quriladi.

Izma va tugmachalar holati belgilanadi.

Cho'ntak va boshqa mayda detallarning shaklini belgilovchi chiziqlar chiziladi.

Model bo'yicha vitachkalar yangi holatga ko'chiriladi yoki rel-yef, koketka, qirqmalar, taxlamalar, burmalarga o'tkaziladi. Taxlamalar, burmalar, faldalar hosil bo'lishi uchun detallar parallel yoki konussimon kengaytiriladi.

7.2.4. Vitachkalarni ko'chirish

Modelda vitachkalar ixtiyoriy holatda bo'lishi mumkin: ular yelka, yon choklaridan, yoqa o'mizi yoki yeng o'mizidan, bel chizig'i yoki detalning o'rta chokidan boshlangan bo'lishi mumkin.

O'zak chizmaga model chiziqlarini o'tkazish 2 xil usul bilan amalga oshiriladi: grafik usuli va shablonlar usuli.

Grafik usuli asosan chizmada yo'ylar yordamida kertimlar qo'yish yo'li bilan bajariladi. Bu usul aniq, lekin uni bajarish birmuncha qiyin.

Shablonlar usuli ancha sodda, yaxshi natijalarni beradi, shuning uchun texnik modellash tirishda u keng qo'llaniladi. Bu usulni qo'llashda asos chizmadagi detalning aniq nusxasi — shablони (yoki qolipi) karton qog'ozga tushirilib, qirqib olinadi.

Modelga binoan vitachkaning yangi holatini belgilovchi chiziq chiziladi. Bu chiziq ko'krak uchi nuqtasi bilan vitachka boshlanadigan yangi nuqtani tutashtiradi. Shu chiziq bo'yicha shablon qirqiladi. Dastlabki vitachka tomonlari birlashtirilib yopiladi. Bunda qir-qilgan joyda yangi vitachkaning tomonlari ochiladi.

Vitachkani ko'chirishda quyidagilarga rioya qilish kerak: vitachkaning kengligi (ya'ni vitachka ochilish burchagi) o'zgarmasligi kerak; yangi vitachkaning cho'qqisi ko'krak uchiga yo'nalgan bo'lishi shart.

Ko'krak vitachkasining yeng o'mizi, yoqa o'mizi, yelka, yon, bel va o'rta chiziqlarga ko'chirilish variantlari 31-rasmda ko'rsatilgan.

Agar ko'krak vitachkasi bel chizig'iga ko'chsa, u bel vitachkasi bilan qo'shiladi.

Agar modeldagi vitachka chizig'i asos chizmadagi vitachka chizig'i bilan kesishadigan bo'lsa (misol uchun, **murakkab shakldagi vitachka** bo'lsa), u holda vitachka quyidagi ketma-ketlikda ko'chadi: avval dastlabki vitachka detalning model vitachkalari chizig'i bilan kesishmaydigan qismiga ko'chiriladi (32-rasm, a).

Shablonga yangi model vitachkasi chiziqlari chiziladi; shu chiziqlar bo'yicha shablon qirqiladi; ko'chirilgan vitachka yopilib, yangi vitachka tomonlari ochiladi.

Agar modelda **ikki va undan ortiq vitachka** mo'ljallangan bo'lsa, u holda boshlang'ich vitachka quyidagicha ko'chiriladi:

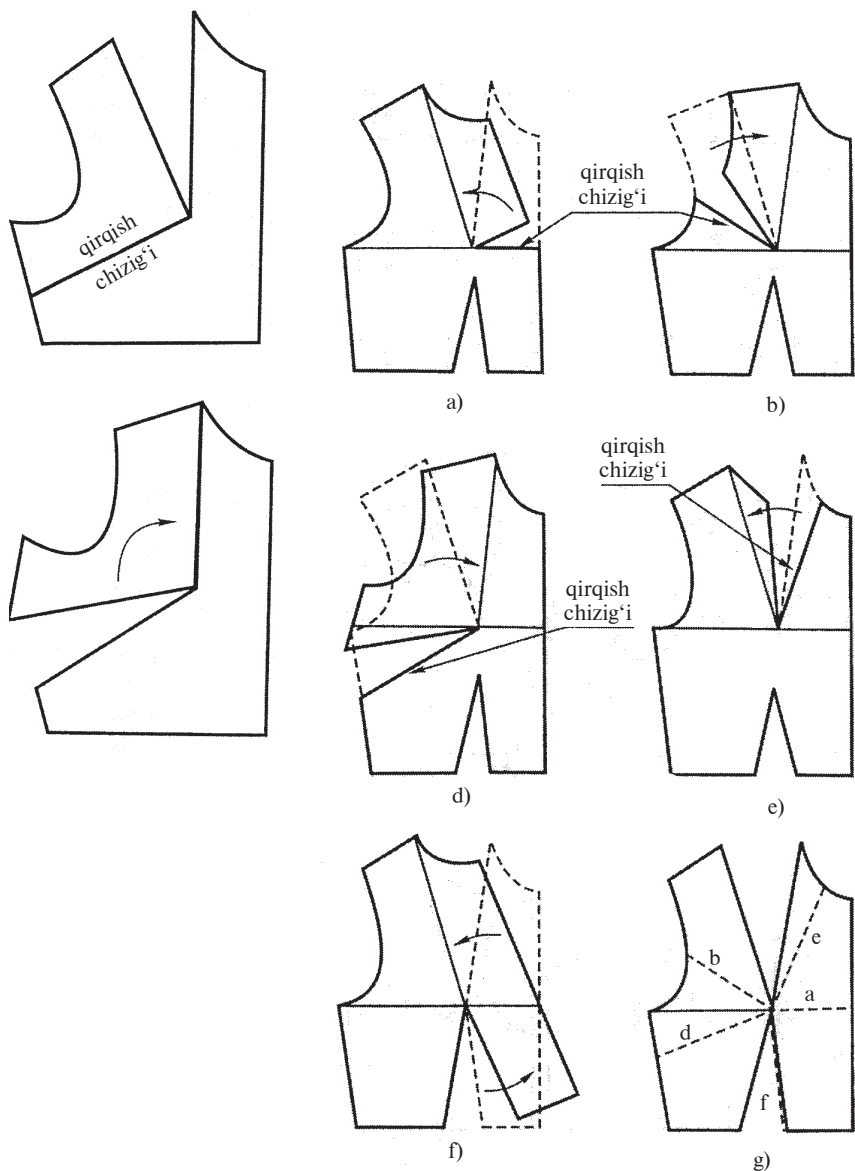
Avval boshlang'ich vitachka yangi modeldagi vitachkalar chiziqlari bilan kesishmaydigan joyga ko'chiriladi (32-rasm, b). Shablonga model vitachkalari chiziqlari tushiriladi. Shu chiziqlar bo'yicha shablon qirqiladi va ko'chirilgan dastlabki vitachka yopiladi. Shunda model bo'yicha yangi vitachkalarining (ikki yoki undan ortiq vitachkalarining) og'zi ochiladi.

Dastlabki vitachka chizig'ini **koketka, relyef va qirqmalar** kabi konstruktiv chiziqlarga o'tkazish mumkin.

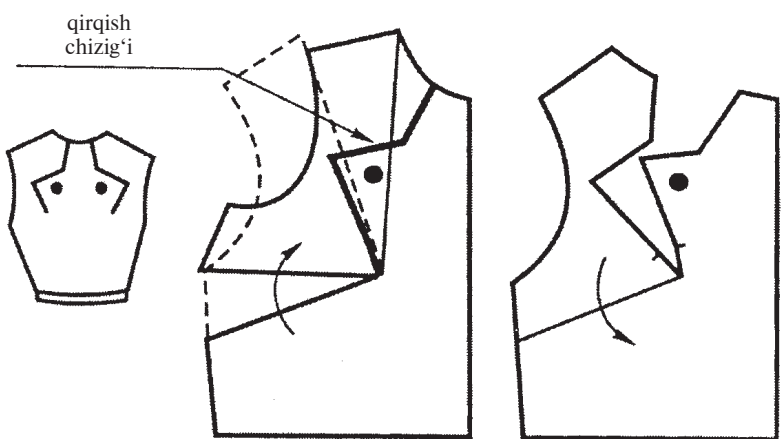
Vitachkani bo'rtma chokka (relyefga) ko'chirish ketma-ketligi 32-rasmda ko'rsatilgan.

Dastlabki vitachkani koketka va qirqmalarga ko'chirish ketma-ketligi 33-a, b-rasmda ko'rsatilgan.

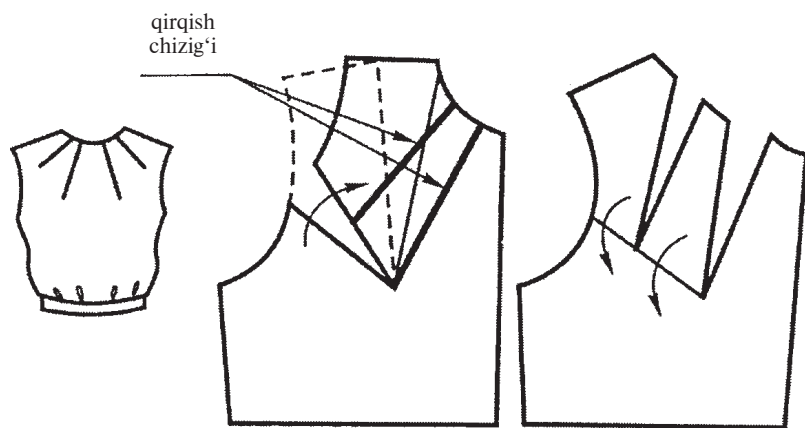
Undan tashqari, vitachkani **taxlamachalar yoki burmalar** bilan almashtirish mumkin. Bu holda vitachka kengligi taxlamachalar orasida taqsimlanadi (33-B rasm) yoki burmaga yig'iladi (33-B rasm). Taxlamachalar o'rni va soni model bo'yicha belgilanadi.

31-rasm. Vitachkalarni ko'chirish.

A

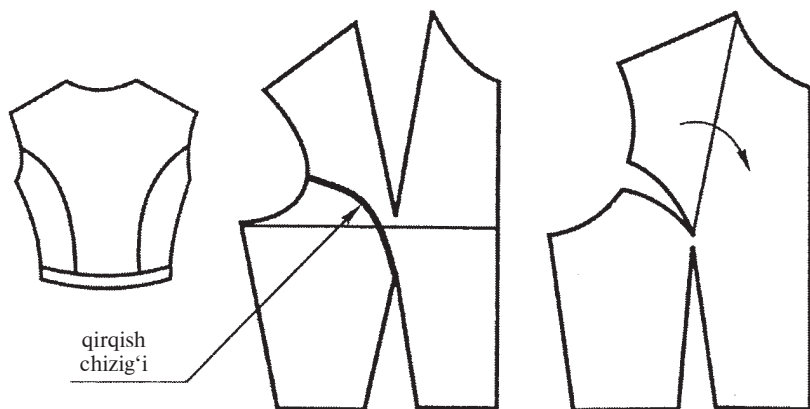
a)

b)

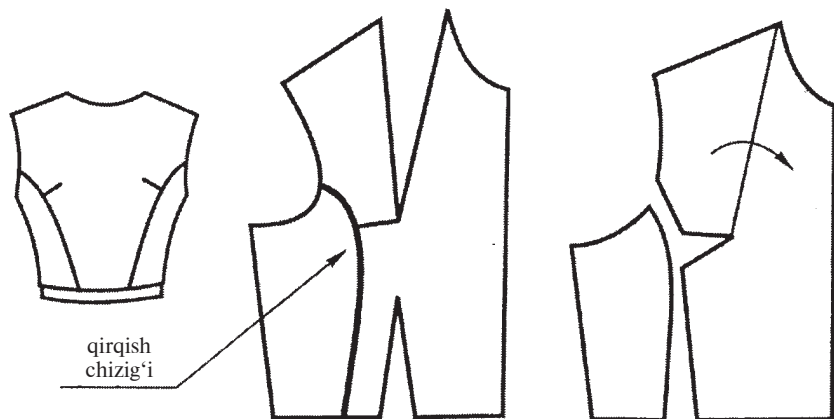
B

32-rasm. Vitachkalarni ko'chirish:

A: Murakkab shaklli vitachkaga; B: Ikki va undan ortiq vitachkalarga.

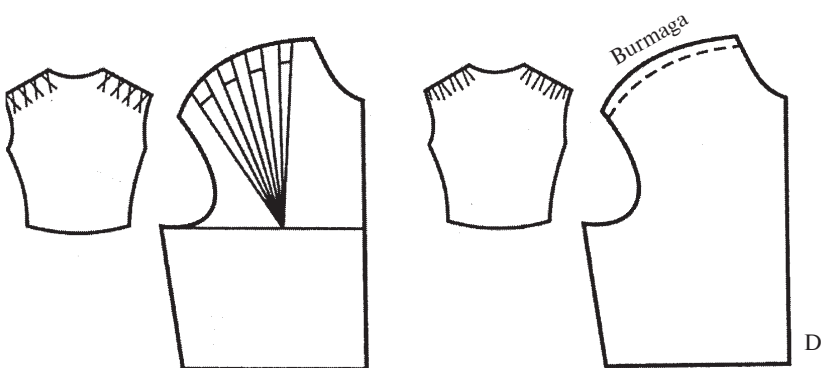
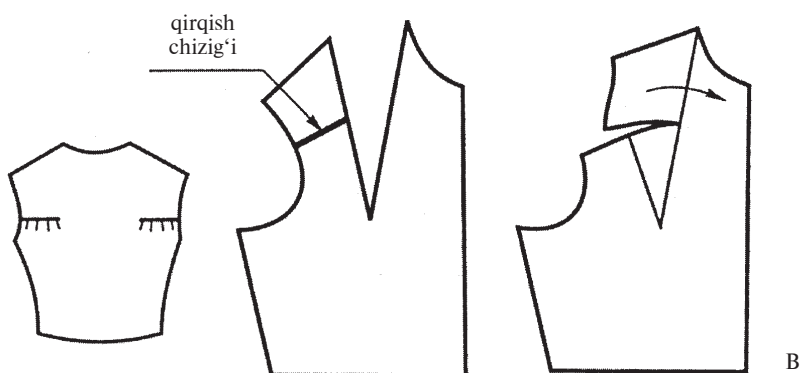
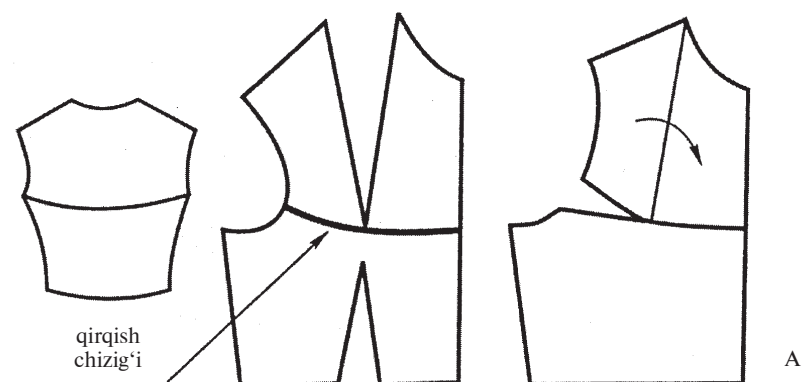
a)

b)

D

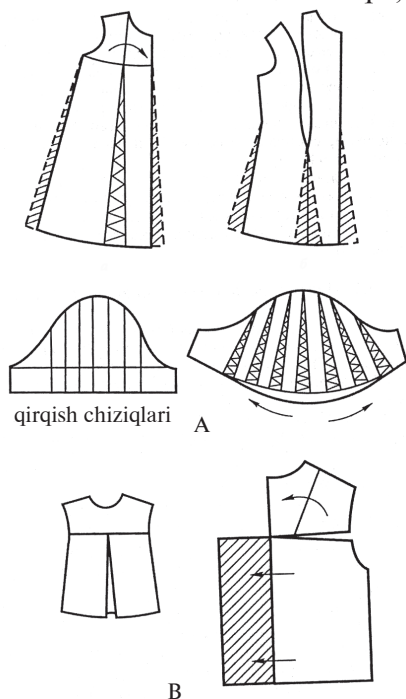
32-rasm. Vitachkalarni ko'chirish:
D: Bo'rtma chokka (relyefga).

33-rasm. Vitachkalarni ko'chirish:
A: Koketka chokiga; B: Qirqmaga; D: Burmaga.

Detallarni parallel va konussimon kengaytirish

Agar model bo'yicha taxlamalar yoki detalga bor kengligi bo'ylab hajm beruvchi burmalar mo'ljallangan bo'lsa, u holda detal asos andazasi parallel kengaytiriladi. Taxlamalar turli kenglikka, turli tuzilishga ega bo'lishi, detalda turlicha joylashishi mumkin: bittadan, guruh bo'lib yoki detal sirtini butunlay egallashi mumkin. Model bo'yicha taxlamalarning o'rniga mos ravishda shablonda taxlama chiziqlari belgilanadi. Shu chiziqlar bo'yicha shablon qirqiladi va qirqish chizig'ining butun uzunligi bo'ylab taxlama chuqurligiga mos qo'yim miqdoriga ochiladi. Taxlama tuzilishidan kelib chiqib, qo'yim haqi ham o'zgaradi: agar bir

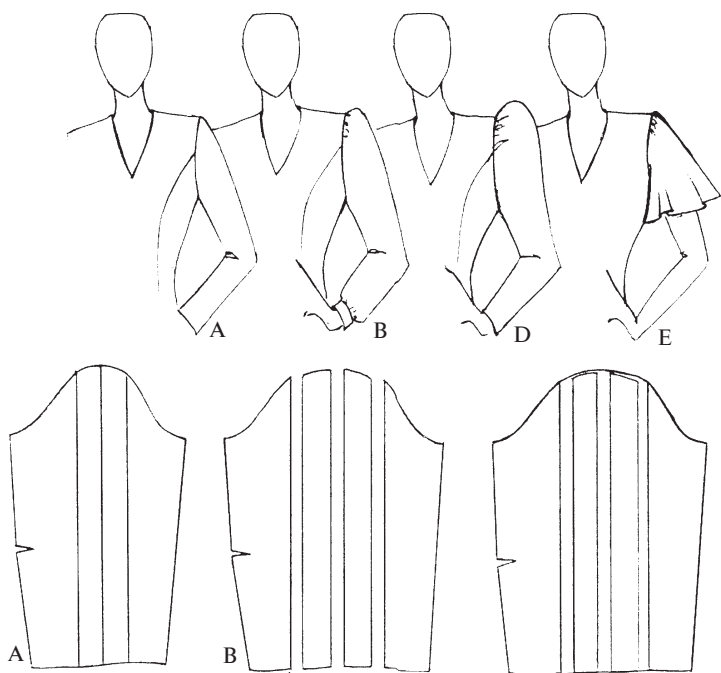
34-rasm. Detallarni kengaytirish:
A: Konussimon; B: Parallel.

tomonlama taxlama bo'lsa, qo'yim haqi taxlama kengligi (yoki chuqurligi)ning ikkiga ko'paytmasiga; agar bir-biriga qaragan taxlama bo'lsa, qo'yim haqi taxlama kengligi (yoki chuqurligi)ning to'rtga ko'paytmasiga teng bo'ladi (34-b va 35-rasmlarga qarang).

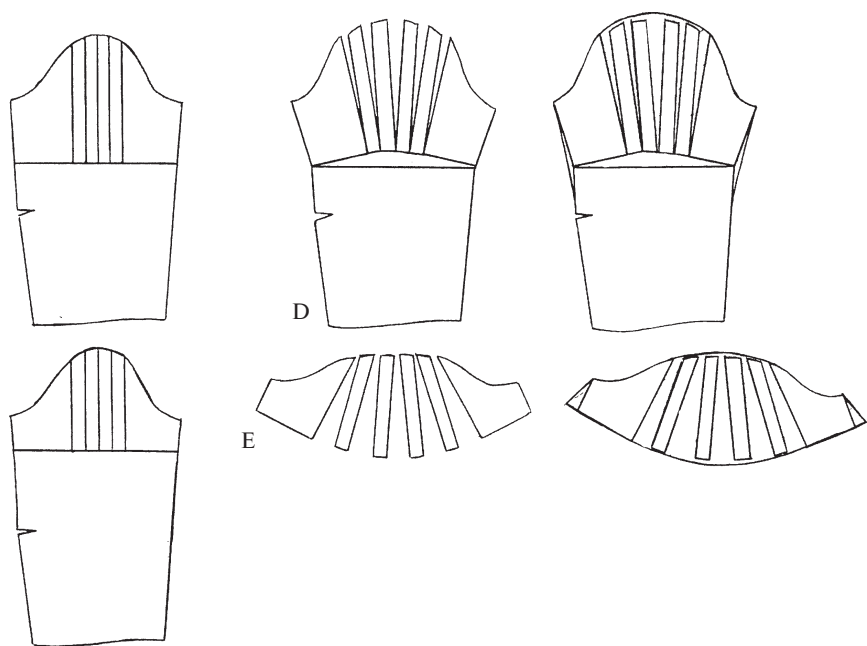
Agar model bo'yicha detalning biror qismini kengaytirish kerak bo'lsa, u holda detal asos andazasi konussimon kengaytiriladi. Bunda detalning kengaytirilgan qismida tayyor kiyimda faldalar hosil bo'ladi (34-a va 35, 36-rasmlarga qarang).

7.2.5. Modellash usuli bilan reglan bichimli yengni hosil qilish

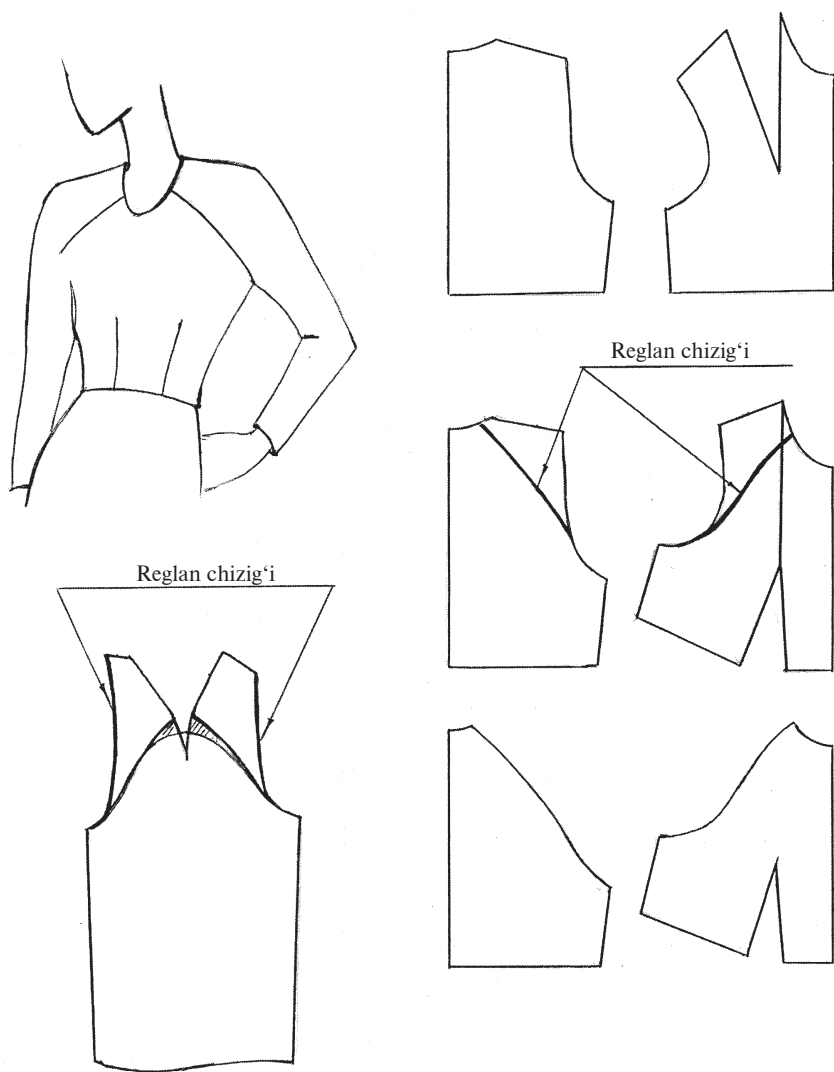
1. Asos chizmadan shablon (nusxa-qolip) ko'chiriladi.
2. Yelkadan tushuvchi ko'krak vitachkasi chizig'i bilan reglan yeng chizig'i kesishmasligi uchun ko'krak vitachkasi boshqa qirqimga ko'chiriladi.
3. Old va ort bo'lak nusxalarida model bo'yicha reglan yeng chizig'i o'tkaziladi va shu chiziq bo'yicha shablon qirqiladi.
4. Old va ort bo'laklardan qirqilgan qismlar yeng shabloniga tutashtiriladi. Bunda yeng qiyamasi chizig'idagi yelka nuqtasini belgilovchi kertim oriyentir qilib olinadi (37-rasm).

35-rasm. Yenglarni texnik modellash.

36-rasm. Yenglarni texnik modellash.

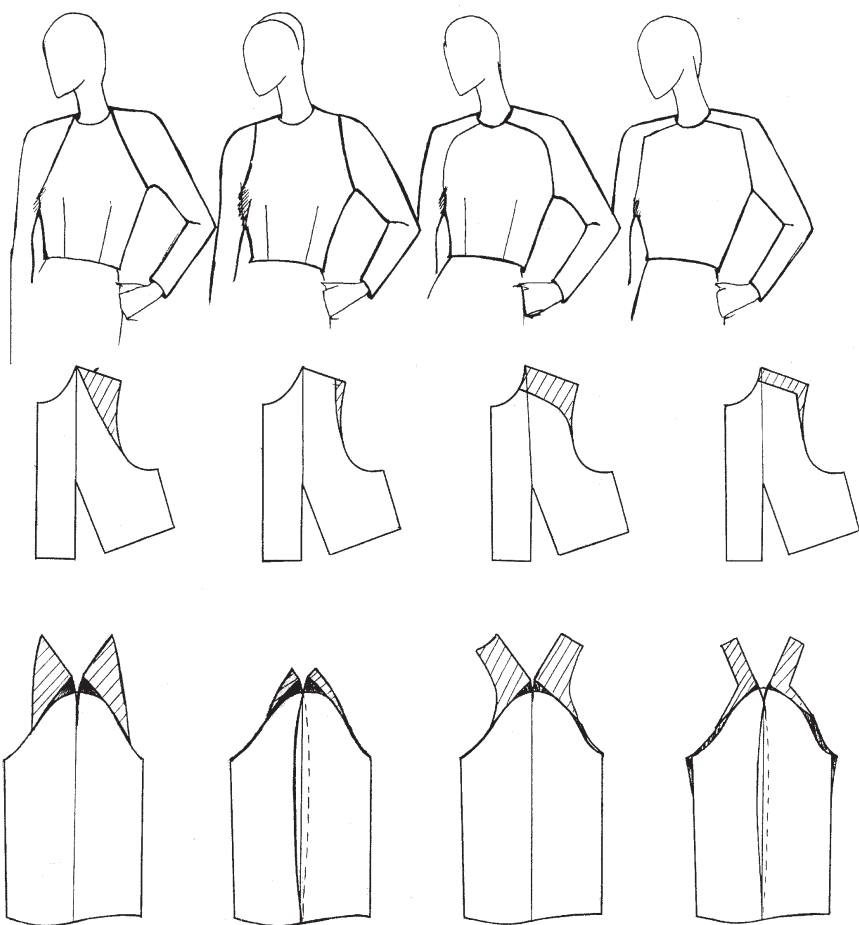

37-rasm. O'tkazma yeng asosida reglan bichimli yeng tuzish bosqichlari.

Turli ko'rinishdagi reglan yenglar va ularni hosil qilish sxemalari 38-rasmda ko'rsatilgan.

Modellash usuli bilan yaxlit bichimli yengni hosil qilish

1. Asos chizmadan (old, ort va yeng chizmalaridan) shablon (nusxa-qolip) ko'chiriladi.

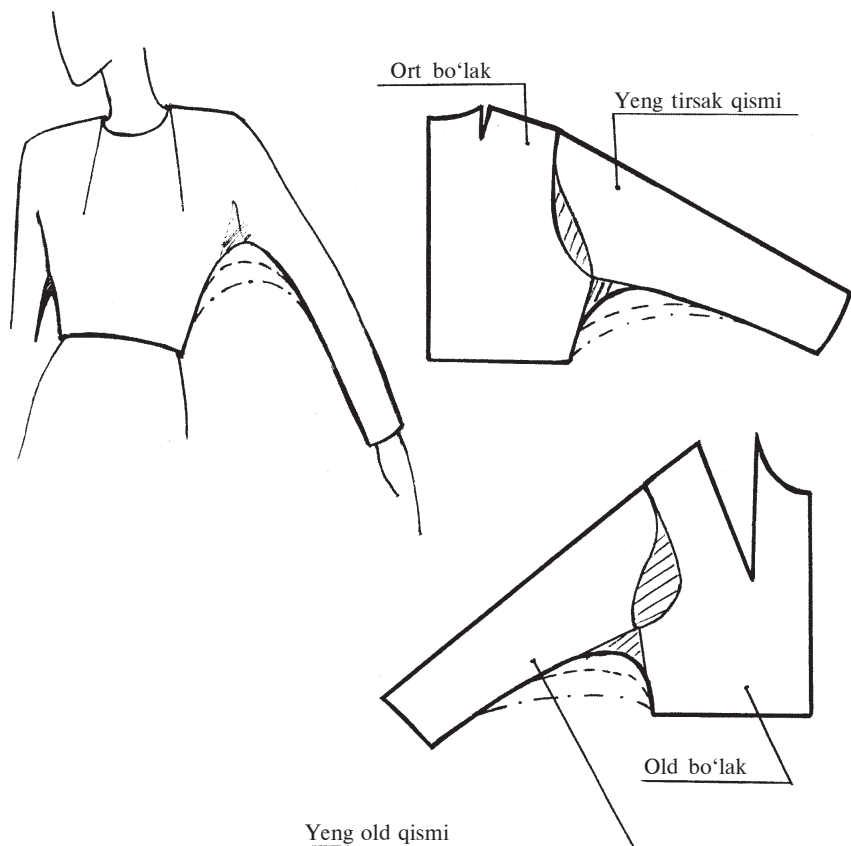

38-rasm. Turli ko'rinishdagi reglan yenglar va ularni hosil qilish.

2. Yeng qiyamasi chizig'idagi yelka nuqtasini belgilovchi kertim bo'yicha yeng shablони old va tirsak qismlarga bo'linadi.

3. Yeng old qismi old bo'lakka, yeng tirsak qismi ort bo'lakka yelka chizig'i bo'ylab tutashtiriladi (39-rasm).

4. Yelka chizig'i va yon chiziqlarining tutashish joyining silliq-ligi tekshiriladi va bu egri chiziqlarning egriligi uyg'unlashtiriladi.

39-rasm. O'tkazma yeng asosida yaxlit bichilgan yeng konstruksiyasini hosil qilish.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

1. Texnik eskiz nima?
2. Uni chizishning qanday usullari bor?
3. Texnik rasm chizayotganda nimalarga e'tibor berish kerak?
4. Murakkab bichimli kiyim shakllarini hosil qilishning qanday usullari bor?
5. Qadalma yordamida kiyim shaklini hosil qilishni tushuntiring.
6. Texnik modellastirish jarayonining ketma-ketligi qanday?
7. Asos konstruksiya nima uchun ishlatiladi?
8. Texnik modellastirish nima? Texnik modellastirish jarayonida qanday muammo paydo bo'lishi mumkin?
9. Modelni o'rganishni va tahlil qilishni nimadan boshlash kerak?
10. Modelni o'rganishda uning xususiyatlarini qay tartibda belgilab borish kerak?

11. Konstruksiya bazis asosi qanday tanlanadi?
12. Bazis asosi chizmasidan ko'chirilgan shablon (nusxa) bilan ishlash ketma-ketligi qanday?
13. Shablon usuli haqida gapirib bering. Vitachkalarni ko'chirishda qanday shartlar bajarilishi kerak?
14. Asos (o'zak) chizmadagi bitta vitachkani qanday qilib ikkita va undan ortiq vitachkalarga ko'chirish mumkin?
15. Asos (o'zak) chizmadagi vitachkalarni qanday qilib relyefga (bo'rtma chokka), koketkaga, qirqmalarga ko'chirish mumkin?
16. O'zak chizmadagi detallarning parallel kengaytirilishi nima uchun va qanday bajariladi?
17. O'zak chizmadagi detallarning konussimon kengaytirilishi nima uchun va qanday bajariladi?
18. Modellash usuli (shablon usuli) bilan reglan bichimli yengni hosil qilish qanday amalga oshiriladi?
19. Modellash usuli (shablon usuli) bilan yaxlit bichilgan yengni hosil qilish qanday amalga oshiriladi?

AMALIY TOPSHIRIQ

1. Modalar jurnallaridan foydalanib, o'qituvchi topshirig'iga binoan model tanlang. Bu modelning texnik eskizini bajaring. Modelni tahlil qiling. Model tavsifini berilgan ketma-ketlikda og'zaki yoki yozma ravishda keltiring.
2. Texnik rasmni proporsional gavda shablonida yoki odam gavdasisiz shablondan foydalanib chizing.
Texnik modellash usullarini murakkab bichimli model shakllarini hosil qilishni amalda qo'llashga ilovalarda misollar keltirilgan.

«ZAMONAVIY LIBOSLARNI MODELLASHTIRISH» O'QUV QO'LLANMASINI O'RGANISH JARAYONIDA UCHRAYDIGAN ATAMALAR IZOHI

1-bob

Ansambl (*frans.* – to'liq, tekis, uyg'un) — turli qismlardan yoki bo'laklardan yig'ilgan bir butun ma'nosini bildiradi.

Kolleksiya (*lot.* – yig'ilish, yig'ma, terma) — uslubi, konstruksiyasi, shakli, materiallarning o'xshashligi asosida terilgan yoki ma'lum bir badiiy obrazni ifoda etishga xizmat qiladigan kiyim modellari termasi.

Kompozitsiya, kostum kompozitsiyasi — kostumni tashkil etuvchi elementlarning ma'lum g'oyani, badiiy obrazni aks ettiruvchi yaxlitlikka birlashtirish.

Kompozitsion markaz — bir qismning boshqa qismlardan ustunligini ta'kidlab beradigan xususiyatlarini bo'rttirib ko'rsatish natijasida yuzaga chiqadi.

Kontrast — bu keskin qarama-qarshilik; bunda kostumdagi shakllar, shakl chiziqlarining plastikasi, ranglar, material fakturalari, naqsh chiziqlarining yo'nalishlari, hajmlar va hatto bir kiyimdagi uslubiy yechimi o'zaro qarama-qarshilikka qo'yiladi.

Kostum — vazifasiga, mo'ljaliga binoan ma'lum darajada terilgan kiyimlardir.

Moda (*frans.* – me'yor, usul ma'nosida) — bu inson faoliyatining ixtiyoriy sohasida: san'at, kiyinish, xulq-atvor va boshqa sohalarida ma'lum shakllarning tinmay o'zgarishidir.

Proporsiyalar — bu kiyim alohida qismlaridagi mos o'lchamlarning bir-biriga hamda odam gavdasidagi mos o'lchamlarga bo'lgan nisbatidir.

Ritm — shakl elementlarining navbatma-navbat, qonuniy almashlanib turishi.

Tenglik — bu kostumda bir elementning turli ko'rinishlarda takrorlanishidir.

Uslub — qandaydir vaqt oralig'ida umumiy vosita va usullar bilan badiiy ifodalanishga aytiladi.

O'xshashlik (nyuans) — shakl elementlarining bir-biriga yaqinlashuvi yoki o'ziga xos kontrast munosabatlaridan tenglik (ayniyat) munosabatlari oralig'idagi munosabatdir.

«Haute Couture» (*frans.* «ot-kutyur») — yuqori darajadagi tikish yoki yuqori san'at darajasidagi tikish ma'nosida.

«Pret-a-porter» (*frans.* «pret-a-porte») — tayyor ko'ylak industriyasi, tayyor ko'ylak ishlab chiqarish sanoati ma'nosida.

2-bob

Bichim — kiyimning yeng ulanish chizig'i, old va ort bo'laklarining vertikal (bo'ylama) yoki gorizontal (ko'ndalang) bo'linishlarining chiziqlari kabi — konstruktiv chiziqlar hosil qilgan tashqi ko'rinishi.

Dekorativ chiziqlar — kiyimdagi dekorativ yoki bezak elementlarining (ya'ni faqat detallarining) chiziqlari. Bularga bezak vazifasini o'tovchi qo'yma burmalar, tasmalar, kashtalar, bezak baxyaqatorlar, to'rlar, furnitura, bantlar-niing o'rni va chegarasini bildiruvchi chiziqlar kiradi.

Kiyim — odam tanasini butunlay yoki qisman o'rab turuvchi buyumlar yig'indisi.

Kiyimni konstruksiyalash — tuzilmasini qurish — yassi materialdan odam gavdasini qoplab turuvchi hajmiy qobiq yaratish jarayoni.

Konstruktiv chiziqlar — kiyim sirtini alohida qismlarga bo'luvchi chiziqlar. Kiyim sirti quyidagi asosiy detallarga bo'linadi: old va ort bo'laklar; yeng; yoqa; yubka old bo'lagi; yubka ort bo'lagi; shim old bo'lagi va shim ort bo'lagi. Bu chiziqlarga yelka va yon choklari; yeng va yoqalarning ulanish choklari, shuningdek, vitachka chiziqlari kiradi.

Konstruktiv-dekorativ chiziqlar — ham shakl hosil qiluvchi, ham dekorativ vazifalarni bajaruvchi chiziqlardir. Bularga bo'rtma choklari va koketkaning ulanish; qirqma va kiritmalar choklari; yirik va mayda burmalar, bo'rtma burmalar; yumshoq va qattiq taxlamalar chiziqlari va hokazolar kiradi.

Siluet chiziqlari — kiyim shaklini chegaralovchi chiziqlar. Bu buyum-niing yelka, ko'krak, bel, etak, yon chiziqlaridir. Siluet chiziqlari kiyimning siluetini hosil qiladi.

3-bob

Antropometriya (*yunon.* «antropos» — odam, «metrio» — o'lchayman ma'-nosida) — odam gavdasidan o'lchovlar olish tizimi. Bu o'lchovlar odam gavda-sining shakli va kattaligining o'lchamlarini xarakterlaydi.

Antropometrik nuqtalar – gavdadagi ma'lum nuqtalar yoki teri burmalari va yumshoq mushaklar chegaralaridagi, odam skeletining tanada yaqqol turtib chiqqan nuqtalari.

Asosiy antropometrik nuqtalar:

a – cho'qqi nuqtasi – ko'z va quloq bir gorizontal chiziq holatida kallaning eng yuqori nuqtasi;

b – bo'yin nuqtasi – umurtqaning yettinchi bo'yin pog'onasi o'simtasi-ning eng turtib chiqqan nuqtasi;

d – bo'yin asosidagi nuqta – bo'yin aylanasi chizig'ining yelka qiyaligini ikkiga bo'luvchi vertikal tekislik bilan kesishgan nuqtasi;

e – o'mrov nuqtasi – o'mrov suyagining eng baland turtib chiqqan nuqtasi;

f – to'sh yuqori nuqtasi – to'sh suyagining eng yuqori chuqurchasi;

g – yelka akromial nuqtasi – kurak akromial o'simtasi yon tomoniga eng turtib chiqqan nuqtasi;

h – yelka nuqtasi – yelka akromial o'simtasining yuqori tashqi chetining yelka bo'g'inini ikkiga bo'luvchi vertikal tekislik bilan kesishgan nuqtasi;

i – tirsak nuqtasi;

j – ko'krak uchi nuqtasi (ayollarda ko'krak bezlarining eng turtib chiqqan nuqtasi);

k – tizza nuqtasi – tizza kosachasining markazi;

l – qo'ltiqosti chuqurligining old burchagi – qo'llar tushirilgan holatda qo'ltiqosti chuqurligi oldingi cheti hosil qilgan burchagining (aniqrog'i, yoyining) cho'qqisi;

m – qo'ltiqosti chuqurligining ort burchagi – qo'llar tushirilgan holatda qo'ltiqosti chuqurligi orqadagi cheti hosil qilgan burchagining (yoyining) cho'qqisi;

n – dumba nuqtasi – dumbaning eng turtib chiqqan nuqtasi;

o – bel nuqtasi – tana yon sirtining eng botiq qismida joylashgan nuqta.

Balans – kiyimning gavdada o'tirishining mezonidir. Konstruktor nuqtayi nazaridan kiyim bichimiga, kiyim sifatiga baho beruvchi mezonidir.

Gavda o'lchamlari – ma'lum qoida asosida o'lchangan antropometrik nuqtalar orasidagi masofalar, oraliqlar, aylanalar va h.k.

Asosiy gavda o'lchamlari:

1. Bo'yin aylanasi (A_{BN}). Santimetrli lenta bo'yin nuqtasi va bo'yin asosidagi nuqta orqali bo'yin asosi bo'ylab aylanib o'tadi.

2. Ko'krakning birinchi aylanasi (A_{K1}). Santimetrli lenta gavda ort qismi bo'ylab, gorizontal qo'ltiqosti chuqurligining oldingi va ortki burchaklariga tegib, oldinda ko'krak bezlari asosining ustidan aylanib o'tadi.

3. Ko'krakning ikkinchi aylanasi (A_{K2}). Santimetrli lenta kuraklarning turtib chiqqan nuqtalari bo'ylab, qo'ltiq chuqurligining oldingi va ortki burchaklariga tegib, oldinda ko'krakning turtib chiqqan nuqtalari bo'ylab aylanib o'tadi.

4. Ko'krakning uchinchi aylanasi (A_{K3}). Santimetrli lenta ko'kraklarning turtib chiqqan nuqtalari orqali tanani gorizontaal aylanib o'tadi.

5. Bel aylanasi (A_{BL}). Santimetrli lenta bel chizig'i darajasida tananing eng ingichka joyidan aylanib o'tadi.

6. Bo'ksa aylanasi (A_{BK}). Santimetrli lenta tana atrofida gorizontaal aylanib, lekin qorinning turtib chiqqanini hisobga olib, dumbaning turtib chiqqan nuqtalari orqali aylanib o'tadi. Qorinning turtib chiqishini hisobga olish uchun qorin ustiga metall plastinka yoki chizg'ich qo'yiladi. Shu chizg'ich ustidan bo'ksa aylanasi o'lchanadi.

7. Gavda ort qismining kengligi (K_{OR}). Gavda ort qismi bo'ylab, qo'ltiq chuqurliklarining ortki burchaklari orasi gorizontaal o'lchanadi.

8. Ko'krak kengligi (K_K). Ko'krak bezlarining asosi ustidan, qo'ltiq chuqurliklarining oldingi burchaklari orasi gorizontaal o'lchanadi.

9. Old tomon eng o'mizining balandligi ($B_{OL.O'M}$). Ort tomonda bo'yin nuqtasidan boshlab, bo'yin asosi bo'ylab, old tomonda ko'krakning birinchi aylanasi o'lchangan chizig'i darajasigacha o'lchanadi.

10. Ko'krak balandligi (B_K). Gavda ort tomonida bo'yin nuqtasidan boshlab, bo'yin asosi bo'ylab, old tomonda ko'krakning eng baland turtib chiqqan nuqtasigacha o'lchanadi.

11. Gavda old qismining belgacha uzunligi ($U_{OL.B}$). Ort tomonda bo'yin nuqtasidan boshlab, bo'yin asosi bo'ylab, old tomonda ko'krakning turtib chiqqan nuqtalari orqali bel chizig'igacha o'lchanadi.

12. Ort tomon yeng o'mizining balandligi ($B_{OR.O'M}$). Bo'yin nuqtasidan umurtqa bo'ylab ko'krakning birinchi aylanasi o'lchangan chiziq darajasigacha o'lchanadi.

13. Gavda ort qismining belgacha uzunligi ($U_{OR.B}$). Bunda kuraklarning turtib chiqishini hisobga olish uchun kuraklar ustiga metall plastinka yoki chizg'ich qo'yiladi. Shu chizg'ich ustidan umurtqa bo'ylab, bo'yin nuqtasidan boshlab bel chizig'igacha o'lchanadi.

14. Gavda ort qismining belgacha birinchi uzunligi ($U_{OR.B 1}$). Bo'yin asosi nuqtasidan kurak turtig'i ustidan bel chizig'igacha o'lchanadi.

15. Yelka kengligi (K_Y). Bo'yin asosidagi nuqtadan yelka nuqtasigacha o'ng yelka o'rta chizig'i bo'ylab o'lchanadi.

16. Yelka aylanasi (A_Y). Qo'lning eng yuqori qismidan qo'ltiq chuqurligining burchaklariga taqab aylantirilib o'lchanadi.

17. Ko'krak markazi (M_K). Ko'krak turtib chiqqan nuqtalarning orasi o'lchanadi.

18. Qo'lning bilakkacha uzunligi (U_Q). Yelka nuqtasidan tirsak nuqtasi orqali bilakkacha xiyol bukilgan qo'l bo'ylab o'lchanadi.

19. O'tirish sathining balandligi ($B_{O.T.S}$). Qomatni tik tutib qattiq sirtida o'tirgan holda bel chizig'idan gavda yon qismi bo'ylab o'tirish tekisligigacha santimetrli lenta bilan o'lchanadi.

20. Son aylanasi (A_s). Santimetrli lenta son atrofidan aylanib yuqori cheti bilan dumbaosti burmasiga tegib o'tadi.

21. Bel chizig'idan yergacha masofa (gavda yon qismidan) (U_{YON}). Bel chizig'i balandligini belgilovchi nuqtadan bo'ksaning yon sirtida eng turtib chiqqan nuqtadan o'tib, davomiga yergacha vertikal o'lchanadi.

22. Bel chizig'idan yergacha masofa (gavda old qismidan) (U_{OLD}). Bel chizig'idan qorinning sirtida eng turtib chiqqan nuqtadan o'tib, davomiga yergacha vertikal o'lchanadi.

23. Bel chizig'idan yergacha masofa (gavda ort qismidan) (U_{ORT}). Bel chizig'idan dumba sirtida eng turtib chiqqan nuqtadan o'tib, davomiga yergacha vertikal o'lchanadi.

23. Yelkaning qiyalama balandligi (B_{YQ}). Bel chizig'ining umurtqa bilan kesishgan nuqtasidan yelka nuqtasigacha eng qisqa masofa bo'ylab o'lchanadi.

Qo'shimcha — buyumning (kiyimning) konstruktiv joylardagi o'lchamlari shu joyga mos keluvchi gavda o'lchamlaridan farqi.

Texnik qo'shimcha — zaruriy, kerak bo'ladigan minimal qo'shimchadir. Bu qo'shimchanning vazifasi: inson bemalol nafas olishi va harakat qilishini ta'minlash; odam tanasi minimal siqilishini ta'minlash; teri nafas olishi uchun va kiyim osti qavatida issiqlik almashuvi ro'y berishi uchun havo qatlamini hosil qilish.

Dekorativ-konstruktiv qo'shimcha esa kiyimning siluet shaklini hosil qilishda va fason bo'yicha model chiziqlarini taqsimlashda muhim o'ringa ega. Bu qo'shimcha qiymati kiyim shakli va hajmiga bog'liq bo'lib, u modelyer yoki konstruktorning ish jarayonida aniqlanadi.

4-bob

Bazis to'r — bir-biri bilan perpendikular kesishuvchi vertikal va gorizontal chiziqlardir. Bu to'r kiyimning bo'yi va eni bo'yicha o'lchamlarini va kiyim detallarining o'lchamlarini belgilaydi. Bazis to'r chizmasining ustiga **konstruksiya asosining chiziqlari** chiziladi. Bu old va ort bo'lak o'rta chiziqlari; yoqa o'mizi chizig'i; yelka chiziqlari; yeng o'mizi chiziqlari; yon chiziqlari, bel chizig'i, etak chizig'i va vitachkalar chiziqlaridir.

Belda turuvchi kiyimlar — bel chizig'ida mahkamlanib, bo'ksalar sirtiga tayanuvchi kiyimlar. Bunday kiyim odam gavdasining quyi qismi va oyoqlarni qisman yoki to'liq qoplab turadi. Belda turuvchi kiyimlarga yubkalar, shimlar va yubka-shimlar kiradi.

Bo'laklardan iborat yubka — vertikal (bo'ylama) bo'linishli detallardan iborat yubkalar.

Vitachkalar — yassi materialdan hajmdor shakl hosil qilish uchun xizmat qiladigan konstruktiv element. Matoning ortiqchasi vitachkaga olinib, hajm hosil qilinadi.

Yelkada turuvchi kiyimlar — yelkalarda ushlanib va yelka kamariga tayanib turuvchi kiyimlar.

Yeng — yelkada turuvchi kiyimlarning odam gavdasining qo'l va ba'zan yelka qismlarini to'liq yoki qisman qoplab turuvchi detali.

Yeng ulanish chizig'i ort va old bo'lak chizmalarida **yeng o'mizi chizig'i**, yeng chizmasida esa xuddi shu chiziq **yeng qiyamasi chizig'i** deb ataladi.

Yoqa — yelkada turuvchi kiyimlarning odam gavdasining bo'yin asosida joylashgan detali. Yoqaning bo'yinga yopishib turadigan qismiga **yoqa ko'tarmasi** deyiladi. Agar yoqaning barcha qismi bo'yinga tegib tursa, bunday yoqa **tik yoqa** deyiladi. Yoqaning bo'yinga yopishib turadigan qismiga **yoqa ko'tarmasi** deyiladi.

Yoqa o'mizi chizig'i — old va ort bo'laklardagi yoqani ulash chizig'i.

Konussimon yubkalar — tashqi ko'rinishi bo'yicha kesik konusni eslatuvchi yubkalar.

5-bob

Shim balansi — shim ort bo'lagining shim old bo'lagiga nisbatan joylashuvi.

Erkaklar yelkada turuvchi maishiy ustki kiyimlari — ko'ylak, nimcha (jilet), pidjak, kurtka, plash, palto; shuningdek, nisbatan kam kiyiladigan bluzon, syurtuk, frak va shu kabilar.

7-bob

Kiyimni modellashtirish — kiyim shaklini, uning detallari shaklini hosil qilish jarayoni.

Mulaj usuli — bu qadalmalar bajarish usuli. Manekenda yoki odam gavdasida kesilmagan yaxlit mato bo'lagidan (yoki maket matosidan) modelning bo'lajak shakli va hajmi paydo qilinadi. Ana shunday qadalmalarning yoyilmalari **mulaj** deyiladi.

Texnik modellash usuli — model konstruksiyasining chizmasi konstruksiya o'zagining (asosining) chizmasi yordamida hosil qilish. Bunda eskizga binoan, asos chizmaga model konstruktiv-dekorativ chiziqlari, bezak detallarining chiziqlari tushiriladi.

ILOVALARGA IZOHLAR

1-bob. Zamonaviy modadagi ba'zi tushunchalar

1.1.Zamonaviy uslublarga ta'rif

Ilovada keltirilgan 1-rasmda zamonaviy mumtoz uslubdagi yechimga ega bo'lgan ayollar kostumlarining modellari keltirilgan. Taklif etilayotgan kiyim siluettlari, kostum tashkil etuvchilarning o'zaro nisbatlari-proporsiyalari (eskizda jaket va shimlarnig uzunliklarini belgilovchi chiziqlarning holatiga e'tibor bering) mumtoz uslubga xos. Shu bilan birga, dekorativ elementlar «bosiq», ortiqcha hashamlanmagan, juda nazokatli.

Ilovadagi 2- va 3-rasmlarda romantik uslubdagi liboslar eskizi keltirilgan. Romantik uslubdagi modelda (2-rasm) bluzka va yubkaning kompozitsion yechimi bluzka yengining hamda yubkaning yumshoq va plastik hajmida aks etgan. Undan tashqari, bluzka va uning yengidagi burmalar, yoqa o'mizining shakli, yubka etagidagi bir qator nafis kashtaning bezak elementi sifatida qo'llanishi, ma'lum badiiy ifodaga ega aksessuar va poyabzallarning qo'llanishi romantik obrazni to'laroq ochib bergan. 3-rasmdagi eskizlar bir-biridan farq qilsa-da, ularda chizilgan modellarning ikkalasini ham romantik yechimga ega liboslar qatoriga kiritish mumkin. Birinchi holda, taklif etilayotgan ko'ylak modeli o'zining hashami (ko'ylak yoqa o'mizining dekol'telanganligi, uning uzunligi va gavdaga o'ta yopishgan siluetdaligi), bezaklarning seroblighi (ko'ylak bel qismi bant bilan, yubka qo'sh etagi va dekolte chetlari pipiraklar bilan bezalganligi) bilan ajralib tursa, ikkinchi holda nisbatan sodda bichim va shaklga ega bluzkada yeng uchi va taqilma cheti bo'ylab nafis to'rdan bezaklarning taklif etilishi (ya'ni romantik uslubga xos elementlarning qo'llanganligi), modellarning vazifasi turlicha bo'lishiga qaramay (birinchi holda bu – tantanavor oqshom libosi, ikkinchi holda esa – kundalik bayramona kiyim) ularni romantik uslubdagi kiyimlar qatoriga kiritadi.

Ilovadagi 2-rasmdagi avangard libosda esa g'ayrioddiy furnituralar, yoqa va taqilmaning shakli, hajmdor cho'ntaklarning ko'rinishi va ularning seroblighi shu yo'nalishga xos badiiy yechimni to'laroq ochib bergan.

Ilovadagi 4-, 5-, 6- va 7-rasmlarda etno-uslubdagi turlicha yechimli kostumlarining bir necha variantlari keltirilgan. Shulardan 4-rasmdagi zamonaviy modellar sahna uchun mo'ljallangan bo'lib, ularda an'anaviy kostum (ehtimol, tarixiy yunon kostumi uslublashtirilgan) detallari va aksessuarlari qo'llangan.

Ilovadagi 5-rasmda zamonaviy bichimli «Haute Couture» («ot-kutyur») yo'nalishidagi bashang kiyimlar termasi eskizlaridan namunalar keltirilgan. Bu yerda milliy matolar (ya'ni o'zbek milliy liboslarida qo'llanuvchi sidirg'a va yo'l-yo'l adras) uchun zamonaviy, murakkab va original bichimlar (asimmetrik taqilma va yoqalar), dekorativ bezak uchun esa qo'lda bajarilgan qaviqlar va milliy ruhda gi kashtalar taklif etilgan.

Ilovadagi 6—7-rasmlarda etno-uslubdagi birmuncha o'zgacharoq badiiy yechimga ega kiyimlar terminining eskizlari keltirilgan. Bu liboslar uchun taklif etilayotgan mato va materiallarning tabiiyligi, nisbatan sodda bichim, milliy libos ruhida belbog'larning qo'llanganligi ularni kundalik kiyimlar qatoriga kiritishga imkon beradi.

Ilovadagi 8-rasmda retro uslubidagi libosga misol keltirilgan. Zamonaviy materiallardan tikilishi taklif etilgan bu libosda XX asrning 50—60-yillaridagi kostum shakli va proporsiyalari saqlangan. Ya'ni yelka chiziqlari darajasi, belga yopishib turish darajasi, kiyim va yenglar uzunliklarining o'zaro nisbati o'sha zamon libosini eslatadi.

Ilovadagi 9-rasmda op-art uslubidagi kostum eskizlari keltirilgan. Bu yerda silueti bir xil 3 ta libosda siniq, egri, spiral bo'yicha buraluvchi va o'zaro kesishuvchi chiziqlar yordamida turli effektlar hosil qiluvchi va shuning uchun turlicha taassurot qoldiruvchi modellar keltirilgan.

Ilovadagi 10-rasmda diffuz uslubidagi ikki xil badiiy yechimga ega libos eskizlari ko'rsatilgan. Taklif etilgan har ikkala kostum qismlari turli uslublardan tanlangan. Birinchi holda (10-rasm, A) romantik uslub elementi — nozik, shaffof matodan bajarilgan burmali volan va avangard yo'nalishidagi furnitura va bezaklar taklif etilgan.

1.2. Kostumda kompozitsiya vositalari

Ilovadagi 11- va 12-rasmlarda kostum kompozitsiyasini tuzishda simmetriya va asimmetriya vositalarini qo'llash namunalari ko'rsatilgan. Bu rasmlardagi liboslarning kompozitsiyasi uchun simmetrik va asimmetrik joylashgan konstruktiv va bezak choklari, bezak elementlari, asimmetrik bichim va detal shakllari qo'llangan.

Ilovadagi 13-rasmda asimmetrik detallar bezaklarining asimmetrik joylashtiruvchi natijasida kompozitsiyaga dinamiklik baxsh etilib, kompozitsiyaviy markaz bo'rttirib ko'rsatilgan. Ya'ni bezakning katta-kichikligi va hajmini o'zgartirib, uning massasini chiziqlar, material guli, faktura bilan to'ldirib, bo'rttirib ko'rsatiladigan qismni nisbatan markazda joylashtirib, bezaklarning har xil aktivligidan foydalanib kostum kompozitsiyasining markazi ko'rsatilgan.

Ilovadagi 14-rasmda kostum kompozitsiyasidagi ritmni qo'llash misollari ko'rsatilgan. Bunda kostum elementlari — detallar bichimi, mato gulining yo'nalishi, bezak detallari, kostumdagi turli fakturadan bajarilgan qismlarning navbatma-navbat ma'lum badiiy obrazga bo'ysungan tartibda ritmik almashinib turishi kostumni tashkil etgan hamma qismlarini bir-biriga bog'lab turibdi.

Ilovadagi 15-rasmda keltirilgan kostumdagi element shakllarining bir-biriga yaqinlashuvi yoki o'xshashligi (koketka chetlari, yeng va shim pochasi uchlarining shakli va hajmini belgilovchi chiziqlar takrorlanishiga e'tibor bering) kompozitsiyadagi nuans munosabatlarga misol bo'la oladi.

Ilovadagi 16-rasmda kostum kompozitsiyasini tuzishda turli hajmga ega bo'lgan shakllar va har xil plastikadagi chiziqlardan foydalanilgan.

7-bob. Murakkab bichimli kiyim shakllarini hosil qilish yo'llari

7.1. Texnik rasm chizish qoidalari

Ilovadagi 17-, 18-, 19-rasmlarda rassom-modelyer taklif qilgan model eskizi va xuddi shu modelning texnik eskizi keltirilgan. Bunda modelning old, ort tarafdin ko'inishi proporsional ravishda berilgan. Undan tashqari, agar model alohida xususiyatlarini ko'rsatish lozim bo'lsa, modelning yon ko'inishi ham texnik eskizda aks ettiriladi. (Ilovadagi 23- va 24-rasmlarga qarang.) Texnik eskizda barcha konstruktiv choklar, asosiy va bezak detallarining o'rni, shakli aniq ko'rsatilishi lozim. Undan tashqari, barcha bezak baxyaqatorlar ham ko'rsatilishi lozim.

7.2. Kiyim yangi modellarini o'zak konstruksiya asosida ishlab chiqish

Keltirilgan bir qator model eskizlari va ularning detallari shaklini hosil qilish usullari chizmalarda ko'rsatilgan.

Ilovadagi 1-model tashqi ko'rinishining tavsifi. Belga yopishib turuvchi siluetli kurtkasifat jaket va etagi «gode»simon kengaygan yubkadan iborat ayollar kostumi. Kundalik kiyish uchun mo'ljallangan.

Jaket belga yopishib turuvchi siluetli, uzun o'tkazma yengli, tik yoqali. Taqilmasi «molniya» tasmali.

Jaket uzunligi bel chizig'idan 7-8 *sm* pastroqda. Uning belga yopishib turishi old bo'lakda yoqa o'mizidan boshlanuvchi bo'rtma (relyef) choklar, ort bo'lakda esa o'rta chok va yoqa o'mizidan boshlanuvchi bo'rtma choklar hisobiga amalga oshiriladi. Old bo'lak yon qismida qirqma cho'ntaklar joylashgan.

Kostum yubkasi bo'laklardan iborat, uzunligi — boldirlar yarmidan uzunroq. Yubkaning har bir bo'ylama bo'lagi etak qismida kengaytirilgan. Yon chokida taqilmasi mavjud (ilovadagi 20-rasm).

Texnik modellastirish tartibi

1. Belga yopishib turuvchi siluetli, o'tkazma yengli jaketning, shuningdek, ikki chokli to'g'ri yubkaning asos chizmasi tayyorlanadi. Asos chizmada jaket va yubka uzunligini belgilovchi chiziqlar o'tkaziladi. Asos chizmalardan nusxa-qolip ko'chiriladi.

2. Jaket old va ort bo'laklari qolip-chizmasida model bo'yicha relyef choklarining o'rni va shaklini belgilovchi chiziqlar o'tkaziladi. Relyef chizig'ining yangi holatini belgilovchi chiziq bo'yicha qolip-shablon qirqiladi. Ko'krak vitachkasi tomonlarini belgilovchi dastlabki chiziqlar birlashtirilib, yopiladi. Bunda qirqilgan joyda yoqa o'mizi chizig'idan boshlanib, bel vitachkalariga tutashib ketuvchi bo'rtma chok chiziqlari hosil bo'ladi.

Old bo'lak yon qismida model bo'yicha cho'ntak kirish qismining chizig'i belgilanadi.

3. Yubka qolip-andazasi model chiziqlari bo'yicha qir qiladi va shu chiziqlar bo'yicha yubka bo'ylama detallarining etak qismi konussimon kengaytiriladi. Undan tashqari, yon bo'lak etak qismidagi ko'ndalang bo'lingan detalni burmalarga yig'ish uchun u yana kengaytiriladi.

4. Yoqa o'mizi chizig'ining uzunligi va shakliga mos model bo'yicha yoqaning chizmasi quriladi.

Ilovadagi 2-model tashqi ko'rinishining tavsifi. Belga o'ta yopishib turuvchi siluetli dekolte korset hamda yubkadan iborat yosh qizlar uchun mo'ljallangan kostum.

Korset relyef chokli, dekolte o'mizli, orqa tomon o'rta chokida «molniya» taqilmasi hamda uning ustidan shnurli taqilma mavjud. Lifning yopishib turish darajasi ana shular hisobiga erishilgan.

Yubka uzunligi tizza kosachalarini berkitib turuvchi bo'lib, 3 qator qo'sh etakli, bo'lsa qismidan boshlab etagi hajmdor kenglikka ega (ilovadagi 21-rasm).

Texnik modellashtirish tartibi

1. Belga o'ta yopishib turuvchi siluetli, o'tkazma yangli ko'ylakning, shuningdek, ikki chokli to'g'ri yubkaning asos chizmasi tayyorlanadi. Asos chizmada korset va yubka uzunligini belgilovchi chiziqlar o'tkaziladi. Asos chizmalardan nusxa-qolip ko'chiriladi.

2. Korset old va ort bo'laklari qolip-chizmasida model bo'yicha relyef choklarining o'rni va shaklini belgilovchi chiziqlar o'tkaziladi. Relyef chizig'ining yangi holatini belgilovchi chiziq bo'yicha qolip-shablon qir qiladi. Ko'krak vitachkasi tomonlarini belgilovchi dastlabki chiziqlar birlashtirilib, yopiladi. Bunda qir qilgan joyda yoqa o'mizi chizig'idan boshlanib, bel vitachkalariga tutashib ketuvchi bo'rtma chok chiziqlari hosil bo'ladi.

3. Ko'krak vitachka berkitilgan holatdagi shablon-andazada model bo'yicha dekoltening va korset quyi chetining chiziqlari belgilanadi.

4. Yubka qolip-andazasida model eskizidagi proporsiyalarga mos ko'ndalang bo'linish chiziqlari o'tqaziladi. Yuqoridagi birinchi bo'lakni ajratib andaza qir qiladi. Quyi ikki bo'lak konussimon kengaytiriladi. Bu kengaytirilgan detalning shablon-andazasi olinadi.

5. Hosil bo'lgan andaza yana bir marta ko'ndalang bo'linadi. Etak qismidagi quyi detal yana konussimon kengaytiriladi.

Detallarning kengayishi model bo'yicha belgilangan hajmda bajariladi. Agar model bo'yicha etak qismi haddan ziyod kengaytirilishi lozim bo'lsa, unda kengayib faldalar hosil qiluvchi bunday detallarning o'zida bo'ylama bo'linishlar loyihalashtiriladi. Bu narsa material yoki matoning eni kichik bo'lsa va uni tejash maqsadida bajariladi.

Ilovadagi 3-model tashqi ko'rinishining tavsifi. Ko'krak-burma koketkali, uzun o'tkazma yangli, gavdada bimalol turuvchi o'rtacha uzunlikdagi ko'ylak. Old va ort bo'lak koketkalari, yoqa o'mizi chiziqlari dumaloq shaklda. Eng uchi manjetli (ilovadagi 22-rasm).

Texnik modellash tirish tartibi

1. To'g'ri siluetli, o'tkazma yangli ko'ylakning asos chizmasi chizilib, undan nusxa-qolip ko'chiriladi.

2. Ko'ylak old va ort bo'laklari qolip-chizmasidagi kurak va ko'krak vitachkalarining uchidan boshlab detallar o'rta choklariga parallel qilib qirqish chiziqlari o'tqaziladi. Detallar qirqilib, dastlabki kurak va ko'krak vitachkalari berkitiladi.

3. Model bo'yicha koketkaning va yoqa o'mizining shaklini belgilovchi chiziqlar o'tqaziladi. Shu chiziqlar bo'yicha qolip-shablon qirqiladi va koketka detalining shakli hosil qilinadi. Ko'ylak etak qismi modelda belgilangan burmalar hajmi bo'yicha parallel kengaytiriladi.

4. Yeng shakli «Detallarni parallel kengaytirish» qoidalariga rioya qilib modellash tiriladi.

Ilovadagi 4-model tashqi ko'rinishining tavsifi. Belga yopishib turuvchi etagi sal kengaygan siluetli, yengsiz, beli qirqma bo'lmagan, uzunligi to'piqqacha bo'lgan astarli bashang ko'ylak.

Ko'ylak asimmetrik yechimga ega: lifning old qismida o'ng yelka ustida xitonna eslatuvchi taxlamalar va o'ng yon chokda yumshoq taxlamalar yig'ilgan. Chap yelka — ochiq. Ko'ylak etak chizig'i ham chap tomoni uzunroq.

Ko'ylakning yopishib turish darajasi bel vitachkalari hisobiga amalga oshiriladi. Yon chokda ko'rinmas «molniya» taqilmasi bor (ilovadagi 23-rasm).

Texnik modellash tirish tartibi

1. Belga yopishib turuvchi siluetli, o'tkazma yangli ko'ylakning asos chizmasi tayyorlanadi. Asos chizmaga yeng o'mizi chizig'ining o'zgargan holati (ko'ylak yengsiz bo'lgani uchun uning estetik sifatini oshirish maqsadida yeng o'mizi chuqurligini biroz kamaytirish lozimdir) va etak qismining model bo'yicha kengayishi belgilanadi. Ko'ylak asimmetrik detali bo'lgani sabab, old va ort bo'laklarning yarmi emas, yaxlit chizmalaridan nusxa-qolip ko'chiriladi. Bu shablonda ko'ylak etagining asimmetrik chizig'i belgilanadi.

2. Ko'ylak old bo'lagi qolip-chizmasidagi ko'krak vitachkalari berkitilib etak chizig'iga ko'chirib turiladi. Model bo'yicha yoqa o'mizining shakli, chuqurligi va kengligini belgilovchi chiziq o'tqaziladi. Modelda belgilangan yo'nalish bo'yicha taxlamalar chiziqlari belgilanadi. Bu chiziqlar bo'yicha qolip-andaza qirqiladi va ko'krak vitachkalari miqdorlari taxlama chuqurliklariga taqsimlanadi.

3. Old bo'lak chap yon chokidagi yumshoq taxlamalarini hosil qilish uchun model bo'yicha ularning yo'nalishi va sonini bildiruvchi chiziqlar belgilanadi. Bu chiziqlar bo'yicha shablon qirqilib, taxlamachalar chuqurligi miqdorida bo'laklar orasi ochiladi.

4. Hosil bo'lgan detal shakllari bo'yicha model andazasi tayyorlanadi.

Ilovadagi 5-model tashqi ko'rinishining tavsifi. Sport uslubidagi kurtka va etagi kengaygan yubkadan iborat ayollar — yoshlarbop kostumi. Kundalik kiyish uchun mo'ljallangan.

Jaket belga sal yopishib turuvchi siluetli, uzun reglan yengli, old, ort va yeng bilan yaxlit bichilgan tik yoqali. Yeng uchida bir-biriga qaragan dekorativ taxlamalar bor. Jaket uzunligi bel chizig'i darajasida. Uning belga yopishib turishi bo'rtma (relyef) choklar hisobiga amalga oshiriladi. Koketkali yubka trapetsiyasimon siluetli etagi kengaygan, uzunligi tizzagacha. Koketka shakli murakkab figurali, yubka etagi bir-biriga qaragan taxlamali. Yon chokida taqilmasi mavjud (ilovadagi 24-rasm).

Texnik modellashtirish tartibi

1. Belga yopishib turuvchi siluetli, o'tkazma yengli jaketning, shuningdek, ikki chokli to'g'ri yubkaning asos chizmasi tayyorlanadi. Asos chizmada jaket va yubka uzunligini belgilovchi chiziqlar o'tqaziladi. Yeng o'mizi chuqurlashtiriladi. Yubka etagi yon qirqim chiziqlari trapetsiyasimon kengaytiriladi. Asos chizmalardan nusxa-qolip ko'chiriladi.

2. Jaket old va ort bo'laklari qolip-chizmasida model bo'yicha relyef choklari va reglan chizig'ining o'rni va shaklini belgilovchi chiziqlar o'tqaziladi. Relyef chizig'ining yangi holatini belgilovchi chiziq bo'yicha qolip-shablon qirqiladi. Ko'krak vitachkasi tomonlarini belgilovchi dastlabki chiziqlar birlashtirilib, yopiladi. Bunda qirqilgan joyda yoqa o'mizi chizig'idan boshlanib, bel vitachkalariga tutashib ketuvchi bo'rtma chok chiziqlari hosil bo'ladi.

3. O'tkazma yeng asosida reglan yeng detallari hosil qilinadi.

4. Old, ort bo'lak va reglan yeng detallari yoqa o'mizi chizig'i bo'ylab tutashtirilib, model bo'yicha yangi yoqa o'mizi chizig'i va taqilma chiziqlari belgilanadi. Shu yerda yaxlit bichilgan tik yoqa chizmasi quriladi.

5. Yeng uchidagi dekorativ taxlamalar o'rni va chuqurligi belgilanadi.

6. Yubka shablon-andazasidagi bel vitachkalari berkitiladi. Koketkaning enini va murakkab figurali qirqimini belgilovchi egri chiziq o'tqaziladi. Shu chiziq bo'yicha koketka detali qirqib olinadi. Yubkaning etak qismi model bo'yicha taxlamalar chuqurligi miqdorida parallel kengaytiriladi.

Hosil bo'lgan chiziqlar sayqallashtiriladi.

Ilovadagi 6-model tashqi ko'rinishining tavsifi. Belga yopishib turuvchi siluetli, kalta o'tkazma yengli, beli qirqma bo'lmagan, uzunligi tizza darajasigacha bo'lgan yoshlarbop kundalik ko'ylak. Ko'ylak etagi toraytirilgan. Old yon bo'laklarda cho'ntaklari bor. Ort bo'lak o'rta chokida shlitsali qirqim bor.

Yoqa o'mizi kengaytirilgan, lekin chuqur emas.

Yeng qiyamasi bo'ylab taxlamalar qilingan.

Ko'ylakning yopishib turish darajasi ort bo'lakda bel vitachkalari va old bo'lakdagi bo'rtma choklar hisobiga amalga oshiriladi. Yon chokda ko'rinmas «molniya» taqilmasi bor (ilovadagi 25-rasm).

Texnik modellashtirish tartibi

1. Belga yopishib turuvchi siluetli, o'tkazma yengli ko'ylakning asos chizmasi tayyorlanadi. Old bo'lakdagi cho'ntak shaklining xususiyatlaridan kelib chiqib, yon chok chizig'i ort bo'lak tomon 3-4 sm siljilgan. Bo'rtma

chokning holatiga ta'sir etuvchi bel vitachkasi ham model eskiziga binoan, yon chok tomonga surilgan. Asos chizmada yuqoridagi chiziqlarni va ko'ylak etagining torayishi chiziqlarini belgilab, undan nusxa-qolip ko'chiriladi.

2. Old bo'lak shablonida bo'rtma chok chizig'i belgilanadi. Bu chiziq bo'yicha shablon qirqilib, ko'krak vitachkasi ko'chiriladi.

3. Old va ort bloklarda model bo'yicha yoqa o'mizining chizig'i chiziladi.

4. Cho'ntak og'zining holatini belgilovchi chiziq o'tqaziladi. Model bo'yicha cho'ntak og'zi kengaytirilishi uchun old yon bo'lak yana bo'laklarga bo'linadi va texnik modellashtirish qoidalariga rioya qilib, detallarning zarur shakli hosil qilinadi. (23-rasm, B ga qarang).

5. Yeng chizmasidan shablon ko'chiriladi. Yeng modellashtirilib, qiyamaning model bo'yicha shaklini belgilovchi yangi chiziq hosil qilinadi.

Eslatma: Asos (o'zak) chizmadan nusxa-qolip ko'chirayotganda, ko'krak, bel, bo'ksa chiziqlari darajasini, markaziy chiziq holatini belgilovchi chiziqlarni, yelka chizig'iga mos keluvchi yeng qiyamasidagi kertimlarni, ko'krak va bel vitachka uchlarini belgilovchi nuqtalarni ham aniq ko'chirishni unutmang.

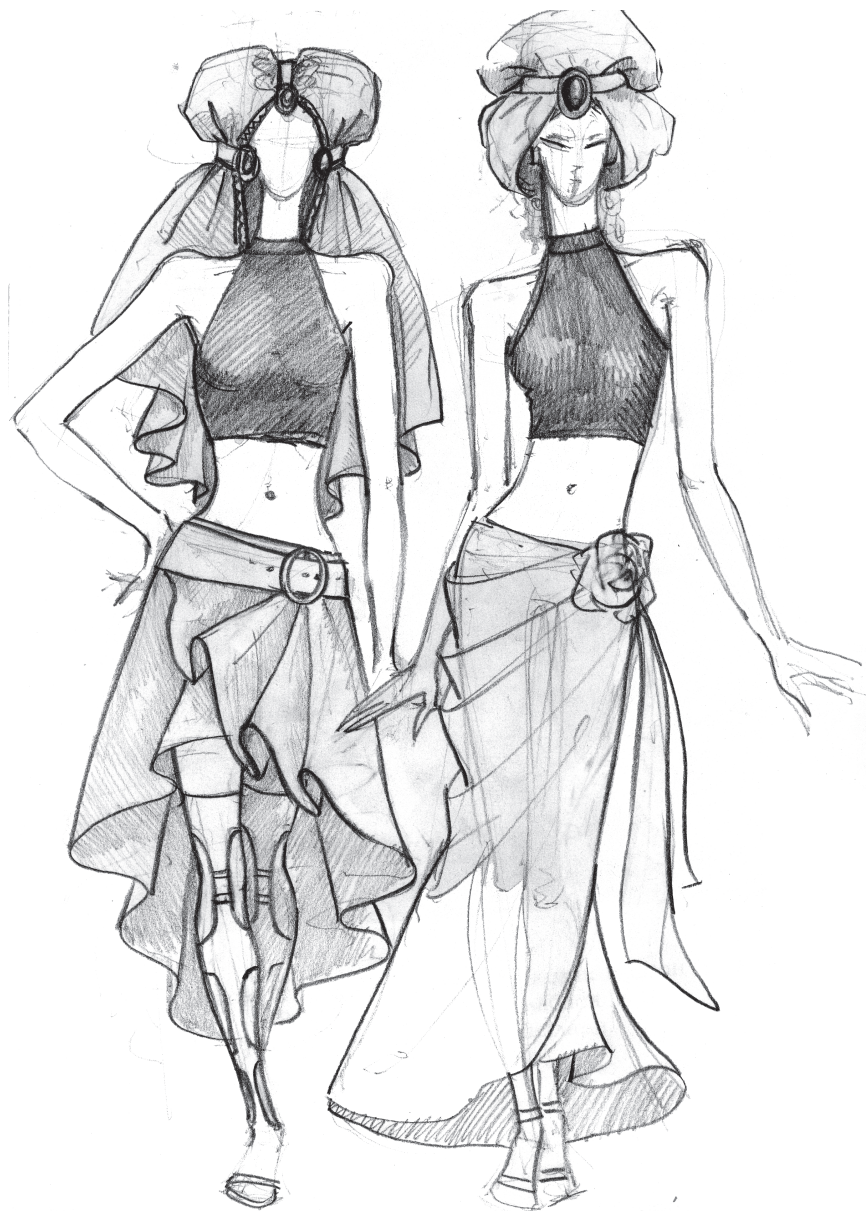
1-rasm. Mumtoz uslubdagi kostumlarga misol.
MRDI bakalavriati talabasi
N.Umarovning eskizlari.

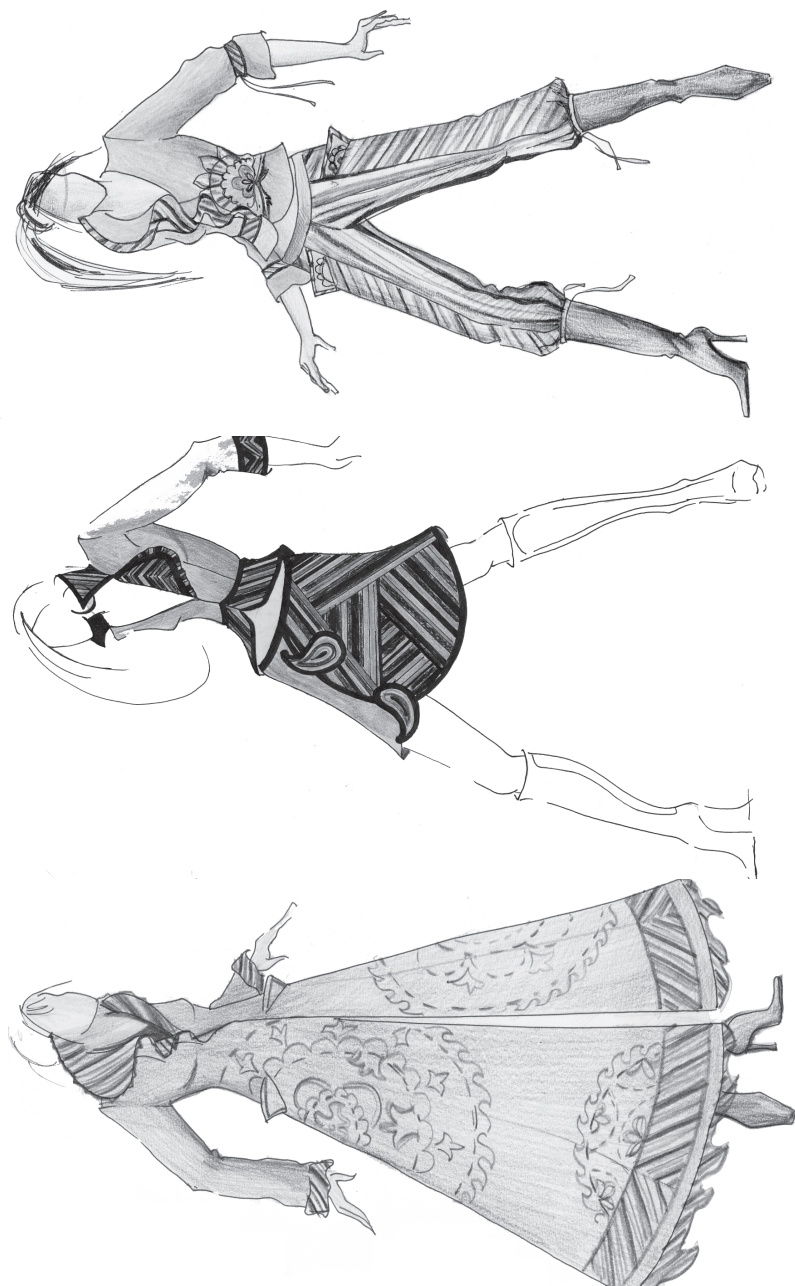
2-rasm. Romantik uslubdagi va avangard kostumga misol.
MRDI bakalavriati talabasi
N.Umarovning eskizlari.

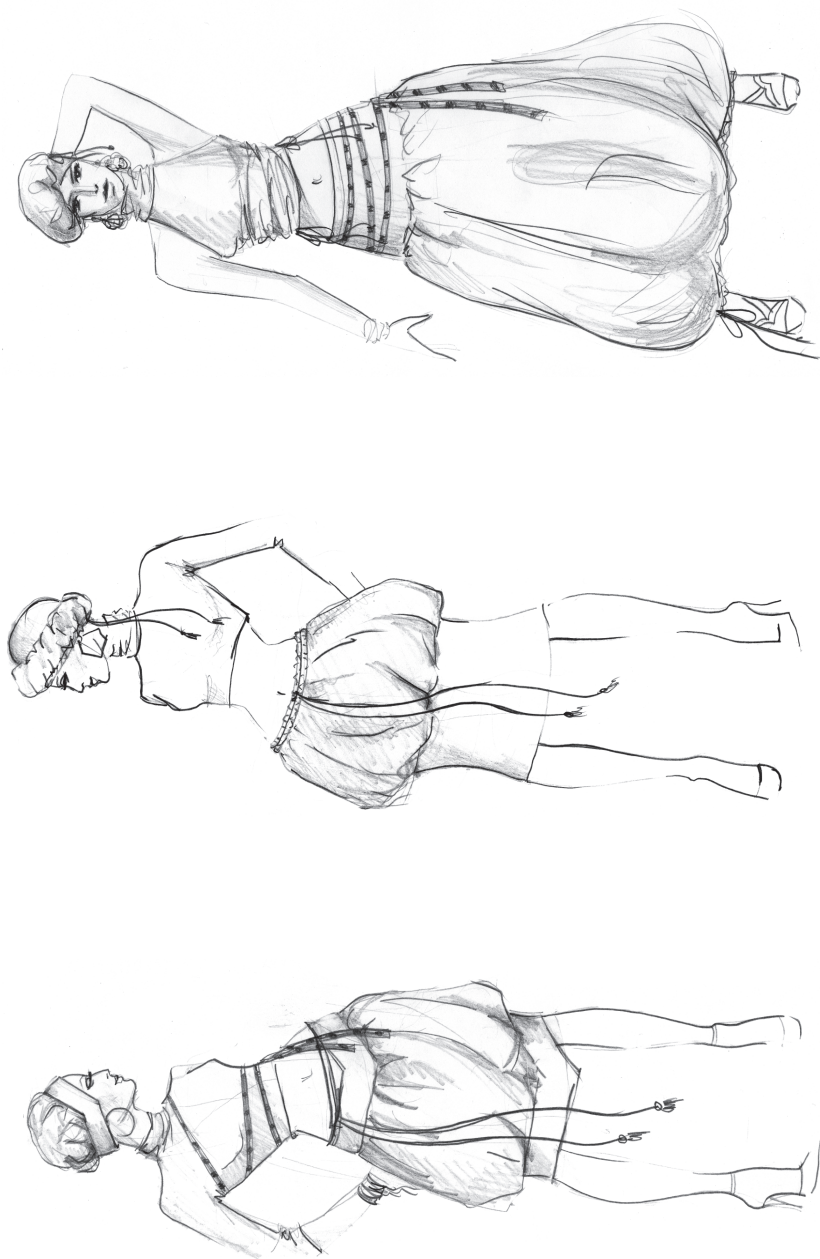
3-rasm. Romantik uslubdagi va avangard kostumga misol.
MRDI bakalavriati talabasi
N.Umarovning eskizlari.

4-rasm. Etno-uslubdagi kostumlar (kompozitsion markaz).
MRDI bakalavriati talabasi
N.Mirhamidovaning eskizlari.

5-rasm. Etno-uslubdagi kostumlar. MRDI magistranti S. Toshlonovanning eskizlari.

6-*rasm*. Etno-uslubdagi kostumlar. MRDI bakalavriati talabasi D.Sattorovning eskizlari.

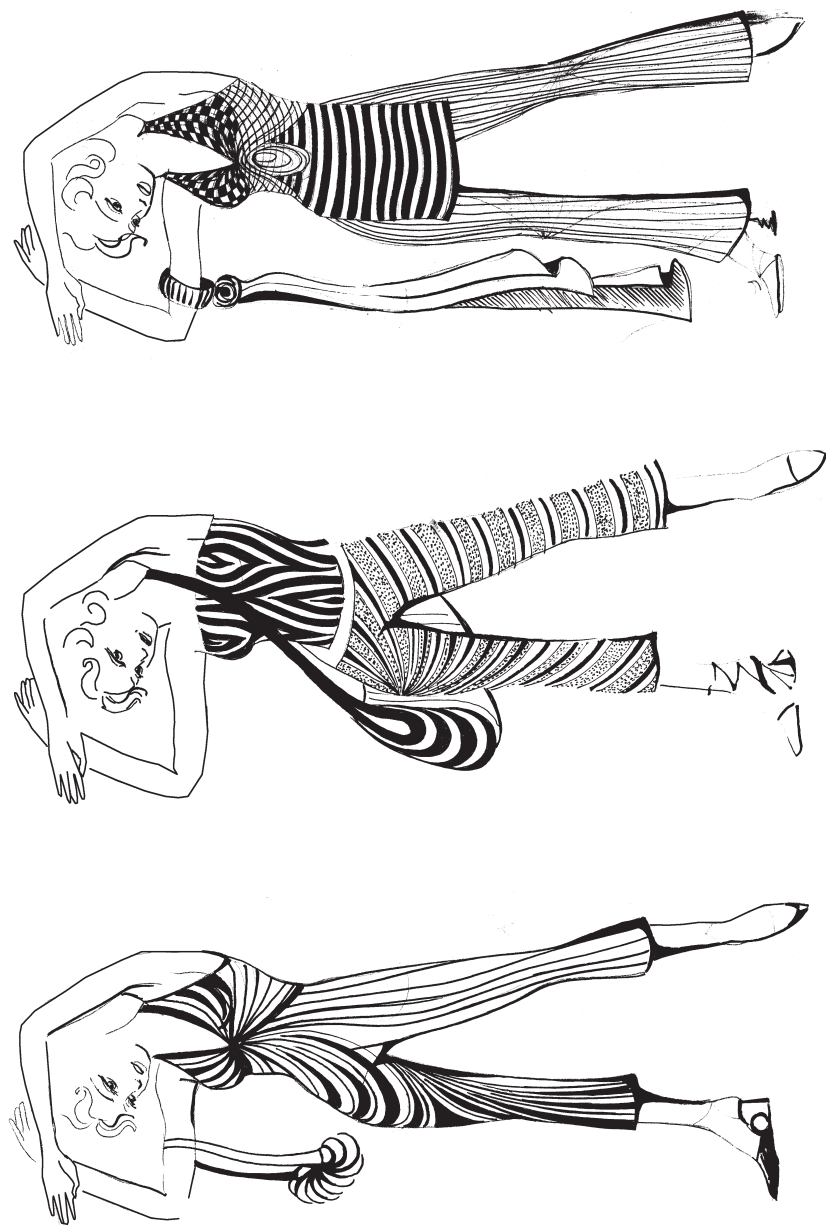
7-rasm. A. Etno-uslubdagi kostumlar.
MRDI bakalavriati talabasi D.Sattorovanning eskizlari.

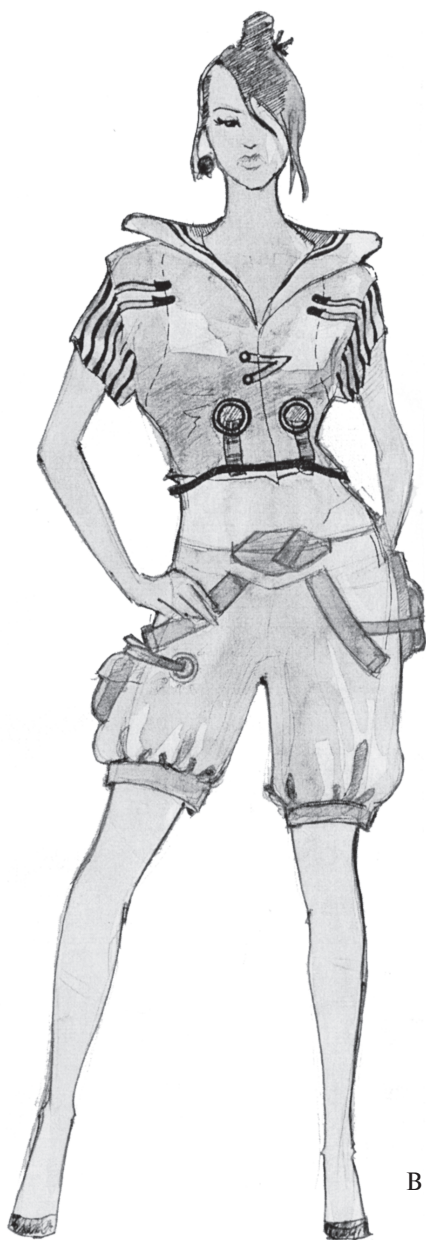
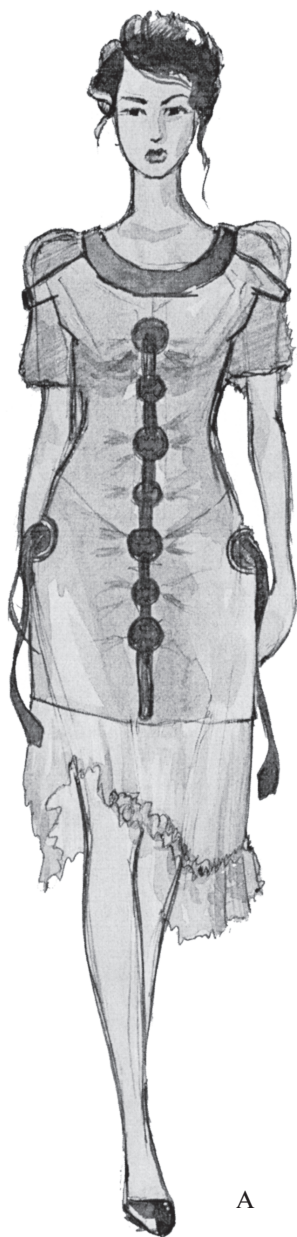
7-rasm. B. Etno-uslubdagi kostumlar. MRDI bakalavriati talabasi
D.Sattorovanning eskizlari.

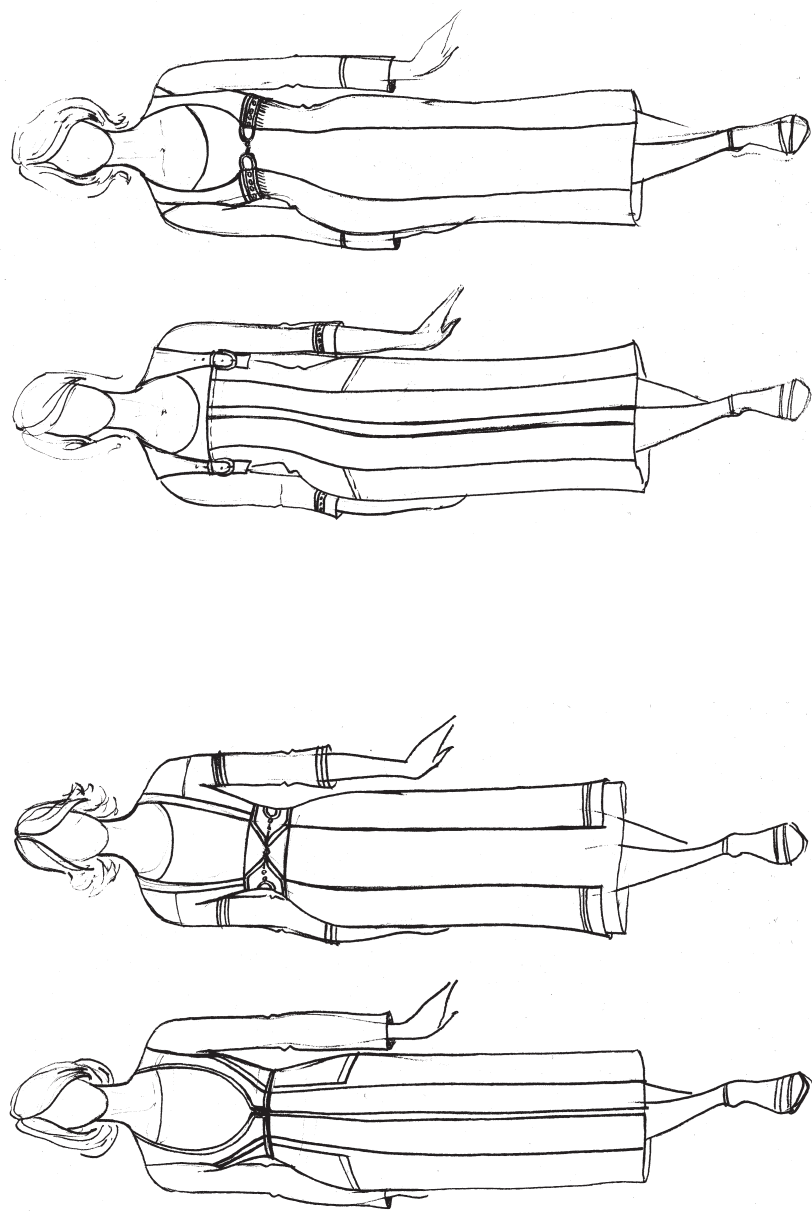
8-rasm. Retro uslubdagi kostumga misol.
MRDI bakalavriati talabasi N.Umarovning eskizi.

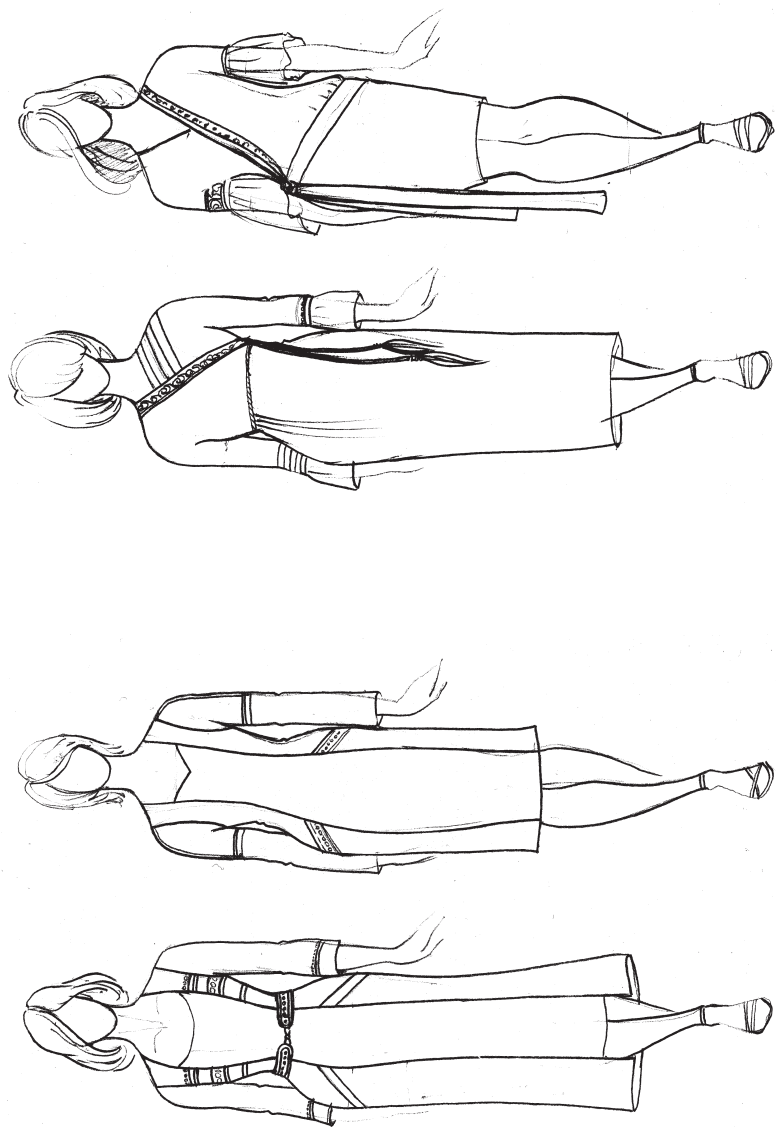
9-rasm. Op-art uslubidagi kostumlariga misol. MRDI bakalavriati talabasi Z.Xo'jayevaning eskizlari.

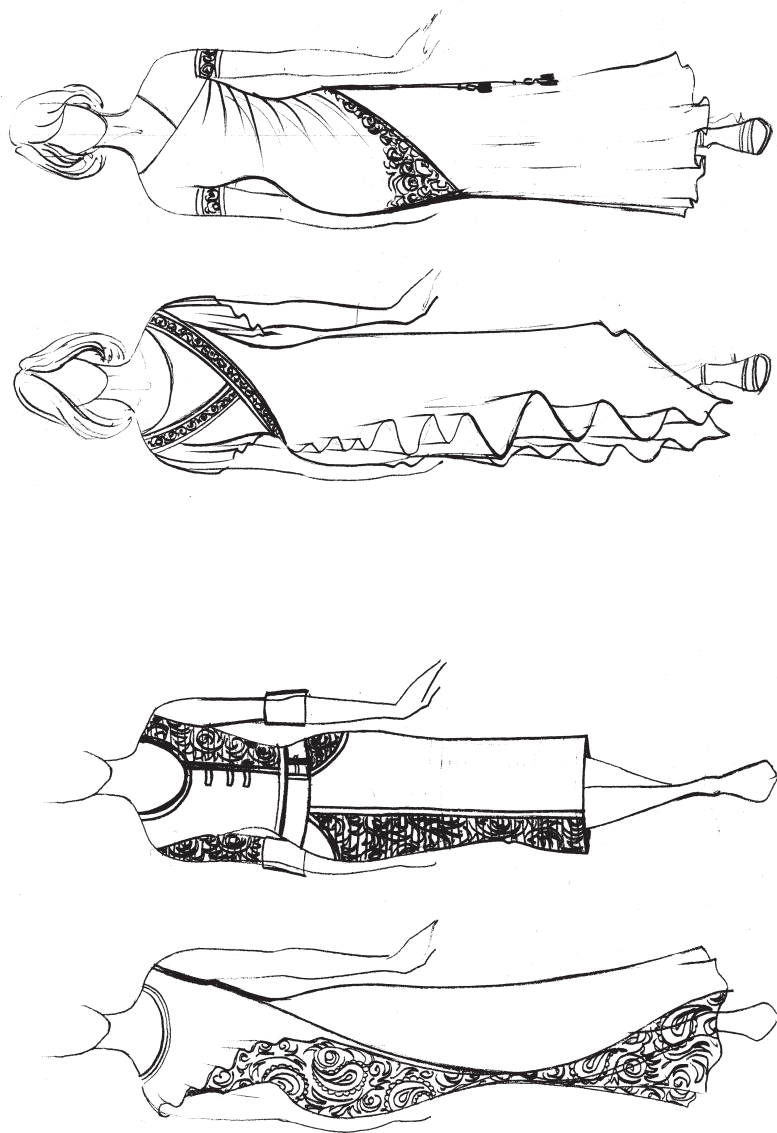
10-rasm. Diffuz (miks) uslubidagi kostumlarga misol.
 A: Romantik va avangard uslublari elementlari aralashgan.
 B: Sport va «militari» uslublari elementlari aralashgan.
 MRDI bakalavriati talabasi N.Umarovning eskizlari.

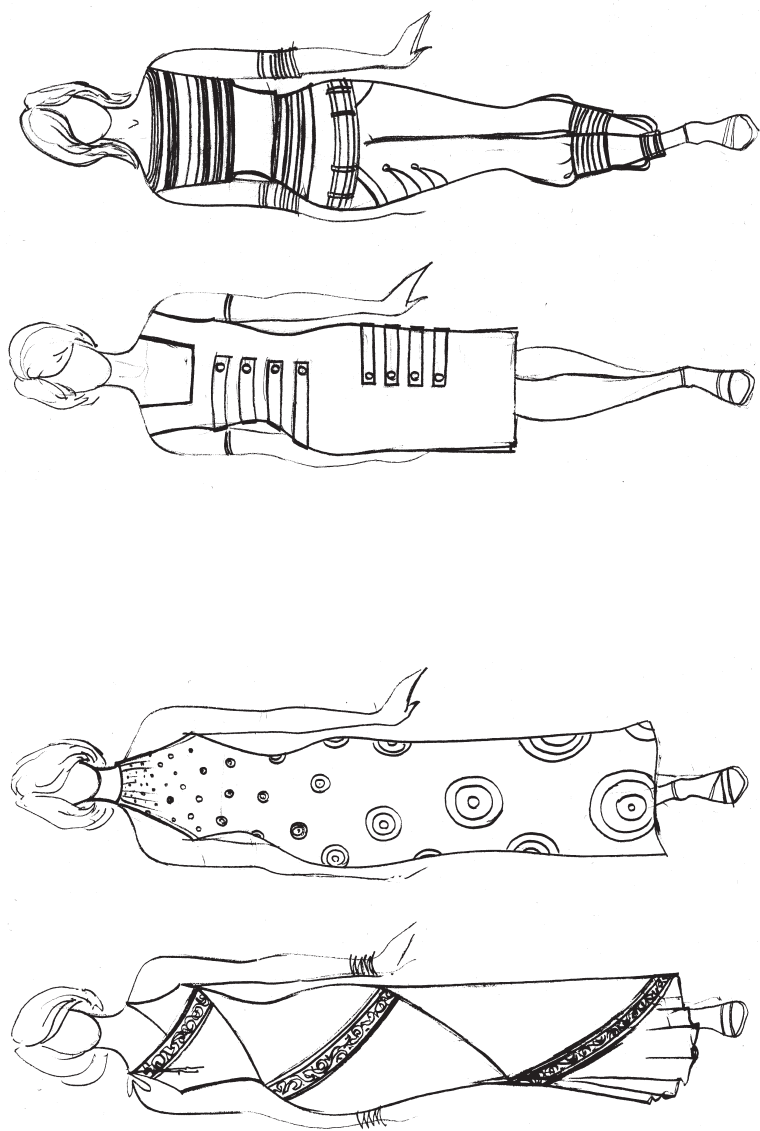
11-rasm. Kostumda simmetriya. MRDI bakalavriati talabalari N.Mirhamidova va Z.Yusupovaning eskizlari.

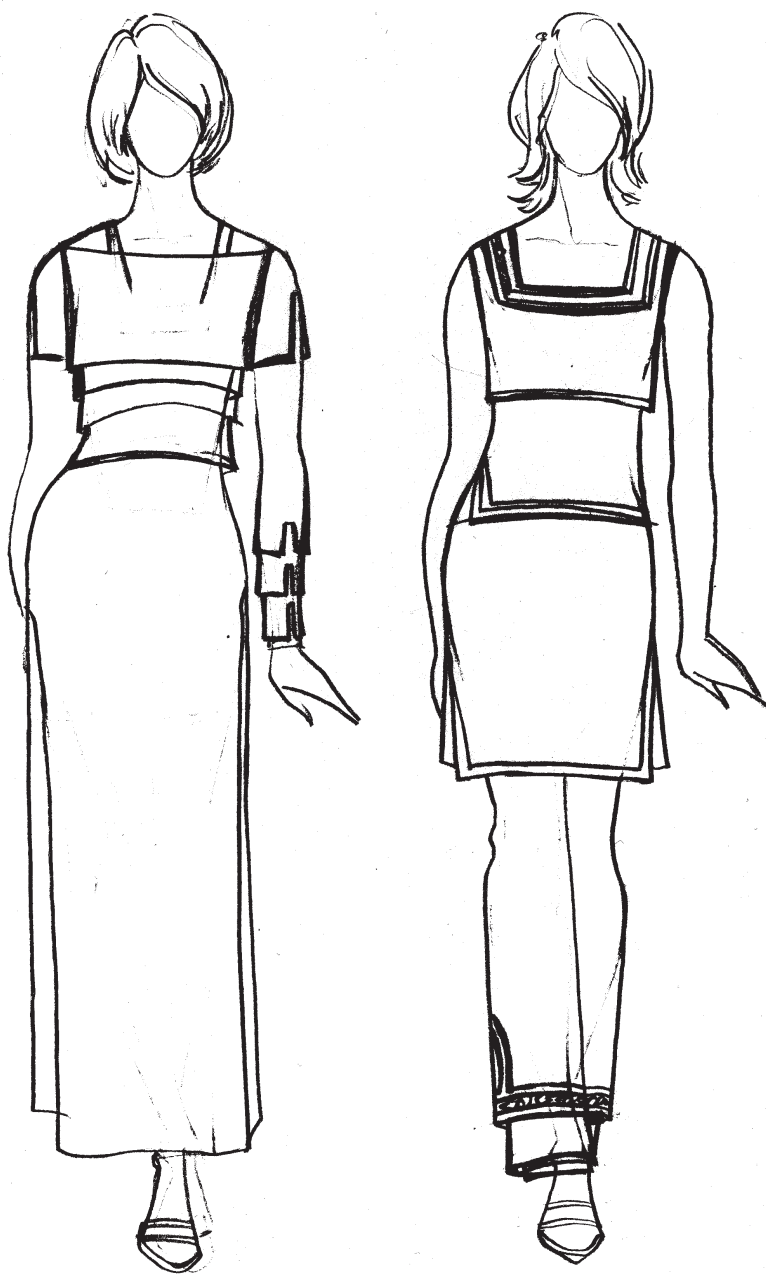
12-rasm. Kostumda simmetriya va asimmetriya. MRDI bakalvriati talabalari N.Mirhamidova va Z.Yusupovaning eskizlari.

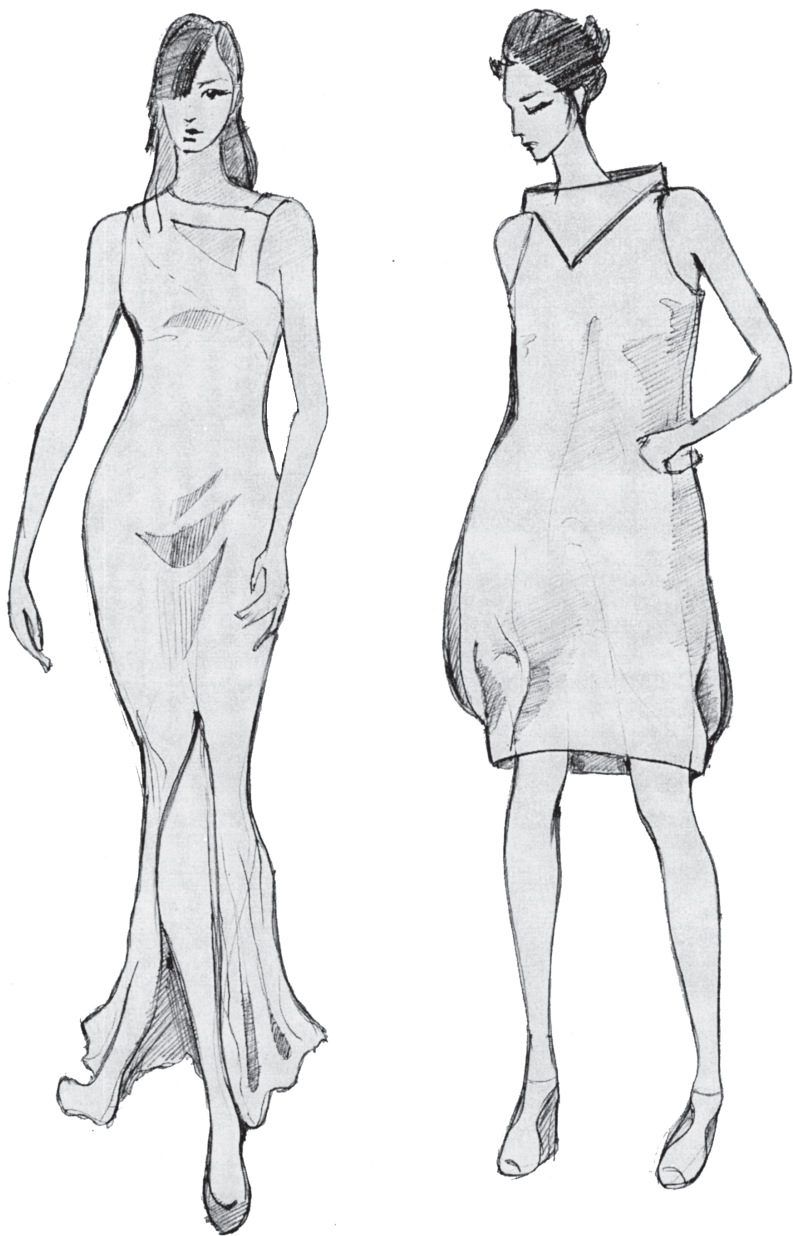
13-rasm. Kostumda asimetriya va kompozitsion markaz.
MRDI bakalavriati talabalari N.Mirhamidova va Z.Yusupovaning eskizlari.

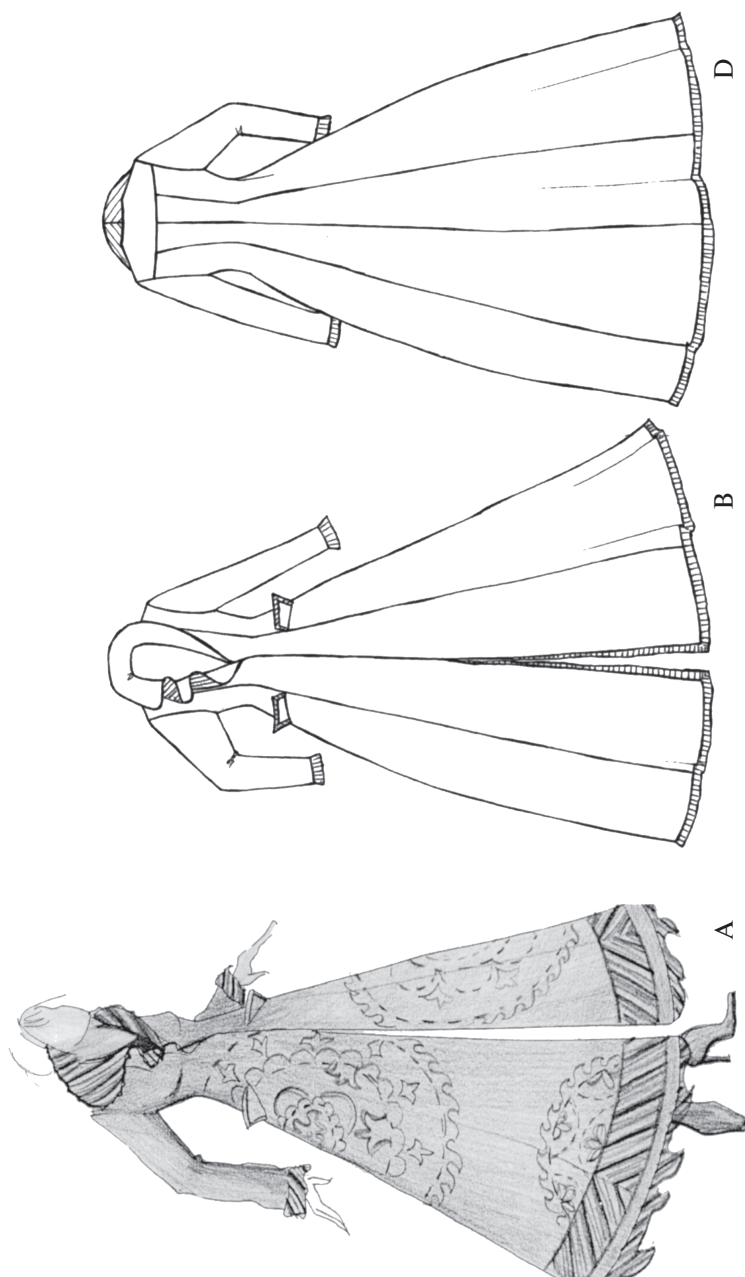
14-rasm. Kostumda ritm. MRDI bakalavriati talabalari N.Mirhamidova va Z.Yusupovaning eskizlari.

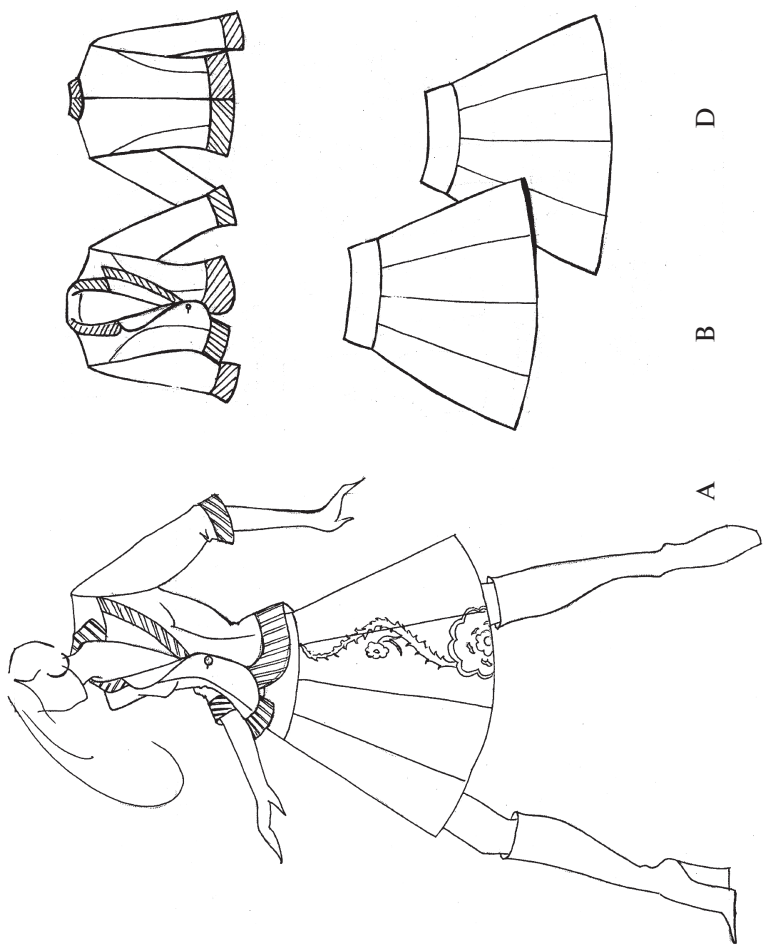
15-rasm. Kostumda nuans. MRDI bakalavriati talabalari
N.Mirhamidova va Z.Yusupovaning eskizlari.

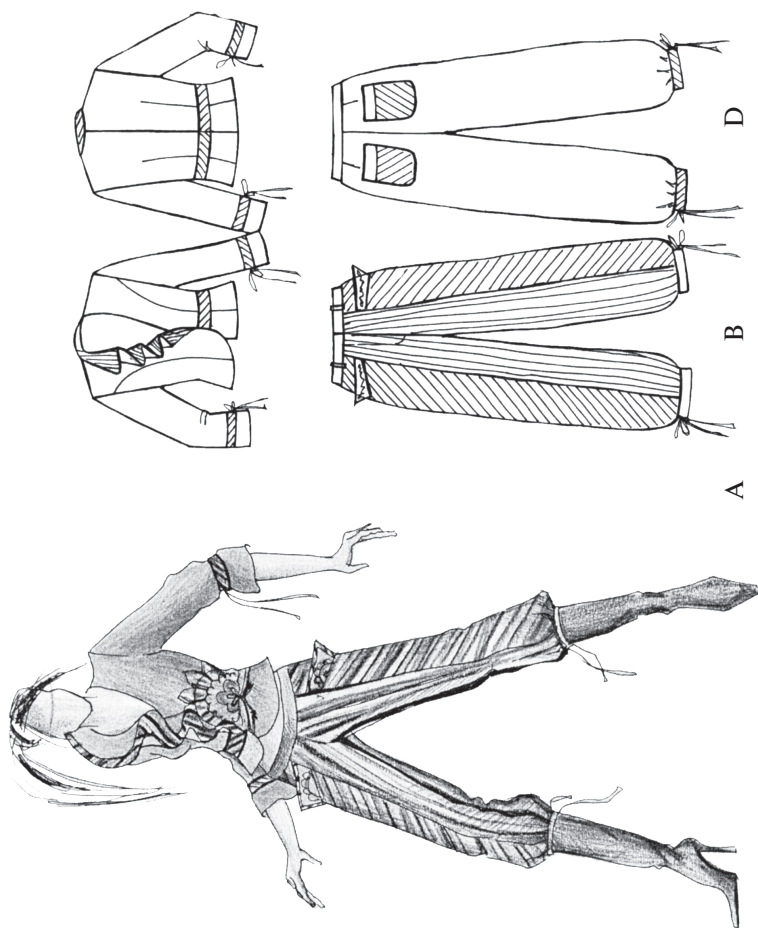
16-rasm. Hajmi va plastikasi turlicha bo'lgan kiyimlar.
MRDI bakalavriati talabasi N.Umarovning eskizlari.

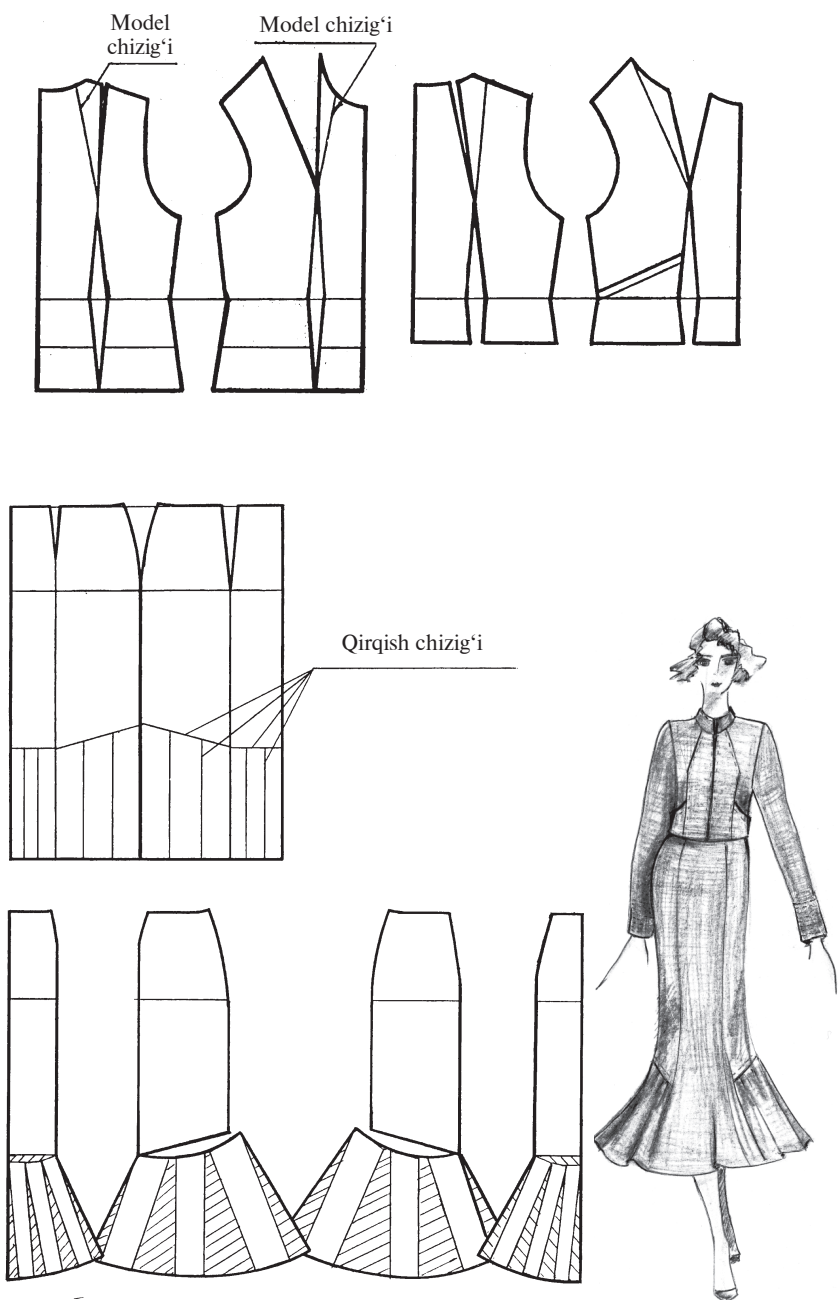
17-rasm. Modelning eskizlari. A: Fashion eskizi; B: Texnik eskiz, oldidan koʻrinishi; D: Texnik eskiz, orqadan koʻrinishi.

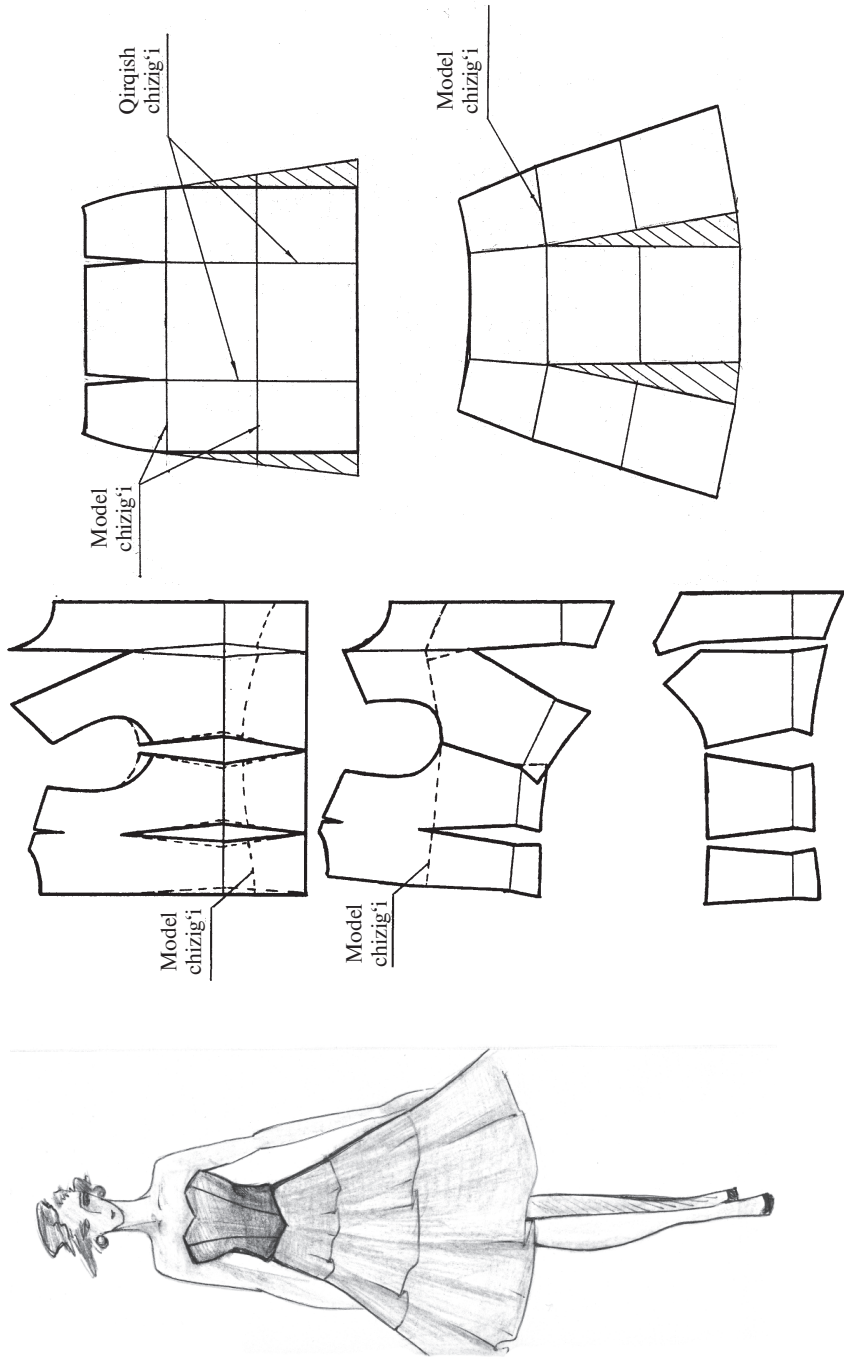
18-rasm. Modelning eskizlari. A: Fashion eskizi; B: Texnik eskiz, oldidan koʻrinishi; D: Texnik eskiz, orqadan koʻrinishi.

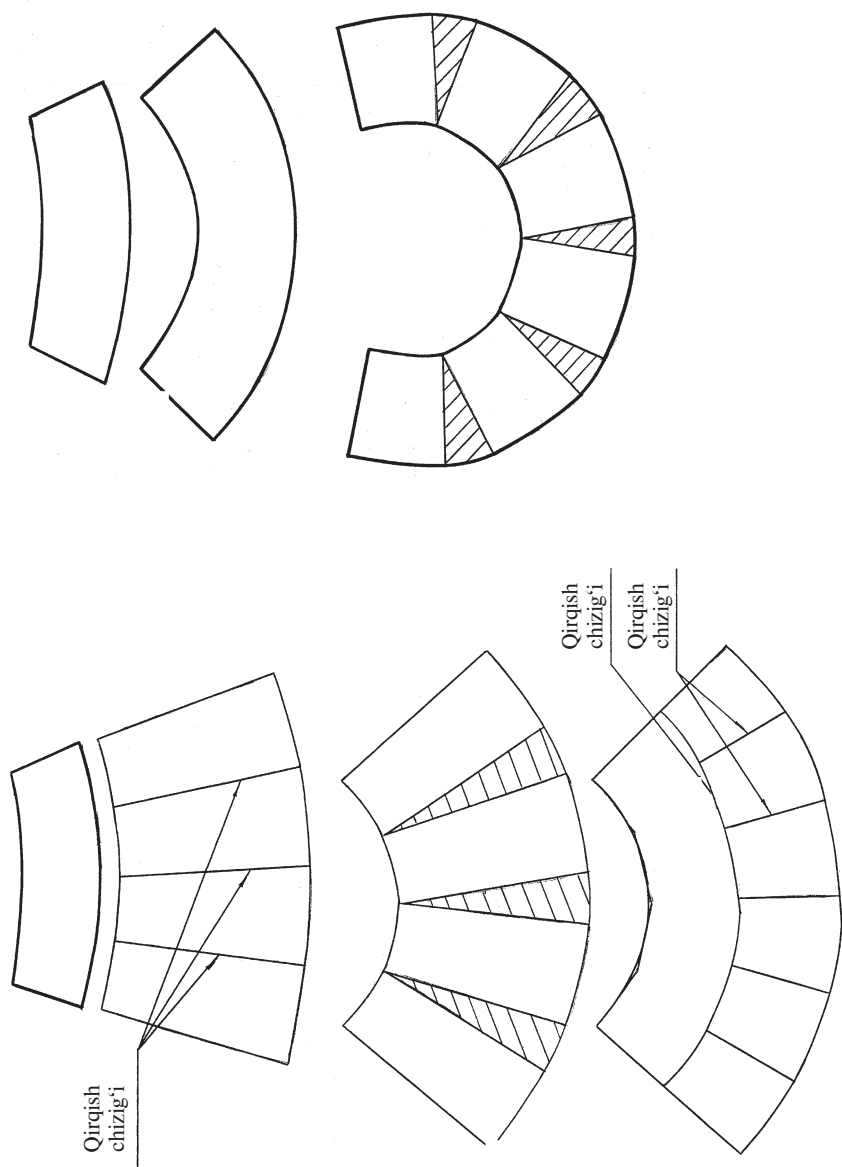
19-rasm. Modelning eskizlari. A: Fashion eskizi; B: Texnik eskizi, oldidan koʻrinishi; D: Texnik eskiz, orqadan koʻrinishi.

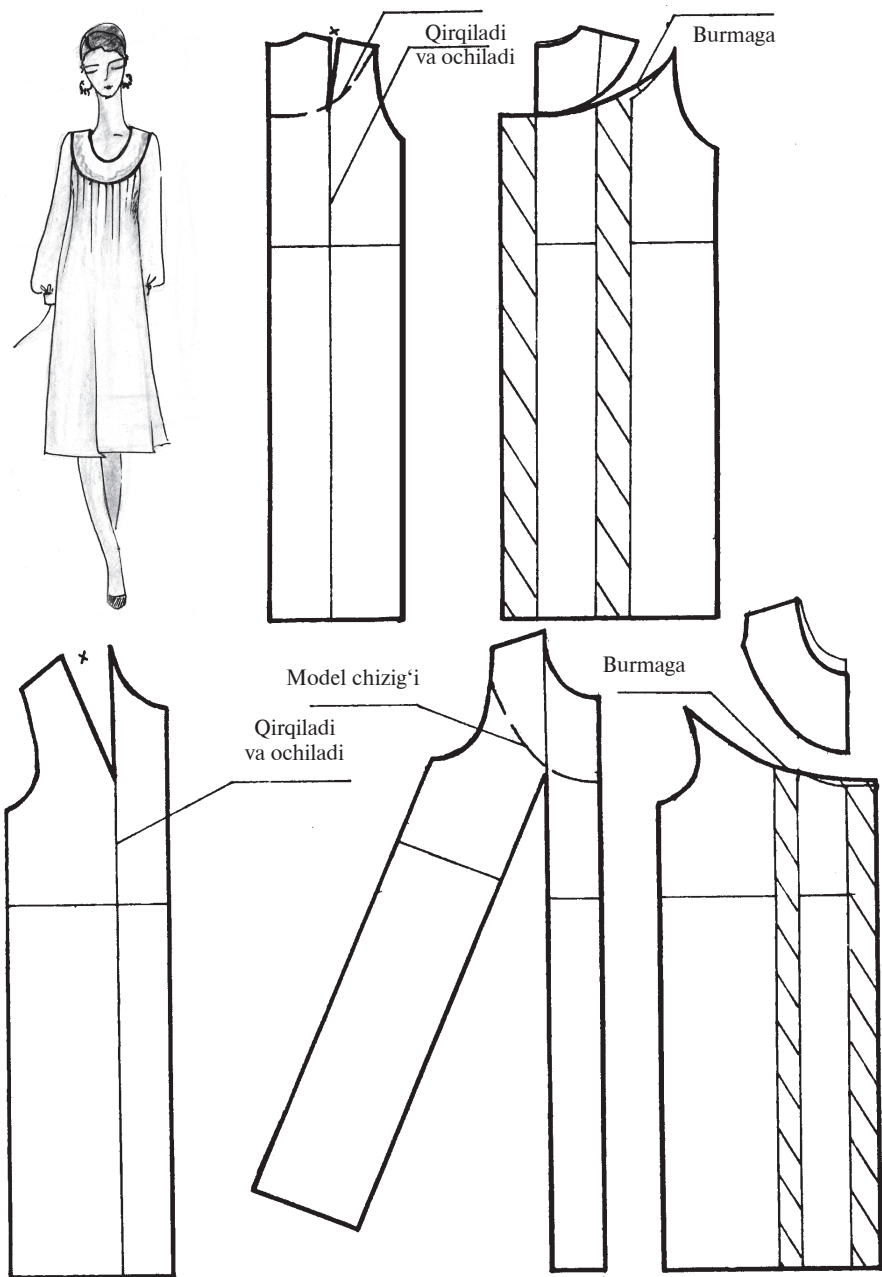
20-rasm. 1-modelni texnik modellashtrish.

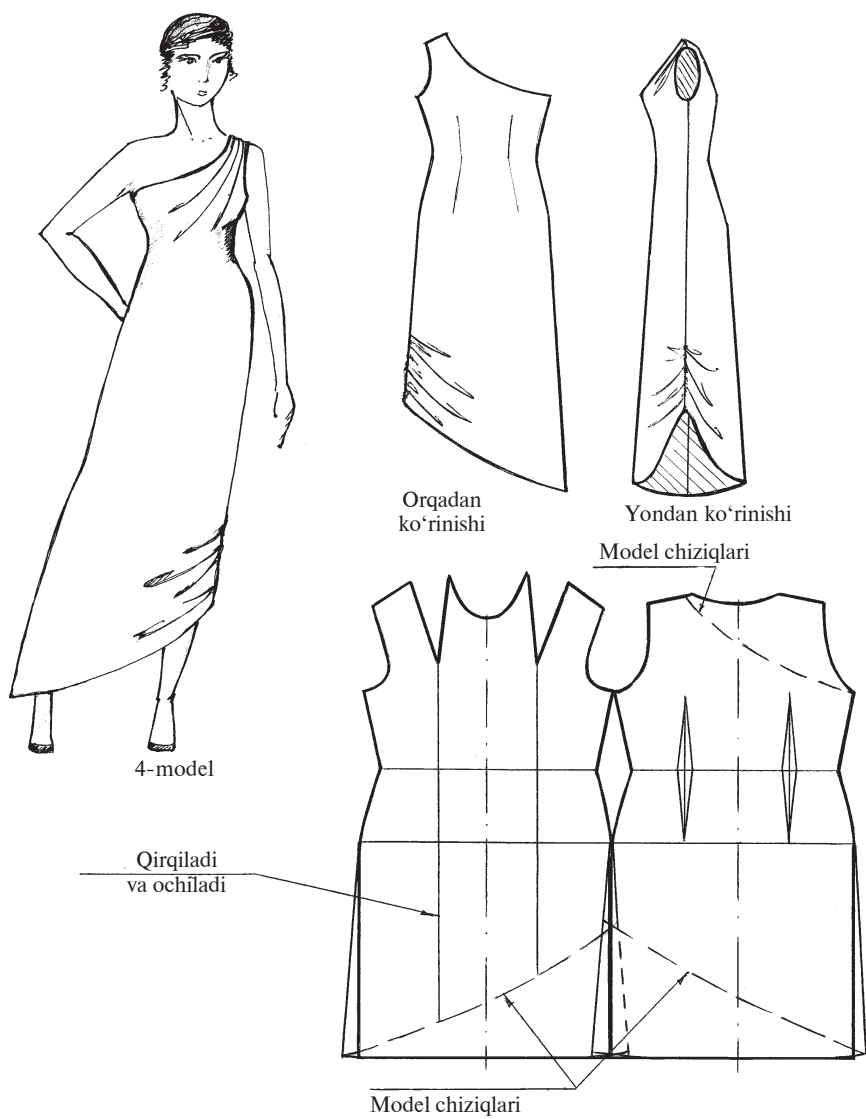
21-rasm. 2-modelni texnik modellashtirish.

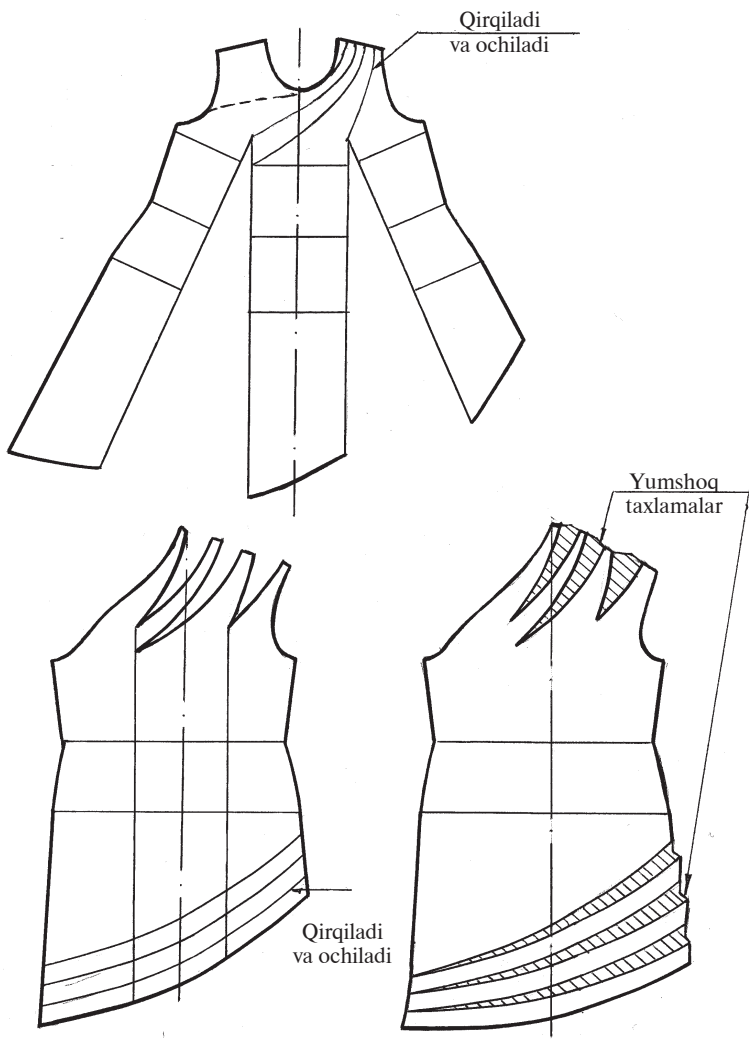
21-rasming davomi.

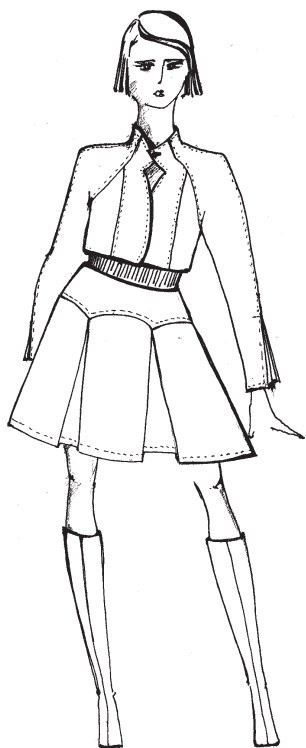
22-rasm. 3-modelni texnik modellash tirish.

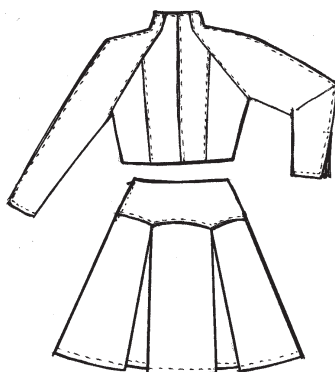
23-rasm. 4-modelni texnik modellashtrish.

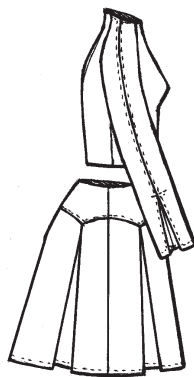
23-rasmning davomi.

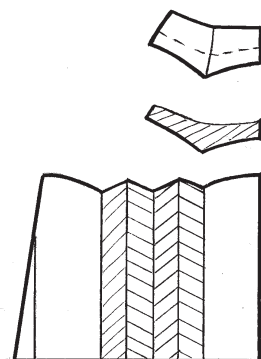
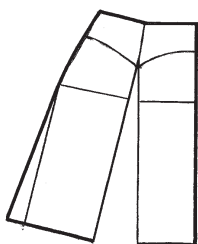
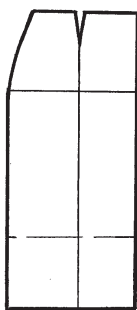
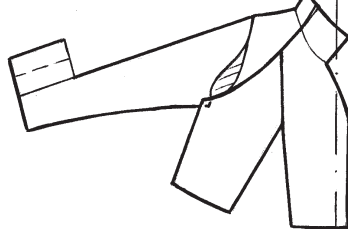
5-model

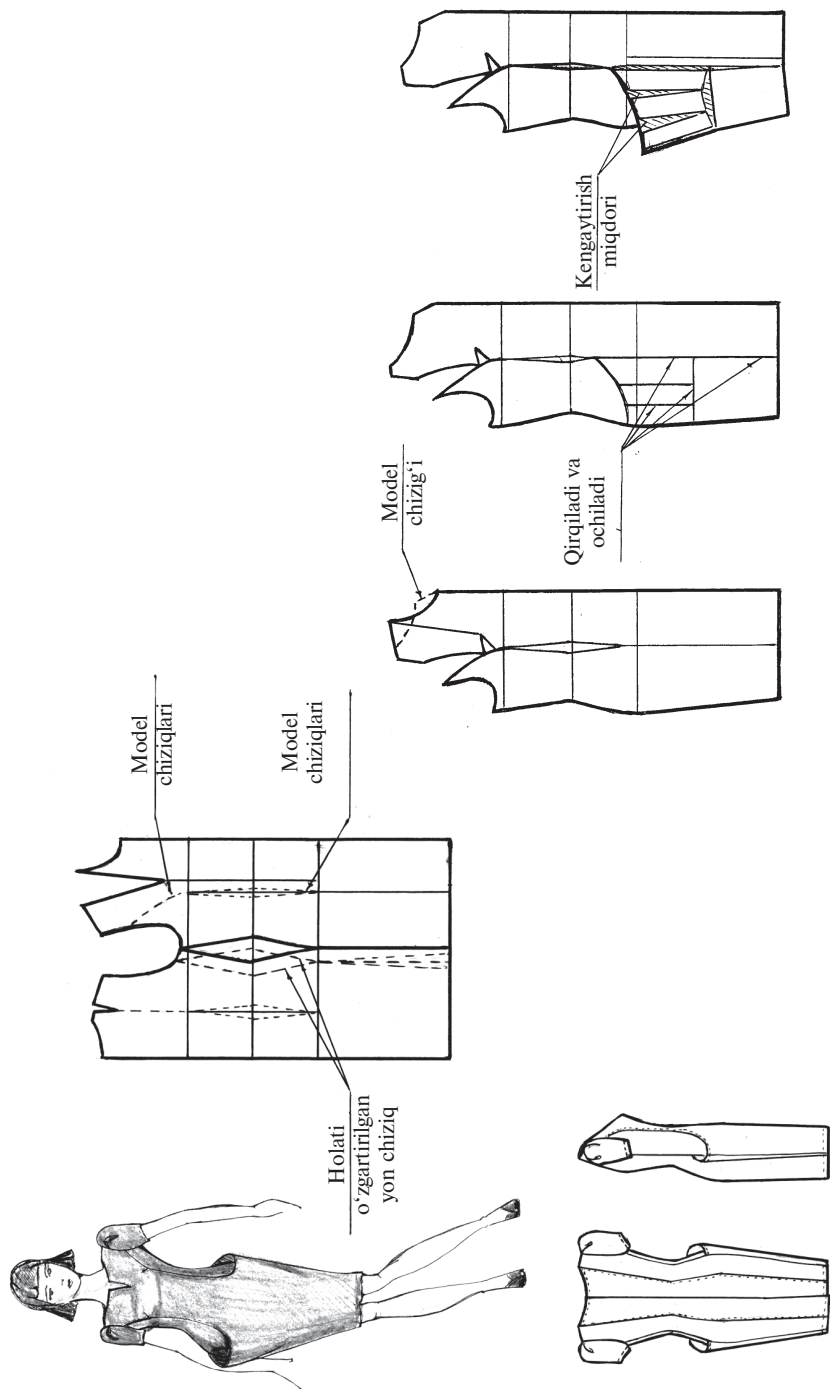
Ort ko'rinishi

Yon ko'rinishi

24-rasm. 5-modelni texnik modellastirish.

25-rasm. 6-modelni texnik modellashirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *Hasanboyeva G.K., Krimova O.I.* Kiyim modelini ishlash va konstruksiyasini tayyorlash. T.: O'qituvchi, 1990.
2. *Козлова Т.В.* Художественное проектирование костюма. М.: Лёгкая и пищевая промышленность, 1982.
3. *Янчевская Е.А., Тимашева З.Н.* Конструирование и особенности изготовления женских платьев сложных форм. М.: Легпромиздат, 1986.
4. *Шеринёва Л.П.* Конструирование женских платьев. М.: Лёгкая индустрия, 1986.
5. *Амирова Э.К., Сакулина О.В., Сакулин Б.С., Труханова А.Т.* Конструирование одежды. М.: Мастерство, 2002.
6. *Гриншпан И.Я.* Конструирование мужской верхней одежды по индивидуальным заказам. М.: Легпромиздат, 1987.
7. ОСТ 17-326-81 «Изделия швейные, трикотажные, меховые. Типовые фигуры женщин. Размерные признаки для проектирования одежды». М.: ЦНИИТЭИЛегпром, 1981.
8. ОСТ 17-325-81 «Изделия швейные, трикотажные, меховые. Типовые фигуры мужчин. Размерные признаки для проектирования одежды». М.: ЦНИИТЭИЛегпром, 1981.

MUNDARIJA

So'zboshi.....	3
1-bob. Moda haqidagi asosiy tushunchalar.....	5
1.1. Zamonaviy kiyim modasidagi uslublar.....	6
1.2. Kostumda kompozitsiya vositalari.....	11
2-bob. Kiyim haqida umumiy ma'lumot.....	14
2.1. Kiyimning funksiyalari va sinflanishi.....	14
2.2. Kiyimning tashqi ko'rinishi va uning bichimi.....	16
2.3. Kiyimni konstruksiyalash.....	19
3-bob. Konstruksiyalash uchun kerak bo'ladigan dastlabki manbalar.....	22
3.1. Odam gavdasidan o'lchov olish.....	22
3.2. Qo'shimchalar.....	27
3.3. Kiyim balansi.....	36
4-bob. Ayollar kiyimini konstruksiyalash.....	38
4.1. Umumiy ma'lumotlar.....	38
4.2. Belda turuvchi kiyimlar.....	38
4.2.1. To'g'ri yubka chizmasini qurish	41
4.2.2. Konussimon yubka o'zagining chizmasini qurish.....	43
4.2.3. Bo'laklardan iborat yubka chizmasini tuzish.....	46
4.2.4. Ayollar yubka-shimi chizmasini tuzish.....	48
4.3. Yelkada turuvchi kiyimlar.....	51
4.3.1. Yelkada turuvchi o'tkasma yengli ayollar kiyimining chizmasini qurish.....	53
4.3.2. O'tkasma yeng konstruksiyasining o'zak (asos) chizmasini tuzish.....	62
4.3.3. Yoqa chizmalarini qurish.....	69
5-bob. Erkaklar kiyimini konstruksiyalash.....	79
5.1. Erkaklar shimining konstruksiyasini tuzish.....	79
5.1.1. Chizmaning bajarilish sifatini tekshirish.....	83
5.2. Yelkada turuvchi erkaklar kiyimini konstruksiyalash.....	83
5.2.1. Erkaklar nimchasi konstruksiyasini tuzish.....	84
6-bob. Bolalar kiyimini konstruksiyalash.....	91

7-bob. Murakkab bichimli kiyim shakllarini hosil qilish	
usullari.....	94
7.1. Texnik rasm chizish qoidalari.....	95
7.2. Kiyim yangi modellarini o'zak konstruksiya asosida	
ishlab chiqish.....	96
7.2.1. Modelni o'rganish va tahlil qilish.....	96
7.2.2. Konstruksiya asosini tanlash	99
7.2.3. Model xususiyatlarini aks ettiruvchi chiziqlarni	
chizish.....	100
7.2.4. Vitachkalarni ko'chirish.....	100
7.2.5. Modellash usuli bilan reglan bichimli yengni	
hosil qilish.....	106
«Zamonaviy liboslarni modellashtirish» o'quv qo'llanmasini	
o'rganish jarayonida uchraydigan atamalar izohi.....	112
Ilovalarga izohlar.....	118
Foydalanilgan adabiyotlar.....	153

Feruza Otaxonova
(Ataxanova Feruza Zohirovna)

ZAMONAVIY LIBOSLARNI MODELLASHTIRISH

Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma

Muharrir *Hikoyat Mahmudova*
Badiiy muharrir *Shuhrat Mirfayozov*
Texnik muharrir *Tatyana Smirnova*
Musahhih *Fotima Ortiqova*
Kompyuterda sahifalovchi *Umida Valijonova*

Nash.lits. AI № 154. 14.08.09.

2013-yil 18 oktyabrda bosishga ruxsat etildi. Qog'oz bichimi 60x90¹/₁₆
«Tayms» garniturası. 9,75 shartli bosma taboq. 11,5 nashriyot hisob tabog'i.
Adadi 1274. Bahosi shartnoma asosida. 58-buyurtma.

Nash.lits. № AI 177, 08.12.2010. «Sano-standart» nashriyoti.
Toshkent shahri, Yunusobod-9, 13/54. Telefon/fakc: (371) 228-67-73.

Original maket «G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi»da
tayyorlandi. 100128. Toshkent. Shayxontohur ko'chasi, 86.
www.gglit.uz E-mail: iptdgulom@sarkor.uz, info@gglit.uz

«Sano-standart» MCHJ bosmaxonasida bosildi. Toshkent shahri,
Shiroq ko'chasi, 100. Telefon: (371) 228-07-94, fakc: (371) 228-67-73.
E-mail: sano-standart@mail.ru